

บ้านเชียง

ปฐมบทโบราณคดีไทย

คณะสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาเฉลิมพระเกียรติ

มกราคม 2559

isbn 978-974-466-850-9

บรรณาธิการเนื้อหา

พจนก กาญจนจันทร์

บรรณาธิการรูปเล่ม

พรรณราย โอสถาภิรัตน์

คณะบรรณาธิการ

เดชาภิวัชร นพมิตร

เหมือนพิมพ์ สุวรรณภาค

อุรฉัตร อุมา

ภาพถ่ายวัตถุ

เดชาภิวัชร นพมิตร

ปก

ชุตินาศ เลิศศิริรังสรรค์

รูปเล่ม

วัฒนสินธุ์ สุวรรตนาทน

จัดพิมพ์

บริษัท โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์ จำกัด

โทร. 0-2434-6850

สารบัญ

บทนำ	5
พจนก กาญจนจันทร์	
โบราณคดีของโบราณคดี	11
ปฐมฤกษ์ เกตุทัต	
การเมืองของการใช้อดีต: บทบาทของมรดกโลกบ้านเชียง ในประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย	61
อุดมลักษณ์ อุ้นตระกูล	
ความรู้และเทคนิคการทำงานที่เพิ่มใหม่ จากประสบการณ์ทำงานซึ่งเกี่ยวข้องกับ การศึกษาทางโบราณคดีที่บ้านเชียง	81
สุรพล นาณะพินธุ	
วัฒนธรรมบ้านเชียง	101
ในพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเฉลิมพระเกียรติ	

ทีมชุดค้นโบราณคดีที่บ้านอ้อมแก้ว ตำบลบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี
จากแผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์ปรีชา กาญจนาคม (คนกลางสวมแว่นตา)
อาจารย์สุมิตร ปิติพัฒน์ (คนนั่งซ้ายสุด)
พระมหาสมคิด ฐิริปัญโญ (เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีใน)
ลุงทองแดง จันทศรี (ผู้นำชาวบ้านในการอนุรักษ์แหล่งบ้านเชียง ยืนหลังเจ้าอาวาส)
อาจารย์กมลลา แสงสีทอง (แถวที่สาม คนที่สามจากขวา)
และนักศึกษาจากสองสถาบัน เช่น
ปฐมฤกษ์ เกตุทัต (แถวหลังสุดซ้ายสุด)
สุรินทร์ ภูขจร (คนนั่งขวาสุด)
ปรารพ เหล่าวานิช (แถวที่สอง คนที่สี่จากซ้าย)
ถ่ายจากด้านหน้าหลุมชุดค้นวัดโพธิ์ศรีใน พ.ศ. 2515

บทนำ

หนังสือประกอบงานสัมมนาประจำปี ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ
เล่มนี้ จัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสพิเศษในครั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาจิต
ต่อผู้มีอุปการคุณของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ รองศาสตราจารย์
สุมิตร ปิติพัฒน์ ในวาระที่ท่านมีอายุครบ 72 ปี (ในพ.ศ. 2558) ท่านเป็นทั้งนัก
วิชาการและนักบริหาร เคยดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง ของมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์หลายตำแหน่ง รวมทั้งตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายวิจัย ท่านเป็นนัก
มานุษยวิทยา มีความเชี่ยวชาญพิเศษด้านชาติพันธุ์วิทยา ท่านสร้างผลงานวิชาการ
ไว้มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่ท่านได้เดินทางไปสำรวจ
ในหลายภูมิภาคต่างๆ ในเอเชีย นอกจากนี้ท่านยังสนใจงานด้านโบราณคดีเป็นอย่างมาก
และอาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การขุดค้นทางโบราณคดี
ที่บ้านเชียง ในยุคเริ่มต้นของงานโบราณคดีสมัยใหม่ของไทย

บ้านเชียง ปฐมบทโบราณคดีไทย คือการเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสพิเศษนี้ การสนทนาคณะครูบาอาจารย์ คงไม่มีสิ่งใดที่ท่านปรารถนามากไปกว่า การสืบทอดเจตนารมณ์ทางวิชาการของท่าน ในการทลายกำแพงที่เป็นอุปสรรคและอคติในการเชื่อมประสานความรู้ต่างๆ ตามที่ท่านได้ปฏิบัติมา ที่ความแตกต่างทางวิธีวิทยาหาใช้สิ่งกีดขวาง หากแต่เป็นโอกาสและความท้าทายในการเรียนรู้ร่วมไปกับศาสตร์ข้างเคียง ท่านเป็นผู้จุดประกายความคิด เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ และเป็นแบบอย่างของความกระตือรือร้น ในการเปิดโลกทัศน์และเปิดพรหมแดนทางวิชาการ เพื่อออกไปแสวงหาและเชื่อมต่อกับความรู้ที่อยู่นอกอาณาบริเวณที่คุ้นเคย ในหลายโอกาสที่ดิฉันได้สนทนากับท่าน และเมื่อบทสนทนาเดินมาถึงบริเวณชายขอบที่ความรู้ยังพราเลือน ท่านมักจะพูดว่า “ถ้าอยากรู้ ก็ต้องทำวิจัย” และ “เธอควรจะไปดู เพราะจะได้รู้” เพราะท่านเชื่อว่า ไม่มีสิ่งใดจะบรรเทา ‘ความไม่รู้’ ได้ดีไปกว่า การได้ประจักษ์และพิเคราะห์สรรพสิ่งด้วยตนเอง และทำความรู้จักกับมันให้ลึกซึ้งและถึงแก่น

1 ดู สุมิตร ปิติพัฒน์ และ ปรีชา กาญจนาคม. 2517. รายงานการศึกษาชุมชนและขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุมิตร ปิติพัฒน์, อภิลักษณ์ เอี่ยมหน่อ, ปฐมฤกษ์ เกตุทัต. 2519. รายงานการศึกษาและขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านธาตุและบ้านอ้อมแก้ว อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ: แผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา และคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จากกระแสการตื่นตัวของการศึกษาอดีตของชาติ และจากการขุดค้นพบหลุมฝังศพและภาชนะเขียนสีวดลายสวยงามแปลกตาที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี โดยกรมศิลปากร ด้วยความสนใจใคร่รู้ต่อกระแสดังกล่าว ท่านจึงได้ชักชวนนักโบราณคดี อาจารย์ (ศาสตราจารย์) ปรีชา กาญจนาคม พร้อมด้วยนักศึกษาจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และนักศึกษาแผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (ต่อมาคือ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปสำรวจและขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีเนื่องในวัฒนธรรมบ้านเชียง คือที่แหล่งโบราณคดีบ้านธาตุและบ้านอ้อมแก้ว¹ ระหว่าง พ.ศ. 2515-2516 นับเป็นโอกาสที่นักมานุษยวิทยาและนักโบราณคดี ได้ทำงานวิจัยในแหล่งศึกษาเดียวกัน และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากศาสตร์ระหว่างกัน ในขณะที่อาจารย์ปรีชาศึกษาวัฒนธรรมโบราณโดยการขุดค้นทางโบราณคดี อาจารย์สุมิตรเองก็ศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ไทยพวนที่อยู่อาศัยรอบๆ แหล่งโบราณคดี

หลังจากสิ้นสุดโครงการขุดค้นที่บ้านธาตุและบ้านอ้อมแก้ว ความสนใจด้านโบราณคดีของอาจารย์สุมิตรยังคงอยู่ ใน พ.ศ. 2517 ท่านจึงได้นำคณาจารย์และนักศึกษาไปสำรวจที่บ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่เป็นการบันทึกสภาพภูมิประเทศ หลักฐานโบราณคดีต่างๆ รวมทั้งข้อมูลตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นไว้อย่างละเอียด² กระทั่งปัจจุบันนี้ บ้านผือ ที่รู้จักในนาม อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท กลายเป็นแหล่งภูมิทัศน์โบราณคดีที่สำคัญ ที่กำลังจะได้รับการเสนอให้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยรัฐบาลไทยต่อองค์การยูเนสโก³

เมื่อมองย้อนกลับไปหลายทศวรรษที่ผ่านมา บ้านเชียง คือปรุหมบโบราณคดีไทย ที่กลายเป็นแหล่งโบราณคดีในตำนาน เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีชื่อคุ้นหู จนแทบจะไปบดบังชื่อเสียงของแหล่งโบราณคดีแห่งอื่นๆ ที่ค้นพบในภายหลัง บ้านเชียง ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกตั้งแต่ พ.ศ. 2535 และกระทั่งทุกวันนี้ บ้านเชียง ยังคงได้รับสนใจทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ เป็นแหล่งฝึกฝนนักโบราณคดีทั้งไทยและเทศมานับไม่ถ้วน มีการขุดค้นพบหลักฐานจำนวนมากและหลากหลาย และทำให้เกิดงานศึกษาค้นคว้าตามมามากมาย ที่เป็นการต่อยอดและแตกประเด็นในงานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ข้อถกเถียงทางวิชาการหลายประเด็นยังคงวนเวียนมาที่วัฒนธรรมบ้านเชียง นอกจากนี้แล้ว บ้านเชียงยังมีความน่าฉงนระคนหลงใหล จากลวดลายอันวิจิตรของหม้อลายเขียนสีหลายรูปแบบ ที่สะท้อนโลกทัศน์และจินตนาการของผู้คนในอดีต ที่นักโบราณคดีพยายามทำความเข้าใจ

หนังสือประกอบงานสัมมนาวิชาการเล่มนี้ มี 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นบทความทางวิชาการ ที่ได้รับความกรุณาจากนักโบราณคดี 3 ท่าน ส่วนที่ 2 เป็นภาพวัตถุในคอลเลกชันของพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเฉลิมพระเกียรติ ที่มาจากแหล่งโบราณคดีบ้านธาตุและบ้านอ้อมแก้ว ที่รับซื้อมาจากชาวบ้านในพื้นที่⁴ ขณะที่ทีมวิจัยไปทำงานอยู่ในภาคสนาม ต่อมาอาจารย์สุมิตรมอบให้พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติฯ เก็บรักษา และใช้เป็นวัตถุประกอบการเรียนการสอนที่คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มาจนถึงปัจจุบัน

2 ดู สุมิตร ปิติพัฒน์. 2520. บ้านผือ ร่องรอยจากอดีต. กรุงเทพฯ: แผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

3 สำนักประชาสัมพันธ์ เขต 1. (29 พฤษภาคม 2558). "อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี เป็นมรดกโลก." สืบค้นจาก http://region1.prdd.go.th/ewt_news.php?nid=15681

4 การซื้อขายโบราณวัตถุจากการลักลอบขุดในยุคนั้น อาจดูเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ แต่หลายทศวรรษต่อมา แนวคิดและแนวปฏิบัติในทางวิชาการว่าด้วยเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน/วัตถุก็เปลี่ยนไป

อาจารย์ปฐมฤกษ์ เกตุทัต อดีตนักเรียนโบราณคดีที่บ้านเชียง ได้สะท้อนข้อคิดให้สะกิดใจอยู่หลายประการ และน่าสนใจที่ ชื่อบทความของท่านใช้ว่า “โบราณคดีของโบราณคดี” ซึ่งอาจจะสะท้อนว่า การสืบค้นประวัติความเป็นมาวิชาโบราณคดีของท่าน ใช้วิธีการแบบโบราณคดีเอง กล่าวคือ เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูล ที่มีใช้แต่อยู่กระจัดกระจายคนละทิศละทาง แต่ต้องมีการ “ขุดค้น” และแปลความระหว่างบรรทัด ที่มีได้เป็น “ข้อความ” ในรูปลักษณ์อักษรเสมอไป บ้างก็เป็น “ข้อความ” ที่ต้องการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา บ้างก็แฝงอยู่ในปฏิบัติการบางอย่าง ส่วนงานศึกษาโบราณคดีที่บ้านเชียง ที่อาจารย์ปฐมฤกษ์เคยมีส่วนร่วม นั้น ในบทความนี้ท่านได้ให้มุมมองที่น่าคิด คือความคาดหวังของสาธารณะ ที่นักโบราณคดีต้องแบกรับความรับผิดชอบ (ยังไม่ต้องกล่าวถึงการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ที่อาจมีความซับซ้อนขึ้นไปอีก) ที่เป็นเบื้องหลังงานโบราณคดีที่ไม่ค่อยเป็นที่รับรู้หรือเป็นที่สนใจของสาธารณะโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม ข้อวิพากษ์ของท่านคือ การตีเพื่อก่อ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “เป็นเรื่องจำเป็น”

บทความของ อาจารย์อุดมลักษณ์ อุ้นตระกูล เรื่อง “การเมืองของการใช้อดีต: บทบาทของมรดกโลกบ้านเชียงในประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย” ได้สะท้อนให้เราเห็นบทบาทของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับอดีตของชาติและชนชาติไทย ในช่วงเวลาที่เกิดพลวัตทางการเมืองและวัฒนธรรมอย่างมหาศาล คือระหว่างหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มาจนถึงปี พ.ศ. 2535 ที่รัฐไทยกำลังดำเนินนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ในตอนนั้น งานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีการศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวาง และถูกนำเข้ามามีส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยการท่องเที่ยว อาจารย์อุดมลักษณ์ได้เสนอมุมมองของการเสนอการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกของบ้านเชียงไว้อย่างน่าสนใจ เราได้ยินคำว่า ประวัติศาสตร์สร้างชาติ อยู่บ่อย ๆ แต่ในยุคหนึ่ง (คน) ก่อนประวัติศาสตร์(ที่บ้านเชียง ที่ไม่รู้จักสัญชาติ) ได้ถูกนำมาประกอบการอธิบายความเป็นมาของชนชาติไทยจนเกือบแนบเนียน

ความรู้เป็นสิ่งที่ถูกสร้าง การต่อยอดความรู้จะก้าวไปข้างหน้าก็ต่อเมื่อ เครื่องมือ และวิธีการศึกษาได้รับการพัฒนา เช่นเดียวกับงานวิชาการสาขาอื่นๆ วิธีวิทยาทาง โบราณคดีมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเรื่องเทคนิคภาคสนาม และการแปล ความหลักฐาน โดยผ่านการพิเคราะห์ ไตร่ตรอง ตลอดจนวิพากษ์ตนเอง โดยเชื่อว่าความรู้ที่เป็นภววิสัยสามารถเกิดขึ้นได้จริง ในบทความของ รองศาสตราจารย์ สุรพล นาถะพินธุ ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณโลหวิทยา ได้แบ่งปันข้อมูลความรู้เบื้องต้น จากงานศึกษาในเชิงลึกที่ท่านมีส่วนเกี่ยวข้อง อีกทั้งแสดงตัวอย่างวิธีปฏิบัติที่ท่าน ใช้ในการขุดค้นทางโบราณคดี ที่สามารถช่วยให้นักโบราณคดีทำความเข้าใจบริบท (archaeological context) ของหลักฐานที่พบในชั้นดินต่างๆ ได้อย่างชัดเจน

คณะผู้จัดทำหนังสือ พิพิธภัณฑธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ คณะสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หวังใจว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ ต่อผู้ที่สนใจไม่มากนักน้อย และได้มีส่วนในการรดน้ำพรวนดินบำรุงราก ให้กับงาน โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของไทย ที่ยืนต้นมาครึ่งศตวรรษแล้ว ให้เติบโตใหญ่ และแตกกิ่งสาขาที่แข็งแรง และ ณ โอกาสนี้ คณะผู้จัดทำหนังสือ ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์สุมิตร ปิติพัฒน์ ที่กรุณาให้ใช้ภาพถ่ายส่วนตัว และขอบพระคุณผู้ เขียนบทความทั้ง 3 ท่านที่ตอบรับคำเชิญอย่างกระตือรือร้น แต่อย่างไรก็ตาม ข้อผิดพลาดใดๆ ที่อาจพบในหนังสือเล่มนี้ คณะผู้จัดทำหนังสือขอน้อมรับผิดแต่เพียงผู้เดียว

พจนก กาญจนจันทร์

ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา เสด็จฯ เป็นส่วนพระองค์
ชมนิทรรศการโบราณวัตถุจากการขุดค้นที่บ้านอ้อมแก้ว
จัดโดยแผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2515
โดยมีอาจารย์สุมิตร ปิติพัฒน์ (ซ้ายสุด) ถวายคำอธิบาย
และมีอาจารย์จำเรียง ภาวิจิตร หัวหน้าแผนกวิชาฯ (ขวาสุด)
ศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์ คณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (สวมแว่นตา)
พร้อมด้วยบุคลากรและนักศึกษาที่มาเข้าเฝ้าฯรับเสด็จ

โบราณคดีของโบราณคดี

ปฐมฤกษ์ เกตุทัต

บทความนี้อุทิศให้ มหาจระเดช ไวยโกสิทธิ์ นักโบราณคดีไร้สถาบัน

นอกจากเป็นชื่อหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานีแล้ว “บ้านเชียง” มีความหมายหลากหลายในทางโบราณคดี บ้านเชียง มีฐานะเป็นแหล่งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม แหล่งที่พบภาชนะเขียนสีที่นักสะสมแสวงหา และเป็นแหล่งที่เป็นตัวแทนข้อถกเถียงเรื่องเทคโนโลยีโลหะกรรมโบราณ และประเด็นเรื่องอายุสมัย ฯลฯ แต่มีข้อเขียนจำนวนน้อยนักที่กล่าวถึง บ้านเชียง ในฐานะที่เป็นห่วงโซ่สำคัญข้อหนึ่งของพัฒนาการโบราณคดีไทย โดยที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้คือแหล่งดึงดูดให้สำนักโบราณคดีต่างประเทศเข้ามาทำงานศึกษาวิจัย จนกระทั่งเข้ามามีบทบาทและส่งอิทธิพลต่อแนวคิดของนักโบราณคดีไทย

บทความนี้มิได้ตั้งใจเขียนให้เป็น “วิชาการ” หากแต่ต้องการทบทวน และบันทึกฉากหลังของประสบการณ์โบราณคดีไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพื่อต่อลมหายใจและแสดงความคารวะ ต่อตัวละครผู้จากลาล่วงหน้าไปก่อน โดยเน้นช่วงเวลา 50 ปีเศษที่ผ่านมา รวมทั้งระลึกถึงนักโบราณคดีนิรนามจำนวนหนึ่ง ที่แผ้วถางเส้นทางให้กับนักโบราณคดี “ผู้ยิ่งใหญ่” ที่ทำงานในหลายแหล่งที่สำคัญ ๆ แต่พวกเขากลับถูกลืมเลือนไปจากประวัติศาสตร์โบราณคดีไทย ในที่นี้ ผู้เขียนเข้าถึงข้อมูลอย่างจำกัด สิ่งที่ตกหล่นย่อมมีอีกมาก หลายเรื่องที่ผู้เขียนไม่มีส่วนร่วม หรือหลายคนที่ไม่เคยได้ร่วมงาน หรือเรื่องราวหลายประเด็นที่ไม่มีความรู้เพียงพอ ก็จะไม่ปรากฏในบทความนี้ ความเห็นลำเอียงอาจปรากฏในบทความนี้บ้าง หากแต่ปราศจากเจตนาร้าย ข้อขัดแย้งและข้อวิพากษ์วิจารณ์เป็นเรื่องจำเป็น แต่ปรากฏไม่บ่อยนักในแวดวงโบราณคดีไทย ซึ่งต่างจากวิชาการสาขาอื่นๆ ดังนั้น โบราณคดีไทยจึงไม่ต่างจาก “เด็กโตฝึกโตแฟง” อย่างไรก็ตาม การ

วิพากษ์แนวคิดและวิธีวิทยา ซึ่งนำไปสู่การแปลความในบทความนี้ วางอยู่บนหลักฐานที่พบในช่วงเวลานั้น ๆ ตลอดจนแนวคิดและเทคนิคที่มีอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวเท่านั้น เพราะปัจจุบัน มีการค้นพบแหล่งใหม่ ๆ และหลักฐานสำคัญใหม่จำนวนมาก รวมทั้งเทคนิคที่ก้าวหน้าขึ้น ทั้งในภาคสนามและในการวิเคราะห์ในเชิงลึก โดยเฉพาะการกำหนดค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ที่จะไม่ขอกกล่าวถึง ณ ที่นี้ และประเด็นสุดท้ายคือ เรื่องการเรียนการสอนและการบริหารงานโบราณคดีโดยรวม ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการวิพากษ์วิจารณ์ได้ ทั้งนี้ ก็เพราะต้องการเห็น การก้าวไปข้างหน้าของโบราณคดีไทย

โบราณคดีไทยยุคก่อนบ้านเชียง: ข้อสังเกตบางประการ

เหตุการณ์ที่นำไปสู่การก่อตัวของโบราณคดีไทย เริ่มขึ้นหลังจากพระบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เพียง 7 ปี เมื่อพระวชิรญาณภิกขุ¹ เสด็จไปทอดพระเนตรซากเจดีย์ขนาดใหญ่ที่นครไชยศรี (พ.ศ. 2374/ค.ศ. 1831) ทรงมีพระราชหัตถเลขาขอพระบรมราชานุญาตปฏิสังขรณ์เจดีย์แห่งนั้น ด้วยทรงสันนิษฐานว่า เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ของศาสนาพุทธที่เผยแพร่เข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิเป็นครั้งแรก ที่ต่อมาทรงตั้งชื่อว่า พระปฐมเจดีย์² แต่ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ไม่ทรงสนับสนุน ต่อมาอีก 3 ปี พระวชิรญาณภิกขุ ทรงพบศิลาจารึกที่สุโขทัยใน พ.ศ. 2377 (ค.ศ. 1834) (ศิลาจารึกหลักที่ 1) นำสังเกตว่า ช่วงเวลาไล่เลี่ยกันนั้น ในพ.ศ. 2366 (ค.ศ. 1823) คือปีก่อนการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเพียงปีเดียว ก็มีกระแสความสนใจเกี่ยวกับจารึกโบราณในยุโรป คืองานศึกษาค้นคว้าชิ้นสำคัญของ ฌ็อง-ฟร็องซัว ช็องปอลียง (Jean-François Champollion) นักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ที่ตีพิมพ์เผยแพร่คำแปลของศิลาจารึกโรเซตตา (Rosetta Stone)³

1 พระฉายาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งทรงผนวช ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ

2 เดิมเรียกว่า พระปฐมเจดีย์ (จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2548: 191)

3 ศิลาจารึกพบที่ประเทศอียิปต์ สร้างในปี 196 ปีก่อนคริสตกาล จารด้วยอักษร 3 ภาษา ได้แก่ อียิปต์โบราณ (Hieroglyphs) เดโมติก (Demotic) และ กรีกโบราณ (Ancient Greek) ปัจจุบันศิลาโรเซตตาดำจัดแสดงอยู่ที่ British Museum กรุงลอนดอน

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่น่าสนใจ ทั้งในประเด็นการเมืองระหว่างประเทศ และแนวคิด เรื่องการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม คือในปี พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1854) ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดฯ ให้ ออกหมายประกาศเขตรังวัดผู้ร้ายขุดวัด ซึ่งกำหนดให้ชาวบ้านที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้ วัดในรัศมี 4 เส้น มีหน้าที่ดูแลมิให้ผู้ร้ายลักลอบขุดหาสิ่งของมีค่า หรือมาทำลาย ให้เกิดความเสียหาย โดยมีข้อความกำหนดโทษปรับ “พินัยค่าปฏิสังขรณ์ซ่อมแซม สิ่งของในอารามที่ชำรุด” และสำหรับผู้ละเลยเพิกเฉยเสีย ก็จะถูกลงโทษด้วย (หาก ปัจจุบันยังใช้หมายประกาศนี้ กรณีการทำลายโบราณสถานวัดกัลยาณมิตรคงเป็น เรื่องที่หาข้อยุติได้ไม่ยาก) “...ซึ่งมีพระราชบัญญัติมาทั้งนี้ เพื่อจะให้ชาวบ้านเอาใจ ใส่วัดวาอารามใกล้บ้านของตน ไม่ปล่อยให้ผู้ร้ายขุดเสียทำลายเสีย เพราะของที่เป็น ของท่านทำไว้ สร้างไว้แต่ก่อนด้วยอิฐปูนศิลาใด ๆ ใหญ่ก็ดีเล็กก็ดี ถึงจะคร่ำชำรุด ทรุดโทรมไปแล้ว ก็ยังเป็นเครื่องประดับพระนครอยู่”

จากข้อความท้ายประกาศที่กล่าวถึงในข้างต้น เห็นได้ชัดว่า หมายประกาศนี้มีได้มี เพื่อปกป้องทำนุบำรุงพระศาสนาเพียงอย่างเดียว ดังเช่นกฎหมายที่มีมาก่อน เช่น พระอัยการลักษณะโจร(มาตรา 48-52) และพระอัยการอาญาหลวง (มาตรา 107 ซึ่งเป็นต้นเค้า พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในปัจจุบัน) การกลายเป็น “เครื่องประดับพระนคร” ของวัดที่ “...ท่านทำไว้ สร้างไว้แต่ก่อน...” ที่แม้ “...จะคร่ำชำรุดทรุดโทรมไป แล้ว...” นับเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและการให้คุณค่าชุดใหม่แก่วัดโบราณ (ที่ นอกเหนือจากความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา) ที่ได้กลายเป็นอนุสรณ์สถาน ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม นำสังเกตว่า การออกประกาศฉบับนี้เป็นปีเดียวกับที่ ปีแอร์ ชาร์ลส์ เอมีล บุยโว (Pierre Charles-Emile Bouillevaux) สำรวจพบนครวัด ซึ่งเป็นเรื่องที่ดินแดนกัน ยุโรป กระทั่งใน พ.ศ. 2401 (ค.ศ. 1858) อ็องรี มูโฮ (Henri Mouhot) ได้เดินทางเข้ามาสำรวจนครวัด และตีพิมพ์ เผยแพร่ *Voyage dans les royaumes de Siam, de Cambodge, de Laos* (Travel in the Kingdom of Siam, of Cambodia, Laos) (Mouhot

1868) เป็นครั้งแรก ประกอบกับวาทกรรม ภารกิจสร้างความคิดวิไลซ์ (Civilizing Mission) ของจักรวรรดินิยมตะวันตกที่คืบคลานเข้ามายังภูมิภาคนี้ “เครื่องประดับพระนคร” จึงดูคล้ายกับเป็นแนวคิดโต้กลับวาทกรรมการล่าอาณานิคม

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ รัชกาลที่ 4 เสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียง 2 ปี (พ.ศ. 2396/ ค.ศ. 1853) พระองค์ก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เป็นแม่กอง “ปฏิสังขรณ์” และ “ชั้นสูตรขุด” พระปฐมเจดีย์ อันถือได้ว่าโบราณคดีได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทย และในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 นี้เอง ในทวีปยุโรปก็มีความก้าวหน้าที่สำคัญๆ เช่น การก่อตั้งสถาบัน งานศึกษาและการค้นพบที่สำคัญๆ ทั้งด้านโบราณคดีและธรณีวิทยา ซึ่งเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องและควบคู่กัน

4 นีอัลเดอร์ทัลคือสายพันธุ์หนึ่งของ Homo มีพันธุกรรมใกล้เคียงกับมนุษย์ปัจจุบันมาก พบหลักฐานการอยู่อาศัยบริเวณยูเรเชีย มีชีวิตเมื่อราว 300,000 - 40,000 ปีมาแล้ว

- บริติชมิวเซียม (British Museum) เปิดให้สาธารณะเข้าชม พ.ศ. 2303 (ค.ศ. 1759)
- ชาร์ลส์ ไลลล์ (Charles Lyell) ตีพิมพ์หนังสือ *Principles of Geology* พ.ศ. 2373 (ค.ศ. 1830)
- ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ตีพิมพ์ *The Origins of Species* พ.ศ. 2403 (ค.ศ. 1860)
- การขุดค้นแหล่งเครื่องมือหินกะเทาะโดย บูเชอร์ เดอ พาทส์ (Boucher de Parthes) ที่ ซอมน์ (Somme) ประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. 2373 (ค.ศ. 1830)
- การขุดค้นและบูรณะที่สารนาถ (Sarnath) ประเทศอินเดีย พ.ศ. 2380 (ค.ศ. 1838) โดย เซอร์ อเล็กซานเดอร์ คันนิงแฮม (Sir Alexander Cunningham)
- การค้นพบฟอสซิลมนุษย์นีอัลเดอร์ทัล (Neanderthal)⁴ โดย ฟิลิปป์-ชาร์ลส์ ชมเมอร์ลิง (Philippe-Charles Schmerling) ที่ ถ้ำเอ็นกิส (Engis Caves) ปัจจุบันคือประเทศเบลเยียม พ.ศ. 2372 (ค.ศ. 1829) และต่อมาพบฟอสซิลสายพันธุ์เดียวกันนี้อีกที่ลุ่มน้ำนีอัลเดอร์ (Neander Valley) ประเทศเยอรมนี พ.ศ. 2399 (ค.ศ. 1856)
- การขุดค้นทะเลสาบดเวลเลอร์ (Lake Dweller) ที่ซูริก ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ โดย เฟอร์ดินันด์ เคลเลอร์ (Ferdinand Keller) พ.ศ. 2396 (ค.ศ. 1853)
- การขุดค้นเครื่องมือหินกะเทาะที่มาดราส (Madras) ประเทศอินเดียโดย โรเบิร์ต บรูซ ฟุต (Robert Bruce Foote) พ.ศ. 2406 (ค.ศ. 1863)
- การขุดค้นที่ประเทศตุรกีในแหล่งโบราณคดีที่เชื่อว่าเป็นเมืองทรอย (Troy) ในมหากาพย์อีเลียด (Illiad) โดย ไฮน์ริช ชลีแมน (Heinrich Schliemann) พ.ศ. 2417 (ค.ศ. 1874) และ พ.ศ. 2433 (ค.ศ. 1890) (ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่คอร์ (Corre) ขุดค้นสำโรงเสน ที่กัมพูชา และคาร์ล บ็อค (Carl Bock) ลักลอบขโมยพระพุทธรูปจากวัดร้างที่เมืองฝาง)

เหล่านี้เป็นการค้นพบที่สำคัญระดับโลก หนังสือพิมพ์และวารสารหลายฉบับทำการเผยแพร่กันอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม บทความนี้มีได้พยายามหาข้อสรุปว่าการก่อเกิดโบราณคดีไทยนั้นเกี่ยวข้องกับหรือไม่อย่างไร กับกระแสสากลดังกล่าว ซึ่งบางท่านอาจจะคิดว่ามีความเป็นไปได้ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงคุ้นเคยกับมิชชันนารีชาวฝรั่งเศส บาทหลวง ฌ็อง-แบ็ปติสต์ ปาลเลอกัวซ์ (Jean-Baptiste Pallegoix) เป็นอย่างดี และทรงเชี่ยวชาญทั้งภาษาอังกฤษและภาษาลาติน แต่ที่น่าสงสัยและดูขัดแย้งกันอย่างมากก็คือ โบราณคดีไทยในยุคนั้นจนถึงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีความหมายเพียง “เรื่องเก่าๆ” (ดู พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันเปิดโบราณคดีสโมสร พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) ใน สมาคมสืบสวนของโบราณในประเทศไทย, 2511; ประหยัด โกมลวัจนะ, 2481) และแนวทางที่ทรงใช้ก็เป็นแนวศึกษาด้านานและพงศาวดาร ซึ่งต่างจากแนวทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่ยุโรปใช้กันมาตั้งแต่เรอแนซ็องส์ (Renaissance) แต่โบราณคดีไทยก็เพิ่งใช้ประวัติศาสตร์ศิลปะอย่างจริงจัง ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น หากเป็นเช่นนั้น ก็นับได้ว่าเป็นพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้านหนึ่ง และทรงเป็น “บิดาวิชาโบราณคดี” อย่างแท้จริง

ก่อนประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนบ้านเชียง

เป็นที่เชื่อกันในหมู่นักโบราณคดีไทยว่า คนไทยที่เขียนเรื่องก่อนประวัติศาสตร์คนแรกคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในขณะที่ทรงประทับลี้ภัยอยู่ที่ป้านัง ทรงมีพระหัตถเลขาทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ “เรื่องก่อนประวัติศาสตร์” เมื่อ พ.ศ. 2477 (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2481) แต่จากงานค้นคว้าของ มาอูริซิโอ เปเลจจี (2548) ทำให้ทราบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับวัตถุก่อนประวัติศาสตร์ “ขวานฟ้า” ไว้ใน เรื่องพระพุทธรูปขจรรัตน์ ด้วย

กลางสิ่งที่ว่าขวานฟ้านั้นเป็นศิลา ที่รู้จักสันต์จำได้ว่าเป็นศิลานั้น เป็น เช่นหินเหล็กไฟหรือศิลาในเขาในถ้ำนั้น ๆ ที่รู้แห่งเคยเอามาใช้อยู่ทั้ง ลิ่น มีรอยระเรายรยฝน เมื่อพิเคราะห์ไปก็เห็นว่า เป็นฝีมือคนทำทั้งลิ่น มิใช่ฝีมือเทวดาอัศจรรย์ไปกว่าฝีมือมนุษย์เลย (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2548ก:71)

พระราชนิพนธ์ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นข้อเขียนถึงเรื่องก่อนประวัติศาสตร์โดยคนไทย ที่เก่าที่สุด แม้จะมีได้ทรงให้คำอธิบายไว้มากกว่านั้น แต่นักโบราณคดียุโรปเองใน ยุคนั้น ก็ได้มีความรู้เรื่องก่อนประวัติศาสตร์มากเท่าใดนัก การจัดแบ่งยุคสมัย ก่อนประวัติศาสตร์ก็ยังไม่เป็นที่ยุติ ที่เห็นชัดคือ มีข้อถกเถียงว่า ระหว่างยุคหิน เก่า (Archaeolithic ต่อมาใช้คำว่า Palaeolithic) ถึงยุคหินใหม่ (Polished Stone Age ต่อมาใช้คำว่า Neolithic) นั้น ควรมีการเรียกชื่อยุคที่อยู่ตรงกลาง หรือไม่ ในปี พ.ศ. 2408 (ค.ศ. 1865) เซอร์จอห์น ลูบบ็อก (Sir John Lubbock) ได้เสนอแนวคิด “Great Hiatus” (ซึ่งหมายถึง ยุคที่ยังมีช่องว่างเรื่องความรู้ ความเข้าใจ และยังขาดหลักฐานภาคสนาม) อีก 3 ปีต่อมา เอ ซี คาร์ไลล์ (A. C. Carlyle) ได้เสนอว่า Great Hiatus ให้ใช้คำว่า Mesolithic ซึ่งหมายถึง ยุค หินกลาง

งานศึกษาของลูซัวโน เยรีนี (2548) กล่าวถึงหนังสือ *พิไชยสงครามอินดู* ที่เรียบ เรียงโดยพระสารสาสน์พลขันธ์ (ยี่ อี เยรีนี) ตีพิมพ์เป็นภาษาไทยในปี พ.ศ. 2437 (ค.ศ. 1894) ว่าได้กล่าวถึง เครื่องมือหินที่พบในแหล่งยุคก่อนประวัติศาสตร์ใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น แหล่งสำโรงเสน ประเทศกัมพูชา และแหล่งในหลวง พระบาง ประเทศลาว ที่พระยาฤทธิรงค์รณเจตได้เก็บนำกลับมา และในปี พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) เยรีนี ได้เขียนบทความ “Siamese Archaeology – A Synoptical Sketch” และแปลเป็นไทยชื่อ “อธิบายด้วยโบราณวัตถุ ณะประเทศ สยามแต่โดยสังเขป” บทความดังกล่าวพยายามแปล “prehistory” เป็นไทยว่า “บุรพจริตวัตถุ” แต่หลังจากหนังสือ *พิไชยสงครามอินดู* ออกเผยแพร่ คำพท์คำนี้ก็ ถูกลืมนำไปจากสังคมไทย

ตลอดระยะเวลาที่อังกฤษเข้ายึดอย่างถาวรและพม่าตอนล่าง ตั้งแต่ พ.ศ. 2367 (ค.ศ. 1824) มาจนถึงช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยาม ก็ได้มีนักสำรวจชาวตะวันตกหลายชาติ เดินทางเข้ามาในสยามและอินโดจีนด้วยวัตถุประสงค์แตกต่างกัน จำนวนมากได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานโบราณคดี ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม (ดูตัวอย่างเหตุการณ์ต่างๆ ได้ในตารางหน้า 19)

แม้ว่านักโบราณคดีตะวันตกจะเข้ามาสำรวจ และขุดค้นทางโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยบ่อยครั้ง (รวมทั้งการสำรวจ-ขุดค้นในอินโดจีนโดยนักโบราณคดีฝรั่งเศส) แต่ก็ไม่ปรากฏความตื่นตัวในหมู่นักโบราณไทย รายงานการสำรวจ-ขุดค้นหลายชิ้นที่เผยแพร่ในวารสารของสยามสมาคม (*Journal of Siam Society*) (สยามสมาคมก่อตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904)) ก็ไม่ปรากฏบทความเกี่ยวกับก่อนประวัติศาสตร์โดยนักโบราณคดีไทยเลย

โบราณคดีไทยยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ส่งผลกระทบต่อวงการโบราณคดีอย่างมาก อาจเรียกได้ว่าเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายประการ นักโบราณคดีรุ่นบุกเบิก เช่น พระยาโบราณราชธานินทร์ พระยานครพระรามา ฯลฯ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดและฝึกอบรบโดยตรง จากสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็เริ่มลดบทบาทลง พร้อม ๆ กับการลี้ภัยไปยังป็นังของสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นักโบราณคดีรุ่นใหม่ เช่น ศาสตราจารย์ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ประหยัด โกมลวัจนะ ธนิต อยู่โพธิ์ ศาสตราจารย์ แสง มนวิฑูรย์ มานิต วัลลิโกดม กฤษณ์ อินทโกศย์ ศาสตราจารย์ ชิน อยู่ดี ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ฯลฯ กลายเป็นเสาหลักสำคัญ หลายท่านมีโอกาสไปดูงานและประชุมทางวิชาการในต่างประเทศ บางท่านมีโอกาสศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งโอกาสเช่นนี้ไม่เคยมีมาก่อน

พ.ศ. 2393 (ค.ศ.1850)	ปีแอร์ ชาร์ลส์ เอมีล บุยโว สำรวจพบนครวัด
พ.ศ. 2401 (ค.ศ. 1858)	อ็องรี มูโอ สำรวจนครวัด และเสียชีวิตลงที่หลวงพระบาง ในปี พ.ศ. 2404 (ค.ศ. 1861)
พ.ศ. 2423 (ค.ศ. 1881)	คาร์ล บ็อด ขโมยพระพุทธรูปวัดร้างเมืองฝาง แล้วนำออกนอกประเทศ
พ.ศ. 2426 (ค.ศ. 1883)	ราสต์มาน (Rastman) ขโมยตัดพระเศียรและพระกร เทวรูปพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร นำออกนอกประเทศ ต่อมาพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทูลขอคืนจากพระเจ้าไกเซอร์วิลเฮล์ม ที่ 1 (Kaiser Wilhelm I) ซึ่งนับเป็นโบราณวัตถุชิ้นแรกที่ทวงกลับคืนได้สำเร็จ (ดู Manich Jumsai, M. L., 1977)
พ.ศ. 2433 (ค.ศ. 1900)	ฝรั่งเศสจัดตั้งสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (École française d'Extrême-Orient) ที่ฮานอย และก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์เวียดนาม (National Museum of Vietnamese History) ขึ้นด้วย
พ.ศ. 2455 (ค.ศ. 1912)	ลูเน็ต เดอ ลานฌ็องเคียร์ (Lunet de Lajonquière) สำรวจภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่กระบี่
พ.ศ. 2464-2474 (ค.ศ. 1921-1931)	ไอวา เอช เอ็น เอเวนส์ (Ivor H. N. Evans) สำรวจเครื่องมือหินขัดที่ภาคใต้ของไทย
พ.ศ. 2467 (ค.ศ. 1924)	เอ เอฟ จี เคอร์ (A. F. G. Kerr) สำรวจภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่นครพนม
พ.ศ. 2469 (ค.ศ. 1926)	ยอร์ช เซเดส์ (George Coedès) ดำรงตำแหน่งเลขานุการราชบัณฑิตยสภา
พ.ศ. 2470 (ค.ศ. 1927)	เดวิดสัน แบล็ค (Davidson Black) สำรวจร่องรอยมนุษย์โบราณในภาคเหนือของจีน หลังจากการขุดค้นพบฟอสซิลโฮโมอีเรคตัส (Homo erectus) ที่ต่อมารู้จักในนาม มนุษย์ปักกิ่ง (Sinanthropus pekinensis) เมื่อ พ.ศ. 2469 (ค.ศ. 1926)
พ.ศ. 2472 (ค.ศ. 1929)	เคอร์ (Kerr) และ ซีเดนฟาเดน (Seidenfaden) สำรวจเครื่องมือหินที่สุราษฎร์ธานี
พ.ศ. 2474 (ค.ศ. 1931)	ฟริทซ์ สารสิน (Fritz Sarasin) สำรวจเครื่องมือหินที่เชียงราย เสนอให้เรียกเครื่องมือหินกะเทาะในประเทศไทยว่า "Siamian tools"
พ.ศ. 2474 (ค.ศ. 1931)	ชไตน์ คัลเลนเฟลส์ (Stein Callenfels) เสนอตัวมาฟิกันโบราณคดีไทย โดยส่งเรื่องให้เจ้าพระยามหิธรเพื่อทูลเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อมาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ความสนใจของนักโบราณคดีไทยมีความหลากหลายขึ้น หลายท่านอาจเรียกได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา เฉพาะพื้นที่ และสิ่ง que เปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญก็คือ เทคนิคในภาคสนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขุดค้น และการขุดแต่งโบราณสถาน พระนิพนธ์ของสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นั้นได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน (*สาราน สมเด็จพระ*, 2515) และการที่คัลเลนเฟลส์ทำการขุดค้นแหล่งก่อนประวัติศาสตร์แห่ง หนึ่งใกล้ปิ้งช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2477 (ค.ศ. 1934) ก็มาจากการเข้าเฝ้า สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงฯ ราวปี พ.ศ. 2474 (ค.ศ. 1931)

หม่อมฉันได้ศาสตราจารย์คัลเลนเฟลเป็นเพื่อนพูดอีกคนหนึ่ง ด้วย แกมมาอยู่ปิ้งช่วงทำการขุดค้นของก่อนประวัติศาสตร์...ตกลงกันว่าแก จะมากินน้ำชากับหม่อมฉันทุกวันอาทิตย์ต่อไป (*สารานสมเด็จพระ* สิงหาคม 2477)

การพบปะกับคัลเลนเฟลส์ทำให้สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงฯ ทรงสนพระทัยใน โบราณคดี “แบบตะวันตก” มากยิ่งขึ้น

กำลังสืบสวนหาความรู้ต่อไป ได้สมุดมาจากห้องสมุดปิ้งเล่ม 1 เจ้า เมืองปิ้งให้ยืมมาเล่ม 1 กำลังศึกษาอยู่ แต่มั่นอยู่ข้างยากเหลือเกิน ด้วยนามศัพท์ที่ใช้มีภาษาลาตินบ้าง กรีกบ้าง ใคร่เข้าใจจะต้องเอา ไว้ไล่เลียงตามคัลเลนเฟลอีก (*สารานสมเด็จพระ* สิงหาคม 2477)

การที่ได้มีโอกาสเสด็จไปทอดพระเนตรการขุดค้นของคัลเลนเฟลส์เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2477 สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงฯ ได้ทรงเล่าถึงเทคนิคภาคสนาม ในการขุดค้นอย่างละเอียด ในพระหัตถเลขาหลวงวันที่ 26 สิงหาคม 2477 ในคราวนี้เองที่ทรงแปลและเรียบเรียง “เรื่องก่อนประวัติศาสตร์” ขึ้น และจากข้อความข้างต้น นี้ ทำให้ต้องมองย้อนกลับไป เมื่อครั้งที่ยังทรงมีบทบาทในงานโบราณคดี ในช่วงก่อน เปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งก็หมายความว่า งานโบราณคดีไทย (ซึ่งส่วนมากเป็น งานขุดแต่ง และงานบูรณะซ่อมแซมโบราณสถาน) ตั้งแต่เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เป็นต้นมา เป็นงานที่กระทำโดยความคิดความเข้าใจ และแนวทาง

ของคนไทยล้วน ๆ โดยปราศจากอิทธิพลความคิดจากกระแสหลักจากยุโรป และส่งทอดมายังยุคของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร และการที่ได้ทรงมีโอกาสเยี่ยมและเห็นการขุดค้นของคัลเลนเฟลส์อย่างใกล้ชิด จึงทรงตื่นเต้นและแปลกใจอย่างมาก จนต้องทูลเกล้าให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรได้ทรงทราบ และเมื่อย้อนกลับมามองช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็จะได้เห็นได้ชัดว่า โบราณคดีไทยเริ่มใช้เทคนิคภาคสนาม วิธีการ แนวคิด แบบอย่างตะวันตก (ยุโรป) อย่างเต็มตัว และละทิ้งแนวทางในยุคบุกเบิกไปโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการสอนวิชาโบราณคดีในคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ตั้งแต่ พ.ศ. 2498 (ค.ศ. 1955) งานภาคสนามก็กลายเป็นแกนกลางของงานโบราณคดี ด้วยแนวทางและวิธีการอันซับซ้อน เครื่องครัดและเข็มงวด เน้นความแม่นยำในการปฏิบัติงานภาคสนาม จนเกินความจำเป็นแบบอังกฤษของเซอร์มอร์ติเมอร์ วีเลอร์ (Sir Mortimer Wheeler) (1954) (ผู้แต่งหนังสือ *Archaeology from the Earth*) แนวทางดังกล่าวกลายเป็นเครื่องมืออันศักดิ์สิทธิ์ของนักโบราณคดีไทย ที่ใช้กันต่อมาจนถึงราวปีพ.ศ. 2506 (ค.ศ. 1963) เมื่ออิทธิพลสำนักคิดแบบอเมริกันเริ่มเข้ามามีบทบาท

โบราณคดีไทยยุคบ้านเชียง

งานโบราณคดีไทยช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึง พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957) เป็นงานสำรวจ-ขุดค้น-ขุดแต่งแหล่งโบราณสถาน เป็นหลัก (ดูตารางในหน้า 22 ประกอบ)

ซึ่งแนวทางการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ต่างไปจากสิ่งที่วิลลีย์และซาบล็อฟฟ์เรียกแนวการศึกษาโบราณคดีในช่วงนั้นว่าเป็น ยุคของการจำแนก-พรรณนา (Classificatory-Descriptive Period) “...จุดเน้นของหลักการนี้...ก็คือการพรรณนาวัตถุทางโบราณคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจำแนกประเภทสถาปัตยกรรม และสิ่งก่อสร้างต่างๆ...” (Willey & Sabloff 1980:3)

พ.ศ. 2470 (ค.ศ. 1927)	ยอร์ช เซเดส์ ขุดค้นพงศึก (ซึ่งต่อมาควอลิทซ์-เวลส์ (Quaritch-Wales) ขุดค้นอีกครั้งในปีพ.ศ. 2478 (ค.ศ. 1935) รวมทั้งขุดที่เมืองอุทอง และเมืองศรีเทพ)
พ.ศ. 2497 (ค.ศ.1954)	ซีเดนฟาเดน สำรวจเสมาที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง
พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957)	ควอลิทซ์-เวลส์ ขุดค้นเมืองเพชรและทะเลเมนชัย
พ.ศ. 2502 (ค.ศ. 1959)	ปีแอร์ ดูปองท์ (Pierre Dupont) ขุดค้นเมืองนครปฐม
พ.ศ. 2504 (ค.ศ. 1961)	สมศักดิ์ รัตนกุล ขุดค้นเมืองคูบัว
พ.ศ. 2506 (ค.ศ. 1963)	มานิต วลลิโกดม ขุดค้นเมืองอู่ตะเภา
พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967)	พีค็อก (Peacock) ขุดค้นเมืองพิมาย
พ.ศ. 2511 (ค.ศ. 1968)	จอร์จ เอฟ เดลส์ (George F. Dales) เบนเนท บรอนสัน (Bennett Bronson) และ สมพร อยู่โพธิ์ ขุดค้นเมืองจันเสน
พ.ศ. 2511 (ค.ศ. 1968)	ฌ็อง บัวเซอลิเยร์ (Jean Boisselier) ขุดค้นเมืองอุทอง เป็นต้น

ที่แตกต่างออกไปก็คือ การใช้ข้อความจากจารึกมายืนยันข้อมูลจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดี ภายใต้กรอบแนวคิด การแพร่กระจาย (Diffusionism) หรือ อินเดียไนเซชัน (Indianization) และการพรรณนารูปแบบ หรือการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอิทธิพลของศิลปกรรม-สถาปัตยกรรมตามแนวประวัติศาสตร์ศิลปะ แม้ในช่วงนั้นแนวคิด วิวัฒนาการทางสังคม (Social Evolution) ได้รับความนิยมนอย่างสูง เช่น ลูอิส มอร์แกน (Lewis H. Morgan) (1877) (*Ancient Society; or Researches in the Lines of Human Progress From Savagery through Barbarism to Civilization*) เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) (1898) (*Principles of Sociology*) หรือแม้แต่แนวคิด หลัก 10 ประการของการนิยามรัฐ(เมือง)โบราณ (Ten Point Model of Early State) ในบทความเรื่อง การเกิดขึ้นของเมือง (The Urban Revolution) ของ กอร์ดอน ไซล์ด์ (V. Gordon

Child 1950) ในการนิยามและอธิบายลักษณะของเมือง (urban) ของสังคมโบราณ แนวคิดเหล่านั้นก็ปรากฏเพียงความเจริญก้าวหน้าหรือความศิวิไลซ์ของเมืองโบราณ ในขณะที่ “เมืองโบราณ” เอง ก็ยังไม่มีนิยามชัดเจนในงานโบราณคดีไทย จนถึงทศวรรษ 1980s จึงได้มีนักโบราณคดีรุ่นใหม่ เช่น เดวิด เวลช์ (David Welch) และ จูดิธ แม็คเนील (Judith McNeil) เสนอให้ใช้ “แหล่งชุมชนคูน้ำคันดิน” (moated settlements) เช่นเดียวกับคำว่า Proto-history (ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อก่อนเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์) ที่ใช้ในความหมายของแนวคิด การก่อเกิดรัฐ (State Formation) และสังคมเมืองที่มีความซับซ้อน (Complex Society) หรือใช้กับแหล่งที่ไม่แน่ใจว่า มีการอยู่อาศัยต่อเนื่องมาในสมัยประวัติศาสตร์ หรือไม่ แหล่งประเภทนี้มักพบการฝังศพ ที่มีภาชนะดินเผา เครื่องมือสำริดและเหล็ก ที่มีอายุตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แล้วต่อเนื่องมาในสมัยทวารวดี ซึ่งอาจพบในแหล่งเดียวกัน ที่เห็นได้จากชั้นดินที่แสดงการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง หรือพบคนละแหล่ง แต่อยู่ในพื้นที่ภูมิทัศน์เดียวกัน เป็นต้น

การศึกษาโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศเพื่อนบ้านของไทย ก้าวไปไกลและดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังจากที่อังกฤษจัดตั้งหน่วยสำรวจโบราณคดีอินเดีย (Archaeological Survey of India) ในปี พ.ศ. 2404 (ค.ศ. 1861) ที่นิวเดลี และต่อมาฝรั่งเศสได้จัดตั้งสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ ในปี พ.ศ. 2433 (ค.ศ. 1900) ที่ฮานอย นักโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ที่เป็นที่รู้จัก เช่น

- แมนซุย (H. Mansui) สำรวจขุดค้นแหล่งสำโรงเสน กัมพูชา และที่แหล่งบัคเซิน (Bac-son) ประเทศเวียดนาม ทศวรรษ 1900s – 1920s
- แมดาสีน โคลานี (Madeleine Colani) ขุดค้นแหล่งโฮบินเนียนในเวียดนามเหนือจำนวนมาก ทศวรรษ 1920-1930
- ฮัลแลม แอล โมเวียส จูเนียร์ (Hallam L. Movius Jr.) ขุดค้นแหล่งยุคหินเก่า (Palaeolithic) ในพม่า ทศวรรษ 1930s

5 เป็นลักษณะของแหล่งโบราณคดีในสมัยประวัติศาสตร์ยุคต้น (สมัยทวารวดี) ที่พบในประเทศไทย ส่วนมากพบอยู่บริเวณขอบที่ราบภาคกลาง และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมืองคูน้ำ-คันดินเหล่านั้นมีขนาดแตกต่างกันไป

6 สมัยประวัติศาสตร์ เริ่มนับจากสมัยที่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในแต่ละภูมิภาคของโลกอาจเริ่มไม่พร้อมกัน สำหรับประเทศไทย สมัยประวัติศาสตร์เริ่มต้นราวพุทธศตวรรษที่ 11 หรือ 12 คือตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมา

- จี เอช อาร์ ฟอน เคนิกส์วาลด์ (G. H. R. von Koenigswald) ขุดค้นแหล่งยุคหินเก่า และแหล่งที่พบสายพันธุ์มนุษย์ดึกดำบรรพ์ ในมาเลเซีย และอินโดนีเซีย ในทศวรรษ 1950s
- เอ็ม ดับเบิลยู เอฟ ทวีดี (M. W. F. Tweedie) ขุดค้นแหล่งยุคหินเก่าในมาเลเซีย ทศวรรษ 1950s
- ทอม ฮาร์เน็ต แฮร์ริสัน (Tom Harnett Harrison) ขุดค้นแหล่งยุคหินเก่าที่บอร์เนียว และซาราวัก ในอินโดนีเซีย ทศวรรษ 1950s
- เอ ซีเฟอคิง (A. Sieveking) ขุดค้นแหล่งยุคหินเก่าในมาเลเซีย ทศวรรษ 1960s

7 นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส แมดาลีน โคลานี เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า Hoabinhian เป็นชื่อเรียกวัฒนธรรมสมัยหินกลาง (ราว 10,000 ปีมาแล้ว) ที่ขุดค้นพบเครื่องมือขวานหินกะเทาะสองหน้า มาจากชื่อจังหวัด ฮว่าบิ่ง (Hòa Bình) ที่อยู่ทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นแหล่งที่พบเครื่องมือหินลักษณะดังกล่าวเป็นจำนวนมาก

8 เป็นชื่อเรียกยุคทางธรณีวิทยา ซึ่งเป็นยุคน้ำแข็งอายุราว 2 ล้าน ถึง 11,000 ปีมาแล้ว

9 คือวิธีการหนึ่งของการกำหนดค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ตัวอย่างจากซากอินทรีย์วัตถุ เป็นเทคนิคการกำหนดอายุที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง และก้าวหน้ามากในปัจจุบัน

งานโบราณคดีในยุคนั้น ส่วนมากให้ความสนใจกับแหล่งดึกดำบรรพ์ที่พบฟอสซิลมนุษย์ดึกดำบรรพ์ (Hominid Fossil) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887) ที่ ยูจีน ดูบัวส์ (Eugene Dubois) พบฟอสซิลโฮโมอีเรคตัส (Homo erectus) ที่ต่อมารู้จักในนาม มนุษย์ขวา (Pithecanthropus erectus) ที่ทรินิล (Trinil) ประเทศอินโดนีเซีย รวมทั้งแหล่งเครื่องมือหินกะเทาะยุคแรก (Palaeolithic) จนถึงแหล่งหินกะเทาะแบบโฮบินเนียน (Hoabinhian)⁷ พร้อมๆกับการศึกษาธรณีวิทยา ชั้นดินและฟอสซิลในยุคไพลสโตซีน (Pleistocene)⁸ เพื่อใช้กำหนดอายุแหล่งโบราณคดี เช่น งานของโมเวียสในช่วงเวลานั้นที่การกำหนดอายุด้วยคาร์บอน 14 (C14 Dating)⁹ ที่พัฒนาขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยวิลลาร์ด ลิบปี (Willard Libby) และ เจมส์ อาร์โนลด์ (James Arnold) ซึ่งกว่าจะได้รับความเชื่อถือสำหรับใช้ในงานโบราณคดีก็ใช้เวลาทดสอบและปรับปรุงจนถึงทศวรรษ 1960s

สำหรับประเทศไทย ความตื่นตัวเริ่มขึ้นจากโครงการร่วมไทย-เดนมาร์ก ในปี พ.ศ. 2504 (ค.ศ. 1961) ที่เป็นโครงการสำรวจ-ขุดค้นแหล่งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในลุ่มน้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี นักโบราณคดีฝ่ายเดนมาร์กประกอบด้วย

ภาพ 1 (ซ้าย)

ศาสตราจารย์ ชิน อยู่ดี (พ.ศ. 2455-2529) นักโบราณคดีและผู้เชี่ยวชาญกรมศิลปากร มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับงานศึกษาวิจัยในแหล่งโบราณคดีหลายแห่งในประเทศไทย รวมทั้งที่บ้านเชียง มีงานศึกษาและงานตีพิมพ์มากมายครอบคลุมหลายยุคสมัยและหลายภูมิภาค

ภาพ 2 (กลาง)

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ สูด แสงวิเชียร (พ.ศ. 2450-2538) ผู้เชี่ยวชาญด้านกายวิภาคศาสตร์ และอดีตคณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นผู้ที่สนใจและมีผลงานวิจัยด้านโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์จำนวนมาก โดยเฉพาะงานโบราณคดีที่บ้านเชียง จ.อุดรธานี และบ้านเก่า จ.กาญจนบุรี

ภาพ 3 (ขวา)

Dr. H. R. van Heekeren (ค.ศ. 1902-1974) นักโบราณคดีชาวดัตช์ อดีตเชลยศึกสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ถูกเกณฑ์มาเป็นแรงงานสร้างทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างการสร้างทางรถไฟบนลุ่มน้ำแควน้อย Heekeren พบหินกะเทาะ ซึ่งเชื่อว่าเป็นโบราณวัตถุจึงเก็บมา หลังสิ้นสุดสงครามได้นำวัตถุกลับไปศึกษาวิเคราะห์เบื้องต้น แล้วกลับมาประเทศไทยอีกครั้ง พร้อมด้วยนักโบราณคดีชาวเดนมาร์ก Per Sørensen และ Count Eigil Knuth มาสำรวจศึกษาแหล่งโบราณคดียุคหินในจังหวัดกาญจนบุรี ร่วมกับกรมศิลปากร ในโครงการวิจัยไทย-เดนมาร์ก (ค.ศ. 1960-1962) การสำรวจครั้งนั้นนำไปสู่การขุดค้นครั้งสำคัญที่แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า

แวน ฮีเกอร์เรน (H. R. van Heekeren) เคานท์ อีเกิล คนูธ (Count Eigil Knuth) และ เพียร์ โซเรนเซน (Per Sørensen) นักโบราณคดีไทยที่สำคัญคือ ศาสตราจารย์ ชิน อยู่ดี และ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ สูด แสงวิเชียรโดยมีนักโบราณคดีรุ่นหนุ่ม เช่น ปรีชา กาญจนาคม ร่วมในการขุดค้นด้วย

ว่าด้วยโบราณคดีที่บ้านเชียง

ก่อนหน้าการขุดค้นของทีมไทย-เดนมาร์กที่กาญจนบุรีเพียง 4 ปี คือใน พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957) หลักฐานโบราณคดีที่บ้านเชียงก็เริ่มปรากฏขึ้น โดยครูพรมมี ศรีสุนาครัว ซึ่งเป็นครูโรงเรียนประชาบาลเชียงชั้น ได้รวบรวมภาชนะดินเผาลายเขียนสีและโบราณวัตถุอื่น ๆ ที่ชาวบ้านพบแล้วนำไปเก็บไว้ที่โรงเรียน ต่อมาได้รายงานให้เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรทราบ จากนั้นอีก 2 ปี เจริญ พลเดชา หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ 7 จังหวัดขอนแก่น ได้เดินทางไปสำรวจเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2506 (ค.ศ. 1963) และได้เกิดเป็นโครงการ Archaeological Salvage Program: Northeastern Thailand โดยเป็นการร่วมมือระหว่างกรมศิลปากรและ University of Hawai'i โดยได้รับทุนจาก The National Science Foundation

คาร์ล ฮัตเตอร์เรอร์ (Karl Hutterer) เล่าว่า “บิล โซลไฮล์มเริ่มโครงการสำรวจโบราณคดีที่ประเทศไทย ด้วยประเด็นง่าย ๆ ว่าเราแทบไม่มีความรู้เรื่องโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่นี้เลย เราจึงควรใช้ความพยายามในการเติมช่องว่างของความรู้ที่นั่น” (Hutterer, 2004:1)

โครงการวิจัยร่วมที่บ้านเชียง ในฤดูกาลแรกนั้นเน้นการสำรวจเป็นส่วนมาก เพื่อประเมินความสำคัญของแหล่งโบราณคดีในเขตพื้นที่ที่จะมีการสร้างเขื่อนบนลำน้ำโขงตอนล่าง โดย โซลไฮล์มได้พาลูกศิษย์โครงการปริญญาเอก 2 คน เข้าร่วมงานภาคสนาม คือ ดอนน์ แบเยิร์ต (Donn T. Bayard) และ เชสเตอร์ กอร์แมน (Chester F. Gorman) ซึ่งกำลังเตรียมหาข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ (ทั้งคู่ขณะนั้น

วิลเลียม จี โซลไฮล์ม (Wilhelm G. Solheim II) (ค.ศ. 1924 - 2014) เกิดที่ อิลลินอยส์ (Illinois) สหรัฐอเมริกา เข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยไวโอมิง (University of Wyoming) สาขาวิชาคณิตศาสตร์ (Mathematics) ในปี ค.ศ. 1941 เมื่อสหรัฐเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 โซลไฮล์มสมัครเข้าเป็นทหารในกองทัพอากาศสหรัฐ ในหน้าที่อุตุนิยมวิทยา ได้ไปประจำการที่คาซابلังกา (Casablanca) ในแอฟริกา และในเยอรมนี เมื่อสงครามยุติ หลังปลดประจำการ จึงได้กลับไปศึกษาปริญญาตรีต่อจนจบในปี ค.ศ. 1947 และศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขามานุษยวิทยาที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์ (University of California-Berkeley) โดยใช้เวลา 2 ปี ต่อมาในปี ค.ศ. 1949 โซลไฮล์ม เดินทางไป ประเทศฟิลิปปินส์ ทำงานขุดค้นในโครงการของ ดร. เฮซ โอตเลย์ เบเยอร์ (Dr. H. Otley Beyer) ที่ คาลาตากัน (Calatagan) หลังจากนั้นเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยแอริโซนา (University of Arizona) ระหว่าง ค.ศ. 1954-1959 หลังจบการศึกษาได้สอนที่ Florida State University ระยะสั้นๆ แล้วย้ายไป มหาวิทยาลัยฮาวาย (University of Hawaii, Manoa) ในปี ค.ศ. 1961 โซลไฮล์ม เกษียณอายุในปี 1991 และเดินทางกลับไปฟิลิปปินส์เพื่อเข้าร่วมโครงการ Archaeological Studies Program, University of the Philippines Solheim เสียชีวิตลงเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม ค.ศ. 2014 ที่ฟิลิปปินส์ สิริอายุได้ 89 ปี

มีประสบการณ์ภาคสนามน้อยมาก แบเยิร์ตเองสนใจเรื่องภาษาศาสตร์เป็นพิเศษ) นักโบราณคดีจากกรมศิลปากรที่ร่วมโครงการครั้งนั้นประกอบด้วย วิทยา อินทโกศัย และเจริญ พลเดชา และจากการสำรวจในฤดูกาลแรก พบแหล่งโบราณคดี 21 แห่ง แหล่งน้ำพอง 7 (Nam Phong 7) ที่ต่อมาเรียกว่า โนนนกทา (Non Nok Tha) เป็นแหล่งที่มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากพบทั้งเครื่องมือหินขัด เครื่องสำริด และเหล็ก และเป็นแหล่งที่แบเยิร์ตเลือกใช้เป็นข้อมูลวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก โดยทำการขุดค้นในฤดูกาลที่ 2 คือปีพ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) โดยในครั้งนั้นได้ขุดค้นแหล่งที่พบในลุ่มน้ำพอง 3 แห่ง ซึ่งแหล่งโนนนกทา ถูกเลือกให้เป็นแหล่งขุดค้นหลัก นอกจากนั้นได้มีการสำรวจพื้นที่ใกล้เคียงเพิ่มเติมอย่างละเอียด (ในปีเดียวกันนั่นเอง ก็มีโครงการ The Thai-British Archaeological Expedition โดย ลูฟส์-วิซโซวา (Loofs-Wissowa) เริ่มขึ้นที่อุ้งทอง ต่อมาได้ขยายไปยังจังหวัดลพบุรีและกาญจนบุรี)

ในฤดูกาลที่ 3 เริ่มขึ้นปลายปี พ.ศ. 2508-9 (ค.ศ. 1965-66) แฮมมิลตัน พาร์คเกอร์ (Hamilton Parker) จาก มหาวิทยาลัยโอตาโก (Otago University) ประเทศนิวซีแลนด์ (ซึ่งเป็นผู้ดำเนินงานภาคสนามมากมาย) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ อำนวยการขุดค้น ร่วมกับแบเยิร์ต และแจ๊ค กอลสัน (Jack Golson) โดยที่งาน เน้นไปที่การขุดค้นที่โนนกกทา จนถึงประมาณพฤษภาคม พ.ศ. 2509 (ค.ศ. 1966) หลังจากนั้นพาร์คเกอร์ได้แยกไปขุดค้นที่พิมาย ส่วนโซลไฮล์ม แยกไปขุดที่บ้านเสาลาว (Lam Pao 3) ช่วงสุดท้ายจึงเหลือแบเยิร์ตอยู่ที่โนนกกทาทตามลำพัง ส่วนกอร์แมน และวิทยา อินทโกศัยร่วมงานสำรวจด้วยเพียงฤดูกาลแรกเท่านั้น จากนั้นกอร์แมนก็ได้แยกไปทำการสำรวจที่แม่ฮ่องสอน และขุดค้นที่แหล่งถ้ำผี (Spirit Cave) ราวปลายปีพ.ศ. 2509 (ค.ศ. 1966) (ปีนั้นสตีเฟน ยัง (Stephen Young) บุตรชายของ เคนเนธ ยัง (Kenneth T. Young) เอกอัครราชทูตอเมริกันประจำ ประเทศไทยเดินทางกลับบ้านเชียงใหม่) หลังจากสำรวจที่ถ้ำผี วิทยา อินทโกศัย ก็แยกไปขุดค้นที่ศูนย์การทหารปืนใหญ่ จังหวัดลพบุรี

โครงการ Archaeological Salvage Program, Northeastern Thailand ยุติลงในปี พ.ศ. 2509 (ค.ศ. 1966) แต่ภารกิจงานวิทยานิพนธ์ของ Bayard ทำให้ต้องกลับไปขุดค้นที่โนนกกทาเพิ่มเติมอีก ในต้นปี พ.ศ. 2511 (ค.ศ. 1968) การขุดค้นครั้งนั้นได้มีนักศึกษาจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรเข้าร่วมจำนวนหนึ่ง เช่น อำพัน กิจงาม ซึ่งต่อมานักศึกษากลุ่มนี้ได้กลายเป็นนักโบราณคดีคุณภาพสูง ภายหลังจากเสร็จสิ้นการขุดค้น แบเยิร์ตก็ได้รับตำแหน่งอาจารย์ผู้บรรยายที่มหาวิทยาลัยโอตาโก ราวปี พ.ศ. 2513 (ค.ศ. 1970) ก่อนที่วิทยานิพนธ์จะเสร็จเรียบร้อยเสียด้วยซ้ำ

ในปี พ.ศ. 2512 (ค.ศ. 1969) ทีมจากมหาวิทยาลัยโอตาโก ประกอบด้วย ชาร์ลส์ ไฮแอม (Charles Higham) และ แฮมมิลตัน พาร์คเกอร์ (Hamilton Parker) ได้สำรวจขุดค้นหลายแหล่ง เช่น โนนหนองจิก ดอนสวรรค์ ดอนกก ดอนวัดกู่ ในอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และที่บ่อพันขัน ดอนท่าพาน โนนเตื่อ ในจังหวัดร้อยเอ็ด

จุดมุ่งหมายของโครงการนี้คือต้องการหาแหล่งโบราณคดีที่มีวัฒนธรรมร่วมสมัยกับโนนนกทา เพื่อมาเปรียบเทียบอายุของแหล่ง เนื่องจากไฮแอมคิดว่าค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ของยุคโลหะที่โนนนกทาที่เผยแพร่โดยทีมวิจัยนั้น น่าจะเก่าเกินจริง¹⁰

แบเอิร์ตกลับมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งในระหว่างปี พ.ศ. 2516 - 2518 (ค.ศ. 1973 - 1975) ในฐานะผู้อำนวยการโครงการโบราณคดีผามอง (Pa Mong Archaeological Project) ทำการสำรวจและขุดค้นพื้นที่สร้างเขื่อนผามอง ซึ่งอยู่ไปทางตะวันตกของเวียงจันทน์ประมาณ 20 กิโลเมตร พื้นที่ของโครงการคือสองฝั่งแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขา ซึ่งอยู่ใกล้กับพื้นที่สร้างเขื่อน โครงการนี้สำรวจพบแหล่งโบราณคดีหลายสมัย ตั้งแต่แหล่งเครื่องมือหินกะเทาะไปจนถึงแหล่งสมัยประวัติศาสตร์จำนวนกว่า 116 แหล่ง การขุดทดสอบได้ทำเพียง 8 แหล่ง ที่สำคัญที่สุดคือ แหล่งที่ใกล้กับเชียงคาน (L6 Mekong River Bank Site) เป็นแหล่งเครื่องมือหินกะเทาะ ซึ่งนักโบราณคดีบางคนเชื่อว่าเป็นแหล่งผลิต (industrial site) แต่บางคนตั้งข้อสงสัยคิดว่าอาจเป็นแหล่งทับถมใหม่ และนอกเหนือจากงานภาคสนามแล้วโครงการนี้ยังมีจุดประสงค์ในการฝึกอบรมนักโบราณคดี 4 ประเทศที่อยู่ริมแม่น้ำโขง คือไทย ลาว เขมร และเวียดนาม ซึ่งโครงการเช่นนี้ยังไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน แต่เนื่องจากปัญหาทางการเมืองในประเทศลาว โครงการโบราณคดีที่ผามองจึงต้องยุติลงโดยปริยาย

การศึกษาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของไทย ก็เข้าสู่หัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญมาก เมื่อเกิดโครงการร่วมระหว่างกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยฮาวายได้ส่งผลกระทบอย่างสำคัญต่อโบราณคดีไทย มาเป็นระยะเวลาหลายสิบปี และต่อเนื่องมาจนกระทั่งบัดนี้ ประการแรก ประสบการณ์ที่ได้รับ มิได้สำหรับเฉพาะนักโบราณคดีกรมศิลปากรเท่านั้น หากแต่นักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (ที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2498) ก็มีโอกาสนในการฝึกฝนในภาคสนามด้วย หลายคนในจำนวนนั้นกลายเป็นนักโบราณคดีอาชีพ บ้างก็ได้รับตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงของกรมศิลปากร หากนับโครงการบ้านเชียงซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากโครงการ โบราณคดี

¹⁰ แบเอิร์ตเสนอว่าอายุสมัยของโลหะกรรมที่พบที่แหล่งโบราณคดีโนนนกทาคือราว 2700 - 2500 ปีก่อนคริสตกาล (BC) ซึ่งเก่าแก่กว่าอายุของโลหะกรรมในแหล่งอื่นๆ ในโลก ที่อายุสมัยของพัฒนาการขั้นสูงของเทคโนโลยีนี้อยู่ที่ 2300 ปีก่อนคริสตกาล ทำให้เกิดข้อถกเถียงตามมามากมายเกี่ยวกับที่มาและอายุสมัยของเทคโนโลยีโลหะกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ว่าหลายทศวรรษที่ผ่านมา จะมีงานศึกษามากมาย แต่ข้อถกเถียงดังกล่าวก็ยังไม่ยุติ (Baryard 1972) (ดู Higham 2015; Higham et al. 2011; White 2008; 2015; White & Hamilton 2009)

กู้แหล่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย (Archaeological Salvage Program, Northeastern Thailand) ด้วยแล้ว ก็นับว่า 3 คนจากจำนวนนั้นได้ดำรงตำแหน่งอธิบดี (กรมศิลปากร 2 คน กรมการศาสนา 1 คน) และ 1 คนเป็นคนบดคั้นโอรานคดีในเวลาต่อมา นอกจากนั้นศิษย์ของไฮแอม ก็ได้รับประสบการณ์การทำงานอย่างมากมาย หลายคนกลายเป็นนักโอรานคดีที่มีชื่อเสียง อีกประการหนึ่ง ประเทศไทยได้กลายเป็นสนามฝึกให้กับนักโอรานคดีจากหลายสถาบัน ทั้งในสหรัฐอเมริกา ยุโรป รวมถึงประเทศในเอเชีย คือ จากญี่ปุ่น และประเทศเพื่อนบ้านของไทย มาจนถึงปัจจุบันนี้ นักศึกษาเหล่านั้น มีทั้งที่เข้ามาทำวิทยานิพนธ์ในระดับต่าง ๆ และที่มาเพื่อรับการฝึกอบรมเป็นนักโอรานคดีอาชีพ แล้วแหล่งโอรานคดีไทยก็ได้กลายเป็นสนามวิจัยของนักโอรานคดีต่างชาติ สองประการหลังนี้ผู้เขียนได้รับทราบความเห็นจากเพื่อนนักโอรานคดีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า ประเทศไทยใจดีเกินไป ในหลายประเทศเป็นเรื่องยากที่จะมีการอนุญาตเช่นนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า การตรวจสอบและควบคุมนักวิจัยในสนามเป็นเรื่องยากมาก ต้องใช้บุคลากรจำนวนมาก ในขั้นการวิเคราะห์ต้องนำตัวอย่างออกนอกประเทศ โดยอ้างว่าห้องแล็บของเราล้ำสมัยและไม่มีคุณภาพ ในหลายกรณีโอรานวัตถุที่ค้นพบ ได้ถูกนำออกนอกประเทศไปทั้งหมด โอรานวัตถุบางโครงการใช้เวลาหลายสิบปีกว่าจะส่งกลับคืนมา หนาข้าววัตถุจากบางโครงการก็สูญหายไประหว่างการขนส่ง

สิ่งสำคัญก็คือประสบการณ์หลังงานภาคสนาม ซึ่งเป็นงานวิเคราะห์ในแล็บ ที่นักโอรานคดีและนักศึกษาไทยในตอนนั้นได้มีโอกาสเรียนรู้ขั้นตอน และวิธีการอย่างต่อเนื่อง แต่ถึงกระนั้นการศึกษาระดับปริญญาโทในเชิงลึกยังเป็นข้อด้อยในงานโอรานคดีไทย โอรานคดีเป็นสหวิทยาการ โดยธรรมชาติการเรียนรู้ (ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ) จากผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ และที่สำคัญที่สุดคือ นักโอรานคดีจำนวนมากได้รับทุนและโอกาสในการศึกษาต่อในหลายสถาบันที่ร่วมโครงการ เช่น มหาวิทยาลัยฮาวาย มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย และมหาวิทยาลัยโอตาโก นักศึกษาไทยที่ได้รับทุนเหล่านั้น มีโอกาสเรียนรู้เนื้อหาแนวคิด และระเบียบวิธีวิจัย หลายคนได้กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง เช่น

โบราณโลหะวิทยา (Archaeometallurgy) การวิเคราะห์กระดูก (Osteology/ Physiology) การวิเคราะห์ศิลาวรรณา (Lithic Studies) วิทยาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์ (Conservation Science) ตลอดจนการวิเคราะห์แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ รวมทั้งความชำนาญในงานประจำ (routine) สำหรับงานในภาคสนามที่จำเป็น เช่น ระบบทะเบียนวัตถุ เป็นต้น งานครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่ได้ใช้เทคนิคภาคสนาม ที่มีห้องปฏิบัติการและอุปกรณ์ที่ทันสมัย และปฏิเสธไม่ได้เลยว่างานวิจัยและงานเขียนทางวิชาการของนักโบราณคดีไทยพัฒนาขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

งานโบราณคดีในประเทศไทยของทีมฮาวาย-เพน-โอดาโก ในช่วงนั้น เป็นงานขุดกู้แหล่ง (Rescue Archaeology) เกือบทั้งสิ้น (ยกเว้นวิทยานิพนธ์ของแบเยิร์ตและกอร์แมน) งานศึกษาที่มีการตั้งประเด็นและโจทย์วิจัย (Problem Oriented Research) เริ่มขึ้นในราว พ.ศ. 2512 (ค.ศ. 1969) จากการที่ไฮแอม ตั้งข้อสงสัยเรื่องค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ของแหล่งโนนนกทาว่า อาจจะเก่าเกินจริง เพื่อเป็นการตอบโจทย์วิจัย ไฮแอมจึงกลับไปสำรวจแถบขอนแก่นและร้อยเอ็ด เพื่อหาแหล่งที่มีหลักฐานร่วมสมัยกับโนนนกทา

นอกจากนักโบราณคดีแล้ว บุคคลที่ควรได้รับการกล่าวถึงในที่นี้ ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการเจรจา โครงการความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากรกับมหาวิทยาลัยฮาวาย และอีกหลายโครงการต่อมารวมทั้งโครงการที่บ้านเชียงก็คือ อลิซาเบธ ไลออนส์ (Elizabeth Lyons) ซึ่งโซลไฮล์มและกอร์แมนเล่าว่า “หากไม่ได้ความช่วยเหลือจากคุณไลออนส์ และการสนับสนุนจากคุณเคนเนธ ทอดด์ ยัง เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย โครงการนี้ก็คงไม่สามารถเดินหน้าไปได้” (Solheim & Gorman 1956:111)

อลิซาเบธ ไลออนส์ เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2498 (ค.ศ. 1955) ในฐานะที่ปรึกษาด้านวิจิตรศิลป์ (Fine Arts Consultant) ประจำกระทรวงการต่างประเทศ (State Department) ของสหรัฐอเมริกา เธอได้มีโอกาสรู้จัก และ

Elizabeth Lyons (ค.ศ. 1912-1989)

เกิดที่ Michigan สหรัฐอเมริกา

การศึกษา

B.A. University of Michigan, M.A. Michigan State University

ประสบการณ์การทำงาน

Fine Arts Institute NYU, Musee Anquantenaire,

Brussels Ecole du Louvre

Fine Arts Consultant, Dept. of State Specialist Program,

Keeper of the Asian Section, University Museum,

University of Pennsylvania

Southeast Asia Arts and Archaeology Assistance Program,

Ford Foundation

ทำความคุ้นเคยกับบุคคลสำคัญจำนวนมาก รวมทั้ง พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า จุมภฏพงษ์บริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิตศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทราดิศ ดิศกุล (ทรงดำรงตำแหน่งคณบดีคณะโบราณคดีอยู่ยาวนาน) ศาสตราจารย์ หม่อม เจ้า ยาใจ จิตพงศ์ (อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร และยังทรงดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโครงการบูรณะปราสาทหินพิมายด้วย) รวมทั้งอธิบดีกรมศิลปากรคน อื่นๆ อีกหลายคน

ในปี พ.ศ. 2509 (ค.ศ. 1966) ไลออนส์ได้รับตำแหน่งผู้ดูแลส่วนเอเชีย (Keeper of Asian Section) ที่พิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัย แห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย (University Museum, University of Pennsylvania) ซึ่งขณะนั้น เฟรอลิช เรเนย์ (Froelich Rainey) เป็นผู้อำนวยการ โครงการขุดค้นโบราณคดีที่บ้าน เชียงเริ่มขึ้นอย่างจริงจังครั้งแรกในปี พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) โดย วิทยา อินท โกศัย และพจน์ เกื้อกูล จากส่วนกลาง และ ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ หัวหน้าหน่วย

ศิลปากรที่ 7 ขอนแก่น การขุดค้นครั้งนี้ได้ออนส์ทราบเรื่องบางส่วนจากสติเฟน ยัง ซึ่งเข้าไปที่บ้านเชียงในปีก่อนหน้า โดยเล่าเบื้องหลังว่า

มาในปีค.ศ. 1966 นักศึกษาสังคมวิทยา นายสติเฟน ยัง ได้นำชิ้นส่วนภาชนะเขียนลายจากบ้านเชียงมาที่กรุงเทพฯ ก็เป็นจังหวะที่เราสามารถสนใจเรื่องนี้อย่างจริงจัง และจากการขุดค้น 3 สัปดาห์ที่บ้านเชียงของกรมศิลปากร ได้ค้นพบเครื่องมือหินและเครื่องมือสำริดจำนวนมาก ทำให้เราเชื่อว่าแหล่งโบราณคดีนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง...ต่อมาในเดือนกันยายน ค.ศ. 1973 ก่อนที่ดิฉันจะเดินทางกลับสหรัฐอเมริกา ดิฉันได้รับจดหมายจากบุญถิ่น อัตถากร ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้ขอให้ดิฉันช่วยสำรวจความเป็นไปได้ที่จะเกิดโครงการร่วมมือกับ “พิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยแห่งใดแห่งหนึ่งในสหรัฐอเมริกา” ในการศึกษาแหล่งบ้านเชียงร่วมกับนักโบราณคดีของไทย (Lyons & Rainey 1982:5, 8)

หลังจากเซสเตอร์ กอร์แมน สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยฮาวาย ในปี พ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971) ก็ถูกจ้างเป็นผู้บรรยายและก่อตั้ง Southeast Asia Section รวมทั้งหลักสูตรระดับปริญญาโท-เอกขึ้น โดยมีศิษย์ระดับปริญญาเอกรุ่นแรก เช่น วิลเลียม โชฟเฟลอร์ (William Schauffler) จิม เพนนี่ (Jim Penny) โจอาน เพนนี่ (Joan Penny) และ จอยซ์ ไวท์ (Joyce White) ในปีถัดมาได้ออนส์ก็ถูกยืมตัวโดยมูลนิธิฟอร์ด (Ford Foundation) ในโครงการ Southeast Asia Arts and Archaeology Assistance Program และกลับเข้ามาในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งในช่วง พ.ศ. 2514-2519 (ค.ศ. 1971-1976) และในต้นปีพ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) นิคม สุทธิลักษณ์ พจน์ เกื้อกูล และวิพากษ์ ศรทัตต์ ก็ได้เริ่มขุดค้นที่บ้านเชียง และสำรวจพบแหล่งเพิ่มเติมอีกหลายแหล่ง ในขณะเดียวกันก็เกิดการลักลอบขุดและค้าโบราณวัตถุขึ้น วัตถุจากบ้านเชียงเป็นที่นิยมในบรรดานักสะสมของเก่า ในขณะนั้นโครงการบ้านเชียงเป็นโครงการใหญ่ของกรมศิลปากร

ภาพ 4-5

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระอัยยิกา
และสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ ทอด
พระเนตรการขุดค้นที่
แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง
นายพจน์ เกื้อกูล และ
ศาสตราจารย์ นายแพทย์
สฤต แสงวิเชียร ถวายคำ
อธิบาย (ที่มาภาพ:
สำนักพระราชพิธี
www.ohmpps.go.th)

วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังบ้านเชียง ทรงทอดพระเนตรหลุมขุดค้นโบราณคดี ที่อยู่ภายในวัดโพธิ์ศรีโน และในปีเดียวกันนั้นเอง คณะปฏิวัติได้ออกประกาศ ฉบับที่ 189 ห้ามการลักลอบขุด ซื้อขายหรือส่งโบราณวัตถุบ้านเชียงออกนอกประเทศ ผู้ที่มีอยู่ในครอบครองต้องแจ้งต่อกรมศิลปากร และประกาศเป็นพื้นที่หวงห้าม และในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ก็มีโครงการโบราณคดีอีกแหล่งหนึ่งในภาคเหนือโดย เซสเตอร์ กอร์แมน ที่กลับมาประเทศไทยเพื่อไปขุดค้นที่ถ้ำปุงฮุง (Banyan Valley) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) แผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (ต่อมาคือ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดย รองศาสตราจารย์ สุมิตร ปิติพัฒน์ ร่วมมือกับคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพ 6

รองศาสตราจารย์ สุมิตร ปิติพัฒน์ อาจารย์ประจำ
แผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้าน
เชียง และศึกษาผ้าชาติพันธุ์ที่บ้านเชียงและหมู่บ้าน
ใกล้เคียง ระหว่าง พ.ศ. 2515-2516

ภาพ 7

ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ปรีชา กาญจนาคม
อาจารย์ประจำ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร ร่วมกับ แผนกวิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขุดค้นที่
แหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมบ้านเชียง ที่บ้าน
ธาตุและบ้านอ้อมแก้ว ระหว่าง พ.ศ. 2515-2516

โดย รองศาสตราจารย์ ปรีชา กาญจนาคม ทำโครงการสำรวจและขุดค้น โดยทีม
โบราณคดีทำการขุดค้นที่บ้านอ้อมแก้ว ในขณะที่ทีมสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ก็ได้สำรวจและศึกษาชุมชนในหลายหมู่บ้าน แม้ว่าการขุดค้นจะอยู่ในพื้นที่จำกัด
และใช้เวลาสั้นกว่า เมื่อเทียบกับขนาดของกรมศิลปากรในขณะนั้น แต่ก็เป็นการ
ขุดค้นที่สามารถยืนยันข้อสงสัยที่ว่า ยุคโลหะบ้านเชียงมีรากฐานเชื่อมโยงกับยุค
สมัยที่เก่ากว่านั้น การค้นพบชั้นดินที่ประกอบด้วยภาชนะดินเผาผิวสีดำขัดมันมีลาย
ขูดขีด (burnished and incised surface) ซึ่งปรีชา กาญจนาคมตั้งชื่อว่า
“ภาชนะแบบอ้อมแก้ว” และเครื่องมือหินขัด และเครื่องประดับลูกปัดแก้วสีน้ำเงิน
เข้ม (cobalt blue)¹¹ วางตัวอยู่ใต้ชั้นดินที่มีภาชนะดินเผาเขียนสีแดง พร้อมด้วย
เครื่องมือเครื่องใช้สำริดและเหล็ก เป็นหลักฐานสำคัญในขณะนั้นที่ระบุว่า บ้านเชียง
น่าจะพัฒนาต่อเนื่องมาจาก “ยุคหินใหม่ตอนปลาย”

11 ในที่นี้หมายถึง เจดสี
น้ำเงินเข้มคล้ายกับสีของ
cobalt แต่ลูกปัดแก้วโบราณ
สีน้ำเงินเข้มที่บ้านเชียงอาจจะ
ไม่ได้ใช้แร่ cobalt ในการ
สร้างสี

ในช่วง พ.ศ. 2515-2516 (ค.ศ. 1972-1973) พิสิฐ เจริญวงศ์ และวิทยา อินทโกศัย เริ่มงานสำรวจเขื่อนเจ้าแฉกร (เขื่อนศรีนครินทร์) ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยมี เซสเตอร์ กอร์แมน ลงมาสมทบเมื่อเสร็จสิ้นการขุดค้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่องานสำรวจเขื่อนเจ้าแฉกรสิ้นสุดลง วิทยา อินทโกศัย สำรวจพื้นที่ลาดหญ้า อำเภอเมืองกาญจนบุรีต่อ ในช่วงนั้นเองที่การเจรจาระดับสูง เพื่อจัดตั้งโครงการร่วมโบราณคดีบ้านเชียงได้เริ่มขึ้น กอร์แมนและพิสิฐ เจริญวงศ์ เล่าว่า

อลิซาเบธ ไลออนส์ ขณะนั้นเป็นที่ปรึกษาฝ่ายวิจิตรศิลป์ของกระทรวงต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาชิ้นส่วนภาชนะเขียนลายสีแดงจากบ้านเชียงที่สตีเฟน ยัง ส่งไปให้ ก็พบว่า เป็นลวดลายที่ไม่เหมือนกับภาชนะดินเผาจากแหล่งใดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือแม้แต่ในจีนหรืออินเดีย จึงทำให้กรมศิลปากรของไทยให้ความสนใจ และส่งวิทยา อินทโกศัย ไปทำการขุดหลุมทดสอบที่บ้านเชียงในเดือนเมษายน พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) แล้ววิทยาก็รายงานการขุดค้นพบภาชนะเขียนลายสีแดงที่พบเครื่องสำริดฝังอยู่ในชั้นวัฒนธรรมเดียวกันด้วย ซึ่งในปีต่อมา ไลออนส์ได้ส่งตัวอย่างชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากการขุดตรวจของวิทยา ทั้งจากบ้านเชียงและจากแหล่งยุคเหล็กที่วิทยาขุดค้นที่ลพบุรีไปยัง MASCA เพื่อตรวจหาค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ โดยวิลเลียม โคห์เลอร์ (William Kohler) จากฟิลาเดลเฟีย เป็นผู้ประสานงานกลับไปยังสหรัฐอเมริกา ต่อมาใน พ.ศ. 2516 (ค.ศ. 1973) เพรอริช เรเนย์ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ได้เดินทางไปที่บ้านเชียงด้วยตนเอง และได้ตรวจสอบโบราณวัตถุรวมทั้งโครงกระดูกจำนวนมากที่ขุดค้นพบโดยกรมศิลปากร ด้วยปริมาณโบราณวัตถุที่พบนั้นทำให้ เรเนย์เชื่อว่าบ้านเชียงคือแหล่งโบราณคดีขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญมากในระดับนานาชาติ หลังจากการเยี่ยมชมของเรเนย์ที่บ้านเชียงครั้งนั้น ก็ได้มีข้อตกลงเป็นโครงการความร่วมมือทางวิชาการ ระหว่างกรมศิลปากรกับพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ในการขุดค้นและสำรวจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยวางแผนให้เป็นโครงการระยะยาว ผู้อำนวยการร่วมฝ่ายไทย ได้แก่ พิสิฐ เจริญวงศ์ และ เซสเตอร์ กอร์แมน คือผู้อำนวยการร่วมจากพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย และงานศึกษาครั้งนั้นก็เป็นสหวิทยาการ โดย

มีผู้เชี่ยวชาญสาขาเฉพาะทางต่างๆ และมุ่งหวังให้เป็นการฝึกฝนนักโบราณคดีรุ่นใหม่ของไทยและของประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย (Gorman & Charoenwongsa 1976:15-16)

ขณะที่งานโบราณคดีที่บ้านเชียงที่เป็นโครงการร่วมระหว่างกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย อยู่ในขั้นทำสัญญาโดย เฟลอลิช เรเนย์ (ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย) และ เชื้อ สาริमान อธิบดีกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2516 (ค.ศ. 1973) ขณะเดียวกัน นิคม สุทธิรักษ์ ก็เปิดหลุมกลางถนนในหมู่บ้านที่บ้านเชียง

โครงการร่วมบ้านเชียงระหว่างกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย เป็นงานใหญ่และซับซ้อนที่สุดเท่าที่เคยมีมา กินระยะเวลาานาน งานภาคสนามเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517-2519 (ค.ศ. 1974-1976) หลังจากนั้นเป็นงานวิเคราะห์ในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ที่ทำในหลายแห่ง โดยมีพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนียเป็นหลัก ผู้อำนวยการโครงการร่วมคือเชสเตอร์ กอร์แมน และฟิลิปปู เจริยวงค์ นอกจากนี้มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาอีกจำนวนมาก เช่น เบธ ราล์ฟ (Beth Ralph) และ มาร์ค ฮัน (Mark Han) จากห้องปฏิบัติการ MASCA (Museum of Archaeology and Anthropology Museum Applied Science Center for Archaeology) ที่ทำการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ร่วมกับ บิล สตีเวนส์ (Bill Stevens) จากภาควิชาฟิสิกส์ มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย มี ไมเคิล เพียทรูซุสกี (Michael Pietrusewsky) ผู้เชี่ยวชาญมานุษยวิทยาโบราณ มหาวิทยาลัยฮาวาย รวมไปถึงทีมผู้เชี่ยวชาญกระดูกสัตว์จากมหาวิทยาลัยโอตาโก เป็นต้น

ในช่วงปีเดียวกันนั้น คือในพ.ศ. 2516 (ค.ศ. 1973) แผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ก็ได้กลับไปขุดค้นอีกครั้งหนึ่ง ที่แหล่งโบราณคดีบ้านอ้อมแก้วและบ้านธาตุ ซึ่งที่

ภาพ 9

Dr. Froelich Rainey
(ค.ศ. 1907-1992)
ผู้อำนวยการ University
Museum, Pennsylvania
University ระหว่าง ค.ศ.
1947-1977 เป็นผู้ที่
มีบทบาทผลักดันให้เกิด
ความร่วมมือระหว่าง
กรมศิลปากรและ
Pennsylvania University
ในการขุดค้นทางโบราณคดี
ในช่วง ค.ศ. 1970s

ภาพ 10

Chester F. Gorman
(ค.ศ. 1938-1981)
นักโบราณคดีจาก
Pennsylvania University
ที่มาขุดค้นที่บ้านเชียง
(ภาพโดย Chester F.
Gorman)

ภาพ 11 (ซ้าย)

วิทยา อินทโกศัย
นักโบราณคดีกรมศิลปากร
ผู้ขุดค้นบ้านเชียงในปี พ.ศ.
2510 ร่วมกับนักโบราณคดี
กรมศิลปากร เช่น พจน์ เกื้อกูล
และ ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ

ภาพ 12 (ขวา)

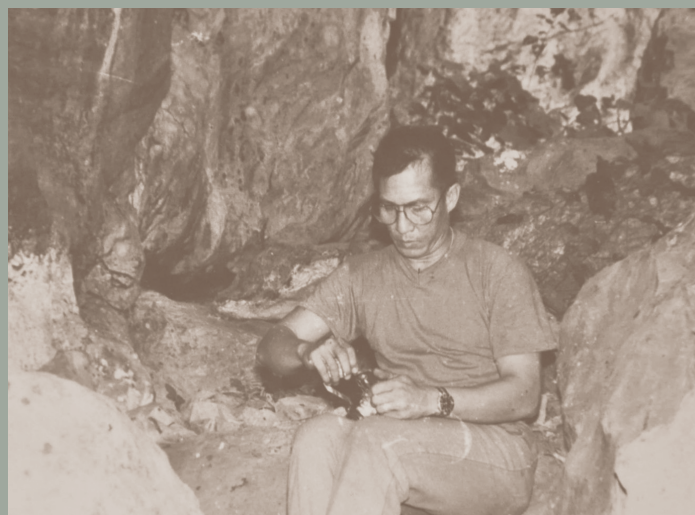
ดร. พิสิฐ เจริญวงศ์
นักโบราณคดีไทยที่ทำงานวิจัยที่
บ้านเชียงร่วมกับ
Chester Gorman

ภาพ 13-14   ภาพ 15

ภาพหลุมขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง
ภายในวัดโพธิ์ศรีใน ปี พ.ศ. 2518
(ภาพโดย Chester F. Gorman)

ที่มขุดค้นบ้านเชียง Pennsylvania University
จากซ้ายไปขวา Bill Schauffler, Don McCauley, Donn Bayard,
Daisy Bayard, Chester Gorman และ Debbie Kramer
(ที่มาจากภาพ Hutterer, 2004:1)

บ้านธาตุได้เลือกบริเวณถนนที่เป็นทางตันในหมู่บ้าน เป็นที่ตั้งหลุมขุดค้น เนื่องจากมีการลักลอบขุดหาและซื้อขายโบราณวัตถุบ้านเชียง ซึ่งกำลังได้รับความนิยมในตลาดมืดทั้งในและต่างประเทศ พื้นที่ในหมู่บ้านจึงถูกลักลอบขุดจน “พรุน” แทบจะหาที่ไม่เคยถูกรบกวนไม่ได้ หลายบ้านไม่อนุญาตให้ขุดค้นในบริเวณบ้าน ในเวลาเดียวกันทีมกรมศิลปากรโดย วิพากษ์ ศรทัตต์ และพจน์ เกื้อกูล ก็เลือกพื้นที่ในวัดบ้านธาตุเปิดหลุมทดสอบ

ขณะที่โครงการร่วมกรมศิลปากร-เพนซิลเวเนีย ขุดค้นที่บ้านเชียงด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน (BCES excavation 75) ในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) วิลเลียม โชฟเฟลอร์ พร้อมด้วยนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เช่น เพ็ญพิมพ์ แก้วสุริยะ แสงจันทร์ ไตรเกษม ได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีบริเวณต้นลำน้ำสงคราม และพบแหล่งเพิ่มอีกจำนวนมาก เช่น บ้านผักตบ ดอนกลาง บ้านดอง เป็นต้น

งานโบราณคดีเป็นงานที่ต้องใช้ทุน บุคลากร และเวลาอย่างมาก เมื่อหวนกลับไปดูโครงการร่วมบ้านเชียงตั้งแต่ต้น (แม้ว่า University Museum เคยทำโครงการร่วมกับต่างประเทศมานาน เช่น งาน Hasanlu ในเอเชียตะวันตก แต่ก็มีทีมที่ใหญ่พอ เช่น โรเบิร์ต เฮช ไดสัน (Robert H. Dyson) ออสกา ไวท์ มัสกาเรลา (Oscar White Muscarella) วินซ์ พิกอตต์ (Vince Pigott) หรือโครงการขุดค้นที่ ทีกัล (Tikal) ในอเมริกากลาง เช่น วิลเลียม โค (William Coe) โรเบิร์ต ชาร์เรอร์ (Robert Sharer) เวนดี อาชมอร์ (Wendy Ashmore) คริสโตเฟอร์ โจนส์ (Christopher Jones) แต่เมื่อเทียบกับ หน่วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Section) ที่ตั้งขึ้นใหม่นี้มี กอร์แมน เฟียงลำพัง) บทเรียนประการแรก และสำคัญที่สุดในการทำงานวิจัยโครงการร่วมขนาดใหญ่เช่นนี้ คือ “การบริหารจัดการโครงการ” ซึ่งนักวิจัยมักไม่ให้ความสำคัญ แต่มันคือหัวใจที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลว ในแต่ละขั้นตอนของโครงการจะพบปัญหาและอุปสรรคแตกต่างกันไป ในระยะเริ่มโครงการ ประเด็นวิชาการเป็นสิ่งแรก ที่

ผู้ริเริ่มโครงการจะต้องขบคิดและเรียบเรียง เพื่อโน้มน้าวให้เจ้าของทุนเห็นคล้อย การสรรหาผู้ร่วมวิจัยไม่ใช่เรื่องสุดเอื้อม นักวิจัยในแวดวงนั้น ๆ ย่อมรู้มือ รู้นิสัย ใจคอกันอยู่แล้ว สุดแต่จะมีเวลาให้หรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง สถาบันที่จะเป็นเจ้าภาพ ที่จะรับรองนักวิจัยผู้ริเริ่มก็ดูจะไม่ใช้เรื่องยาก ตราบใดที่นักวิจัยเองไม่มีประวัติทำให้ สถาบันเสื่อมเสีย และหากโครงการมีแนวโน้มประสบความสำเร็จ และมีความสำคัญ ทางวิชาการสูงพอ สถาบันก็ย่อมสนับสนุน

ดังเช่นกรณีที่ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนียถึงกับเดินทางมา ประเมินแหล่งโบราณคดีที่บ้านเชียงด้วยตนเอง ในกรณีดังกล่าวผู้ประสานงานเป็น กลจักรสำคัญไลออนส์ อยู่ในตำแหน่งและสถานะที่สามารถผลักดันได้เป็นอย่างดี การรู้จักบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้อง รู้จังหวะ ประกอบกับคุณสมบัติเชิงวิชาการของเธอ รวมทั้งบุคลิกส่วนตัวที่อบอุ่นนุ่มนวล สิ่งเหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งในการเจรจาอย่างไม่ เป็นทางการ ในขั้นของการลงนามในสัญญาร่วมเป็นเรื่องระดับสูงที่นักวิจัยมักไม่มี บทบาทมากนัก

ในขั้นของงานภาคสนาม ส่วนมากเป็นงานแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การแบ่งงานของทีม ก็เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งการทำงานด้วยแนวทางของวีเลอร์จะให้ความสำคัญค่อนข้าง มาก (เช่น ทีมขุดค้นต้องประกอบด้วย ผู้อำนวยการขุดค้น เจ้าหน้าที่การเงิน การ พัสดุ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายพาหนะและสุขภาพ ฯลฯ) แต่การขุดค้นในศตวรรษที่ 20 มี ขนาดเล็กกว่ายุคของวีเลอร์ ดังนั้น นักโบราณคดีจึงไม่ค่อยใส่ใจเรื่องการจัด การมากนัก หรือไม่ก็แบกภาระเหล่านั้นไว้กับตัวเองทั้งหมด ตั้งแต่การประสานงานกับ บุคคลในท้องถิ่นและกับเจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งระหว่างผู้ร่วมวิจัยและผู้เชี่ยวชาญที่ เข้าร่วม ซึ่งเป็นภาระหนักอยู่แล้ว ไหนจะปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรและเงินทุน ซึ่งจะ กลับมามีบทบาทอีกครั้งเมื่องานภาคสนามเสร็จสิ้นลง ซึ่งนักโบราณคดีส่วนมากไม่ ค่อยคำนึงถึง ทุนที่จะต้องใช้จ่ายเพื่อการวิเคราะห์เป็นเงินก้อนใหญ่พอ ๆ กับ หรือ มากกว่าที่ใช้จ่ายในงานภาคสนาม ทั้งนี้ยังไม่รวมการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานในขั้น สุดท้าย แต่สถาบันสังกัดก็ยินดีสนับสนุนอยู่แล้ว (แต่หากเป็นราชการไทยก็เป็นอีก เรื่องหนึ่ง) เพราะเป็นหน้าตาของสถาบัน ส่วนเรื่องบุคคลมักเป็นเรื่องที่ไม่ได้วางแผน

ยิ่งโครงการใหญ่ สิ่งของที่ต้องทำการวิเคราะห์มีมาก อย่างเช่น กรณีบ้านเชียง

ประการแรก ผู้ที่ทำงานวิเคราะห์หลักฐานที่ได้จากงานภาคสนาม ส่วนใหญ่เป็น นักศึกษาอาสาสมัคร (เรื่องค่าแรงเป็นอีกเรื่องหนึ่ง) ปัญหาสำคัญก็คือ นักศึกษามี ระยะเวลาร่วมงานอย่างจำกัด เมื่อจบการศึกษาแล้วก็ต้องจากไป จึงจำเป็นต้องหา อาสาสมัครกลุ่มใหม่มาทดแทน ซึ่งต้องมีการฝึกอบรมอาสาสมัครเหล่านั้น ไหนจะ งานประจำต่างๆ ในห้องปฏิบัติการอีก ส่วนมากเมื่อเสร็จสิ้นงานภาคสนาม ผู้ร่วม งานต่างก็แยกย้ายกลับที่ตั้งเดิมของตน ผู้เชี่ยวชาญต่างก็มีภาระเดิม หรืออาจไป รับภาระงานวิจัยโครงการใหม่ หรือตั้งโครงการวิจัยของตนเอง ทำให้ห่างจากงาน วิจัยเดิมที่กำลังวิเคราะห์ ในกรณีบ้านเชียง เห็นได้ชัดว่าต่างคนต่างแยกย้ายหาย หน้า ท้ายสุดเหลือเพียงจอยซ์ ไวท์ที่ยังคงรับภาระต่อจนถึงปัจจุบัน หลายกรณีพบว่า บุคคลเช่นนี้ต้องอยู่กับโครงการไปตลอดจนเกษียณ กรณีที่รุนแรงที่สุดคือ การจาก ไปของผู้รับผิดชอบหลักโครงการบ้านเชียง เซสเตอร์ กอร์แมน ในปี พ.ศ. 2524 (ค.ศ. 1981) ทำให้โครงการชะงักไปพักใหญ่ ซึ่งคงไม่พ้นคำถามที่ได้ยินบ่อยๆ ว่า แล้วใครดูแลต่อ? คงทิ้งไปกันหมดแล้ว ไม่เห็นมีรายงานออกมาเลย จนปานนี้แล้ว เป็นต้น โครงการร่วมระหว่างประเทศเป็นที่คาดหมายได้เลยว่า ฝ่ายที่เข้าร่วม (ซึ่ง ไม่ใช่ฝ่ายริเริ่มโครงการ) จากไปแน่นอน ฉันช่วยชุดแล้ว หมดหน้าที่เพียงแค่นี้ ฉัน ต้องกลับไปทำหน้าที่ของฉันต่อ นี่คือนักวิจัยจะต้องคิดและหาทางออกล่วงหน้า การหาผู้รับผิดชอบคนใหม่ที่มีได้ร่วมงานในภาคสนามมาก่อน ให้เข้ามารับช่วง ต่อ เป็นเรื่องที่ยากมากเกินกว่าจะคิดถึง

งานโบราณคดีก่อนหน้านี้คือ โครงการไทย-เดนมาร์กที่ลุ่มน้ำแควน้อย จังหวัด กาญจนบุรี เป็นงานที่ทำตามแนวทาง การวิจัยโดยกำหนดแหล่งศึกษา (Site Oriented Research) หมายถึงเริ่มจากแหล่งที่มีผู้พบและเป็นที่ยุ้จักก่อนแล้ว ต่อมานักโบราณคดีสนใจในเรื่องนั้น ๆ จึงเข้าไปสำรวจและขุดค้น ในขณะที่บ้าน เชียงเริ่มต้นจาก “...ชั้นส่วนภาชนะดินเผาเพียงไม่กี่ชั้น แต่ว่ามีลักษณะที่ไม่เคย พบในแหล่งใดมาก่อน” (Lyons & Rainey, 1982:5) เศษภาชนะดินเผาที่มีลาย

ภาพ 16

โบราณวัตถุจำนวน 18 ชิ้น
ที่ถูกขนส่งมาทางเรือ
กำลังถูกลำเลียงเข้าด้านหลัง
University Museum,
University of
Pennsylvania เพื่อรอ
การศึกษาวิเคราะห์
(ที่มาภาพ: Winegrad,
1993:170)

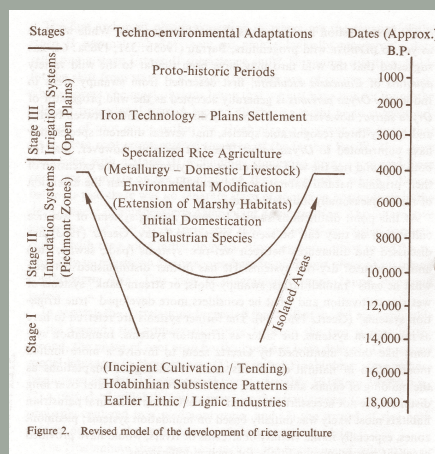
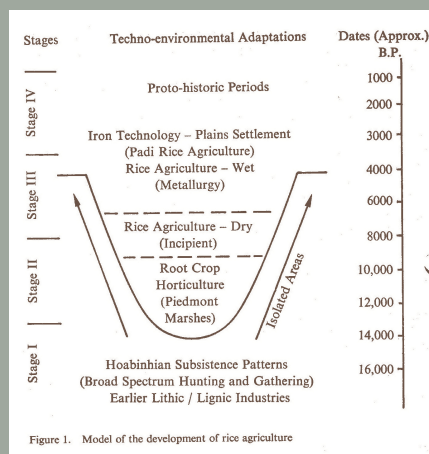
เขียนด้วยสีแดงเพียงไม่กี่ชิ้น หากแต่ในขณะนั้นยังไม่เคยพบภาชนะลายเขียนสีที่ใดในประเทศไทยมาก่อน ประเด็นปัญหาและโจทย์วิจัยล้วนพัฒนาระหว่างงานภาคสนามทั้งสิ้น งานโบราณคดีไทย-เดนมาร์ก ก็เช่นเดียวกันที่ “ในปี 1959 มีการวางแผนเพื่อตั้งโครงการสำรวจแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ อันเป็นการร่วมมือกันระหว่างสถาบันไทยและเดนมาร์ก ในการศึกษาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยที่แทบจะไม่มีข้อมูลความรู้เลย” (Loofs-Wissowa, 1997:200)

การเริ่มต้นงานวิจัยโดยกำหนดประเด็นคำถาม (Problem Oriented Research) นั้น น่าสังเกตว่าเริ่มขึ้นใกล้เคียงกันคือ งานขุดค้นถ้ำผี ในพ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) ของเชสเตอร์ กอร์แมน ซึ่งศึกษาเป็นงานวิทยานิพนธ์ โดยกอร์แมนตั้งประเด็นศึกษาเรื่องกำเนิดการเพาะปลูก (origins of domestication) แต่ข้อมูลสนามบอกเพียงการดำรงชีพโดยหาของป่าสัตว์ที่เข้มข้นขึ้น (intensive hunting and gathering subsistence) หลังจากงานบ้านเชียงกอร์แมนจึงได้สังเคราะห์

12 หมายถึง ปลายยุคน้ำแข็ง ซึ่งเป็นช่วงที่ภูมิอากาศของโลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ส่งผลต่อลักษณะภูมิประเทศของโลก

13 หมายถึง ยุคต้นหลังสิ้นสุดยุคน้ำแข็ง เป็นยุคที่สภาพภูมิอากาศค่อนข้างคงที่และอุณหภูมิโลกอบอุ่นลง

ภาพ 17-18
 แผนภูมิแสดงโมเดล
 พัฒนาการของการ
 เพาะปลูกข้าว (ข้าว)
 เสนอโดย
 Chester Gorman
 (1977: 336)
 และแผนภูมิที่ Gorman
 เสนอใหม่ (ขวา)
 (Gorman, 1977: 340)

ข้อมูลจากหลายๆ แหล่ง ที่มีอายุสมัยอยู่ในช่วงไพลสโตซีนตอนปลาย (Late Pleistocene)¹² ถึง โฮโลซีนตอนต้น (Early Holocene)¹³ และเสนอ Priori Model (Sloping Horizon Model) เพื่ออธิบายพัฒนาการสังคมหาของปาล่าสัตว์ (hunting-gathering society) ไปสู่สังคมหมู่บ้าน ที่มีการผลิตอาหารคือการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ กระทั่งรู้จักเทคโนโลยีโลหะกรรม และกลายเป็นสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

งานศึกษาสำรวจ-ขุดค้นที่ภูเวียงและร้อยเอ็ดของโฮแอมและพาร์คเกอร์ (ซึ่งไม่ใช่วิทยานิพนธ์) ในช่วง พ.ศ. 2512 (ค.ศ. 1969) เพื่อหาแหล่งร่วมสมัยกับโนนนกทา เพื่อตอบโจทย์เรื่องค่าอายุของเทคโนโลยีโลหะกรรม ทีมงานดำเนินการขุดค้นโดยใช้เจ้าหน้าที่นักโบราณคดี และทีมสำรวจของกรมศิลปากร ร่วมกับนักโบราณคดีชาวต่างประเทศ (ในกรณีที่เป็นโครงการร่วม) โดยมีการจ้างคนงานในพื้นที่ แล้วย้ายไปพักพิงพร้อมกับการขุดค้นของนักโบราณคดี ในหลาย ๆ แหล่ง ชาวบ้านที่รับจ้างขุดค้นกลายเป็นนักขุดที่มีฝีมือ เช่นเดียวกับโครงการไทย-เดนมาร์ก ที่เริ่มรับนักศึกษาด้านโบราณคดีจากคณะโบราณคดีเข้าร่วม จึงทำให้แบ่งภาระงานประจำ

(routine) ระหว่างขุดค้นให้กับนักโบราณคดีได้อย่างมาก พร้อมกันนั้นนักศึกษา ก็มีโอกาสฝึกทักษะของตนไปด้วย เช่น การบันทึกตำแหน่งวัตถุที่พบในหลุมขุดค้น การทำทะเบียนวัตถุ การถ่ายภาพ การวาดภาพลายเส้น ตลอดจนการทำผังบริเวณ ขุดค้นและผังชั้นดิน นำสังเกตว่า หลักสูตรการเรียนของคณะโบราณคดีในช่วงนั้น เอื้ออำนวยให้นักศึกษาเข้าร่วมงานได้ง่ายกว่าปัจจุบัน นักศึกษาโบราณคดีเหล่านั้น ส่วนมากหรือเกือบทั้งหมดเป็นชาย แต่โครงการร่วมที่บ้านเชียงเปิดโอกาสให้กับ นักศึกษาหญิงมากขึ้น (ยกเว้นการฝึกภาคประจำปีของคณะโบราณคดีที่ทุกคนต้อง ออกสนามตามหลักสูตรทั้งชายและหญิงอยู่แล้ว) แต่ถึงกระนั้น นักศึกษาก็มีโอกาส เห็นกระบวนการทำงานโบราณคดีเพียงในภาคสนาม ทั้งนี้งานวิเคราะห์เป็นงานหลังจากภาคสนามที่ใช้เวลาต่อเนื่องยาวนาน โครงการที่ร่วมกับต่างประเทศมักนำวัตถุ ไปวิเคราะห์ยังต่างประเทศ ทำให้นักศึกษาน้อยคนที่มีโอกาสเข้าร่วมในขั้นตอนการ ศึกษาวิเคราะห์

งานภาคสนามของนักโบราณคดีกลุ่ม ฮาวาย-เพน- โอตาโก ช่วงแรกเป็นงาน โบราณคดีกู้แหล่ง (Rescue Archaeology) ดังได้กล่าวในข้างต้น งานลักษณะ นี้ส่วนมากเป็นงานสำรวจ ซึ่งมีได้แตกต่างไปจากช่วงก่อน ๆ นัก ขึ้นอยู่กับกลยุทธ์ (strategy/ approach) ตลอดจนความรอบคอบและประสบการณ์ของนัก โบราณคดีแต่ละคน จะต่างออกไปก็คือ บางงานมีการขุดทดสอบขนาดเล็กร่วม ด้วย ช่วงหลังทศวรรษ 1970s เริ่มใช้เทคนิค wall scraping/ scraped excavation คือการขุดตัดชั้นดินเป็นแนวดิ่ง โดยให้เห็นเป็นผนังชั้นดิน เช่น การ ขุดริมตลิ่งแม่น้ำ หรือขุดตามเนินดินที่มีถนนตัดผ่าน เทคนิคการขุดค้นเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก ตลอดระยะเวลาตั้งแต่พ.ศ. 2500 – 2520 การขุดค้นตามแนวของวิลเลอร์ ที่ใช้คือ baulk grid¹⁴ ที่มีขนาดหลุมขุดค้นประมาณ 3 x 3 ถึง 5 x 5 เมตร ซึ่งเป็นเทคนิคที่โครงการไทย-เดนมาร์กโดย เพียร์ โซเรนเซน ใช้ หรือที่ โซลไฮล์ม แบเยร์ต และ พาร์คเกอร์ ใช้ที่โนนนกทา หรือที่ถ้าฟีโดยเซสเตอร์ กอร์แมน แล้ว ต่อมาก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็น open strip grid¹⁵ แบบอเมริกัน ซึ่งขยายหลุมออกไป

14 คือวิธีการขุดค้นทาง โบราณคดี โดยขุดเป็นหลุม รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตั้งแต่ 1 x 1 เมตรขึ้นไป หลาย ๆ หลุม เรียงติดต่อกัน โดยเว้นระยะ ระหว่างหลุมที่ขุดเรียงกันใน แต่ละทิศให้ห่างเท่าๆ กัน โดย ทำการเปิดหลุมให้ครอบคลุม พื้นที่ที่ต้องการขุดค้น ข้อดีของ วิธีนี้คือ ระหว่างขุดค้นนัก โบราณคดีสามารถสังเกตชั้น ดินได้โดยง่าย และช่วยให้การ แปลความสัมพันธ์ของหลัก ฐานวัตถุต่างๆ ในแต่ละชั้นดิน ของแต่ละหลุม ทำได้ชัดเจน ขึ้น แต่ข้อเสียคือ เมื่อต้องการ ขุดหลายผนังดินที่กั้นระหว่าง หลุม อาจทำได้ไม่ค่อยสะดวก นัก

15 คือวิธีการขุดค้นทาง โบราณคดี โดยการเปิดหลุม ตามขนาดที่ต้องการ อาจเริ่ม ด้วยหลุมขนาดเล็กก่อน เมื่อมี ความจำเป็นในการขยายหลุม ขุดค้น ก็สามารถทำจากผนัง ด้านที่ต้องการ

16 คือวิธีการขุดลอกชั้น ดิน สำหรับพื้นที่ที่ไม่สามารถ สังเกตชั้นดินธรรมชาติได้ อย่างชัดเจน จึงใช้วิธีขุดลอก ชั้นดินแต่ละชั้นด้วยความลึก เท่ากันทั้งพื้นหลุม

ได้ง่าย อย่างไรก็ตาม ยังใช้เทคนิคการขุดลอกชั้นดินโดยกำหนดเป็น operation/ sub-operation แทนการขุดตามชั้นดินสมมุติ (vertical)¹⁶ หรือขุดตามชั้นดินธรรมชาติ (horizontal)¹⁷ ซึ่งวิธีดังกล่าวนี้ ยังไม่ได้ใช้อย่างชัดเจน ยกเว้นการขุดบริเวณที่พบร่องรอยหลักฐาน (feature) เช่น หากพบร่องรอยหลุมฝังศพ การขุดค้นอาจมีปฏิบัติการที่แยกออกไปจากพื้นหลุมบริเวณอื่น เป็นต้น

การวางผังสำรวจ-ขุดค้นและการทำผังชั้นดิน เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องใช้ความรอบคอบมาก การวิเคราะห์ชั้นดินเพื่อแบ่งชั้นดิน (soil profile) โดยใช้วิธีการทางปฐพีวิทยา เข้าช่วย จนกลายเป็นงานประจำ เช่นเดียวกับการสร้างหลังคาคลุมหลุมขุดค้น ซึ่งนอกจากช่วยให้คนงานทำงานสบายขึ้นแล้ว ยังช่วยลดการระเหยของความชื้นจากผิวดินอีกด้วย และยังช่วยรักษาสีดินดั้งเดิมไว้ได้มาก

ทศวรรษ 1960s เป็นช่วงที่โบราณคดีใหม่ (New Archaeology) หรือโบราณคดีกระบวนการ (Processual Archaeology) กำลังเบ่งบาน ภายใต้กรอบคิด System Model/ General System Theory ของ ลูทวิก ฟอน แบทาลานฟี (Ludwig von Bertalanffy) และ Second Cybernetics Model ของ มาโกโรห์ มารูยามา (Magoroh Maruyama) ภาพของสังคมหาของป่าล่าสัตว์ที่เก่งกาจ หรือภาพโรแมนติก (Romantic) แบบ คนเถื่อนใจธรรม (noble savage) ก็เปลี่ยนไป มีการตื่นตัวในการศึกษาโบราณคดีชาติพันธุ์วรรณนา (Ethonarchaeology) โดยนักโบราณคดี เช่น งานศึกษา กลุ่มนูนามูอิต (Nunamuit) ของ ลูอิส และ ซาลลี บินฟอร์ด (Lewis and Sally Binford) หรือการศึกษา Kung! San โดย ริชาร์ด บี ลี (Richard B. Lee) การศึกษา ไอนุ (Ainu) ของ ฮาโตชิ วาตานาเบ (Hitoshi Watanabe) รวมทั้งงานของ ไอริน ดีโว (Irene Devore) และ โด널ด์ ดับเบิลยู ลัธราพ (Donald W. Lathrap) สังคมหาของป่าล่าสัตว์จึงถูกมองด้วยกรอบแนวคิด นักหาของป่าล่าสัตว์ในฐานะผู้ชำนาญในระบบนิเวศ (hunter-gatherer as ecologist) งานศึกษาเหล่านี้ แม้จะเป็นเพียงการอุปมา (analogy) แต่ก็มีข้อมูลมากเกินพอ ที่ทำให้นักโบราณคดี

17 คือการขุดลอกชั้นดินธรรมชาติ สำหรับพื้นที่ที่สามารถสังเกตชั้นดินธรรมชาติได้อย่างชัดเจน ชั้นดินแต่ละชั้นอาจมีความหนาไม่เท่ากัน แนวระนาบของชั้นดินอาจไม่ได้เป็นแนวเส้นตรงหรือขนานกันเสมอไป การขุดด้วยวิธีนี้ ต้องใช้ความชำนาญทางธรณีวิทยาเป็นพิเศษ ในการสังเกตความแตกต่างของชั้นดินธรรมชาติแต่ละชั้น

เริ่มมองสังคมาของปาล่าสตร์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาพใหม่ เช่น แนวคิดการปรับตัวหลังยุคไพลสโตซีน (Post-Pleistocene Adaptation) ของ ลูอิส บินฟอร์ด (Lewis Binford) แนวคิด Broad Spectrum Exploitation และ Forager-Collector Continuum ของ เคนท์ แพลนเนอร์ (Kent Flannery) หรือแนวคิด Carrying Capacity Model ของ เอสรา ซูบราว (Ezra Zubrow) หรือ Territoriality Model ของ ไดสัน-ฮัดสัน (Dyson-Hudson) และ สมิธ (Smith) รวมทั้ง Theory of Choice and Decision Making ของ ไมเคิล เอ จอคิม (Michael A. Jochim) เป็นต้น

ปัญหานิยามคำว่า “วัฒนธรรม” (culture) เป็นสิ่งที่มีข้อถกเถียงอย่างกว้างขวาง นิยามดั้งเดิมที่ยอมรับในทางมานุษยวิทยาโดย เอดเวิร์ด บี ไทเลอร์ (Edward B. Tylor 1871:1) ที่ให้ไว้ว่า ที่ให้ไว้ว่า “วัฒนธรรมหรืออารยธรรม จากการพิจารณาในเชิงชาติพันธุ์แบบกว้างๆ และในความซับซ้อนทั้งปวงนั้น หมายรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย จารีต และความสามารถอื่นๆ ตลอดจนลักษณะนิสัย ของมนุษย์ในฐานะสมาชิกของสังคม” (Tylor, 1871:1) แต่นิยามข้างต้นนี้กลับสร้างปัญหาให้นักโบราณคดีอย่างมาก ทั้งนี้ เนื่องจากก่อนประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับผลผลิตของมนุษย์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัตถุและสถานที่) มากกว่าตัวมนุษย์เอง (ซึ่งไม่มีใครสามารถสังเกตการณ์ได้โดยตรง) ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ถึงศตวรรษที่ 20 เมื่อนักโบราณคดีค้นพบแหล่งและหลักฐานวัตถุ ที่ไม่เคยพบมาก่อน ก็มักมีการตั้งชื่อตามสถานที่พบ และกลายเป็นชื่อเรียกวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมแอนยาเอียน (Anyathian Culture) หมายถึงวัฒนธรรมยุคหินเก่าที่พบในประเทศพม่า หรือ วัฒนธรรมเฟิงนอย (แฟงน้อย, แควน้อย) (Fingnoian Culture) ที่พบบนลุ่มน้ำแควน้อย ในจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น (จาริตเช่นนี้สืบต่อมาถึง “วัฒนธรรมบ้านเชียง”)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาจากกลุ่มคนโบราณที่เหลือหลักฐานเครื่องมือหินกะเทาะเพียงหยิบมือ จึงเป็นเรื่องยากที่จะใช้เป็นตัวแทนของทั้งวัฒนธรรม ความไม่มั่นใจดังกล่าว

ทำให้นักโบราณคดีหลายคนใช้คำว่า “Tradition” (น่าจะแปลว่า ธรรมเนียมหรือความนิยมในการผลิตวัตถุทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น เครื่องมือหิน) ซึ่งมีความหมายเชื่อมโยงกับ วิธีการศึกษาเครื่องมือหินที่จัดแบ่งออกเป็น “แบบ” (type) ต่างๆ ตามรูปทรงที่ปรากฏ เช่น Movius (1948) และ Duff (1970) ซึ่งไม่ต่างจากการจำแนกรูปทรงกลองมโหระทึกสำริดโดย เฮกเกอร์ (Heger, 1902) หรือการแบ่งยุคสมัยของพระพุทธรูปตามรูปแบบศิลปะ ซึ่งงานของ ไวท์ (White, 1977) ฮัทเทอร์เรอร์ (Hutterer, 1977) และ เฮย์เดน (Hayden, 1977) มีอิทธิพลต่อการศึกษาเครื่องมือหินของกอร์แมนอย่างมาก

กอร์แมนเชื่อว่าความแตกต่างของรูปทรงของเครื่องมือหิน อาจมิได้หมายถึงความแตกต่างตามหน้าที่การใช้งานอย่างที่เชื่อกันเสมอไป วัตถุหินที่ใช้ เทคโนโลยีที่ใช้ผลิตเครื่องมือหิน แต่ละขั้นตอนในกระบวนการผลิต ตลอดจนพฤติกรรมการใช้งาน ก็เป็นปัจจัยสำคัญต่อรูปทรงตามที่นักโบราณคดีเห็น กอร์แมนเชื่อว่ารูปทรงที่ปรากฏให้เห็น เป็นผลของการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเทคโนโลยี โดยพฤติกรรมมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เมื่อสังคมล่าสัตว์ย้ายที่อยู่อาศัยตามฤดูกาล สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อยู่อาศัยก็เปลี่ยนไป วัตถุหินเปลี่ยน ทรัพยากรอาหารเปลี่ยน พฤติกรรมในการผลิตเครื่องมือและลักษณะการใช้งานก็เปลี่ยนตาม ส่งผลให้รูปทรงมีรูปร่างต่างจากเดิม หรือหลากหลายกว่าเดิม จากการศึกษาเครื่องมือหินซึ่งเรียกว่า “โอบินเนียน” (ปลายไพลสโตซีน ถึงต้นโฮโลซีน หรือยุคหินกลาง) ในงานของกอร์แมนจึงเสนอให้ใช้คำว่า “เทคโน-คอมเพล็กซ์” (Techno-complex) ซึ่งหมายถึงชุดเครื่องมือหินกะเทาะที่มีความหลากหลาย และมีรูปทรงแตกต่างกัน แม้ว่าจะใช้เทคโนโลยีที่หลากหลาย แต่มีลักษณะบางประการที่คล้ายกัน ลักษณะดังกล่าวอาจเป็นแบบแผนการดำรงชีวิต และเป็นกระบวนการผลิตเครื่องมือหิน เป็นต้น (Gorman, 1970) อิทธิพลความคิดของชิฟเฟอร์ ซึ่งพัฒนาไปเป็นโบราณคดีเชิงพฤติกรรม (Behavioral Archaeology) ในปี พ.ศ. 2519 (ค.ศ. 1976) ที่พยายามอธิบาย “ช่วงชีวิต” ของวัตถุทางวัฒนธรรมตั้งแต่เกิด (กระบวนการผลิต)

เดบโต (การใช้งาน-ซ่อมแซม) จนตาย (ชำรุดจนซ่อมไม่ได้อีกต่อไป และถูกทอดทิ้ง) (Schiffer, 1972) ปรากฏให้เห็นในงานศึกษาเครื่องมือหินของไวท์และกอร์แมน อย่างชัดเจน (White & Gorman, 1979) ซึ่งกลายเป็นรากฐานแนวคิดและความเข้าใจในเรื่องเครื่องมือหินกะเทาะนับแต่นั้นมา

สิ่งสำคัญที่นักโบราณคดีกลุ่ม โซลไฮล์ม - กอร์แมน - แบเยิร์ต (รวมทั้งอัทเทอร์เรอร์ และคนอื่นๆ) ที่ไว้ให้คือความคิดเชิงภูมิภาคนิยม ซึ่งแตกต่างไปจากแนวคิดความเป็น อู่อารยธรรม (Cradle of Civilization) ของอินเดียและจีนในสายตาของนักประวัติศาสตร์-โบราณคดียุคล่าอาณานิคม ที่ทำให้ดินแดนส่วนนี้ของโลกถูกเรียกชื่อต่าง ๆ กันไป อินเดียไกล (Further India) ตะวันออกไกล (Extreme Orient, Far East) และ อินโดจีน (Indo-China) มุมมองทางประวัติศาสตร์แบบอินเดียนไนเซชัน (Indianization) มองว่าอารยธรรม ความเจริญ สรรพความรู้และเทคโนโลยีทั้งหมด ล้วนหลั่งไหลมาจากจีนและอินเดีย การพบจารึกอักษรปัลลวะระเบียบการปกครองกฎหมาย ศาสนา-ความเชื่อ และวรรณกรรมอินเดียกลายเป็นหลักฐานชั้นสำคัญ ที่แสดงว่าดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเพียงบ้านป่าที่รอรับความเจริญจากภายนอก ครั้งหนึ่งนักโบราณคดีไม่เชื่อเสียด้วยซ้ำว่าจะมีผู้คนยุคหินอาศัยอยู่ในดินแดนนี้ ดังเช่นที่ เฮย์เดนกล่าวไว้ว่า “เคยเข้าใจกันว่าหลักฐานมนุษย์ในยุคหินเก่า (Palaeolithic) นั้นไม่ปรากฏในภาคพื้นทวีป (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) แล้วความเข้าใจนี้ก็เปลี่ยนไป ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920s” (Hayden 1977) และอัทเทอร์เรอร์ได้เล่าถึงผลการสำรวจโครงการโบราณคดีที่แหล่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย (Salvage Archaeology Program in Northeast Thailand) ในปี พ.ศ. 2506 (ค.ศ. 1963) โดยเฉพาะหลักฐานจากแหล่งน้ำพอง 7 (แหล่งโนนนกทา) ซึ่งพบว่า มีการอยู่อาศัยช่วงยุคสำริด (ที่ปราศจากเหล็ก) อย่างชัดเจน

หลักฐานโบราณคดีเหล่านั้นน่าสนใจมากทีเดียว เพราะเดิมเคยเชื่อว่าเทคโนโลยีโลหะกรรมเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ค่อนข้าง

ล่าช้า โดยรับมาจากจีนและอินเดีย โดยเป็นการประสานกันระหว่าง
สองอารยธรรม จากตะวันออกคือจีน และจากตะวันตกคืออินเดีย
(Hutterer, 2004:2)

จากการศึกษาเครื่องมือหิน และอัทเทอร์เรอร์กล่าวถึงการใช้ชื่อรูปแบบเครื่องมือ
หิน (tool type) เช่น ขวานกำปั้น (hand axe)¹⁸ ว่า

การจำแนกประเภทที่เคยใช้ โดยทั่วไปมีสองลักษณะที่คล้ายกัน กล่าว
คือ แบบหนึ่งมาจากกะเทาะแบบง่าย ๆ กับอีกแบบหนึ่งที่ถูกจัดเข้า
แพทเทิร์นตามแบบโมเดลของยุโรป...แม้ว่าหลังจากเป็นที่ประจักษ์แล้ว
ว่า เครื่องมือหินบางประเภทที่พบในยุโรปนั้น ไม่พบในตะวันออกไกล
แต่อย่างใด แต่กระนั้นการอธิบายและจำแนกประเภท ก็ยังยึดตาม
แบบแผนพัฒนาการของเครื่องมือหินที่พบในทวีปยุโรป (Hutterer,
1977)

อัทเทอร์เรอร์ สรุปสั้น ๆ ว่า การศึกษาโบราณคดียุคหินเก่าของเอเชียตะวันออก
เฉียงใต้ยังคงติดอยู่ในวังวนของการยึดยุโรปเป็นศูนย์กลางอยู่ แต่นักโบราณคดีกลุ่ม
โซลไฮล์ม-กอร์แมน-แบเยิร์ต ก็พยายามชี้ให้เห็นด้วยเหตุผลและหลักฐานจาก
งานศึกษาในภาคสนาม จนเป็นที่ยอมรับกันจนทุกวันนี้แล้วว่า ดินแดนดังกล่าว
มิใช่เพียงดินแดนล้าหลัง ที่คอยรับความเจริญจากภายนอก แต่มีศักยภาพในการ
ประดิษฐ์คิดค้น และการสร้างสรรค์ด้วยตนเองด้วย และคำว่า “เอเชียตะวันออก
เฉียงใต้” (Southeast Asia) ถูกเสนอให้ใช้เป็นชื่อเรียกภูมิภาคนี้ แทนคำว่า
“ตะวันออกไกล” (Far East)

ข้อถกเถียงที่เกี่ยวข้องกับโบราณคดีบ้านเชียงหลังจากเซสเตอร์ กอร์แมน
เสียชีวิต อาจกล่าวสั้น ๆ ได้ว่า เป็นเรื่องของค่าอายุของโลหกรรม ที่ต่อมา
ได้มีเทคนิคการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์แบบใหม่ ๆ ที่ก้าวหน้า
ขึ้น เช่น Synchrotron X-ray Diffraction หรือ Accelerator Mass

18 หมายถึง ขวานกำปั้น
เป็นเครื่องมือหินกะเทาะสอง
หน้าที่พบในช่วงยุคหินเก่า-
หินกลาง

19 เป็นความก้าวหน้าของ
เทคนิค Radiocarbon
Dating (C14 Dating) ใน
ช่วง 1980s ที่ใช้ปริมาณ
ตัวอย่างเพียงไม่กี่มิลลิกรัม
และให้ค่าเบี่ยงเบน (de-
viation) ต่ำ คือให้ค่าอายุที่
มีช่วงแคบลง ซึ่งหมายถึงค่า
อายุที่แม่นยำมากขึ้น (หาก
ตัวอย่างที่ใช้ไม่มีปัญหา)

Spectrometer (AMS)¹⁹ ซึ่งเพิ่งได้รับความเชื่อถือเมื่อไม่นาน ซึ่งก่อนหน้านั้นมีเพียง Conventional Radiocarbon Dating (C14 Dating แบบดั้งเดิม) และ Thermoluminescence (TL Dating) เท่านั้น ความแตกต่างของค่าอายุเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันตลอดเวลาในงานศึกษาโบราณคดี ความแตกต่างคลาดเคลื่อนกันของค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ อาจมาจากเหตุปัจจัยมากมาย ท้ายที่สุดก็นำหาข้อยุติได้ไม่ยาก ผู้เขียนเห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระที่นำขึ้นพาดหัวสื่อ หรือระดมเขียนบทความโจมตีประหนึ่งว่า พวกเขาสร้างความเสียหายฉัตร้ายแรง แต่ไม่เคยหวนกลับไปมองความเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการด้านวิชาการ ที่ได้เกิดขึ้นมาจากบุคคลหรือจากโครงการศึกษาที่ผ่านมาเหล่านั้น ผู้เขียนกลับเห็นใจ จอยซ์ ไวท์ ผู้ที่ยังคงแบกรับภาระของโครงการ ซึ่งผู้ริเริ่มได้จากไปด้วยโรคร้าย แล้ว “สหายร่วมรบ” ก็มาตีจาก

โบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ไทยยุคหลังบ้านเชียง คือหลังจากที่งานภาคสนามที่เป็นโครงการร่วมกรมศิลปากร-เพนซิลเวเนีย ที่บ้านเชียงยุติลง หลังจากการขุดค้นเสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) และงานวิเคราะห์ที่พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนียเริ่มควบคู่ไปกับโครงการศึกษาปริญญาโทของนักโบราณคดีในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิฟอร์ดที่มอบทุนเบื้องต้นในปี พ.ศ. 2519 (ค.ศ. 1976) จำนวน 200,000 เหรียญสหรัฐฯ (USD) ฟิสิล จेरูวองค์ เป็นคนแรกที่เข้าร่วมโครงการ (แต่ได้รับทุน JDR 3RD ก่อนที่มูลนิธิฟอร์ดจะให้ทุนสนับสนุน) สหวัฒน์ แน่นหนา (ต่อมาเป็นอธิบดีกรมศิลปากร) เป็นผู้เข้าร่วมโครงการในปีนั้น แต่ได้รับทุนรัฐบาลไทย (ก.พ.) เช่นเดียวกับ ปฐมฤกษ์ เกตุทัต ซึ่งเดินทางไปศึกษาต่อยังต่างประเทศในราวกลางปีนั้นเช่นกัน ผู้ที่ได้รับทุนมูลนิธิฟอร์ดคนแรกคือ U Nyunt Han นักโบราณคดีจากพม่า หลังจากนั้นก็ทยอยเข้าโครงการอีก 6 คน คือ Otti Mundarjito และ Phillipus Subroto จากอินโดนีเซีย Wilfredo Ronquillo จาก ฟิลิปปินส์ รัชณี ทศรัตน์ สุรินทร์ ภูขจร และ สุรพล นาถะพินธุ จากประเทศไทย

ในปี พ.ศ. 2525 (ค.ศ. 1981) เซสเตอร์ กอร์แมน เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งผิวหนัง

เมลานوما (Melanoma Cancer) และ อลิซเบธ ไลออนส์เอง ในช่วงเวลานั้นก็พอดีหมดวาระขอยืมตัวจาก Sacramento โดยมูลนิธิฟอร์ด จึงได้เดินทางกลับไปประจำที่พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย จนกระทั่งเสียชีวิตลงในปี พ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1989) ที่ บัลติมอร์ (Baltimore)

โบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ไทย เกิดขึ้นช้ากว่าประเทศเพื่อนบ้านมาก แม้ว่าจะมีนักโบราณคดีต่างชาติเข้ามาศึกษาและสำรวจอยู่ไม่น้อย แต่อาจเป็นเพราะจารีตการศึกษาโบราณคดีตามแนวตำนาน ประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลปะ ประกอบกับการที่ประเทศไทยมิได้เป็นเมืองขึ้นต่างชาติ แนวทางการศึกษาจึงไม่ถูกกำหนดนำโดย “ผู้อื่น” แต่หลังจากที่กรมศิลปากรจัดตั้งโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปี พ.ศ. 2520 (ค.ศ. 1977) (ยกเลิกไปในปี พ.ศ. 2530 (ค.ศ. 1987) ถูกแทนที่ด้วยโครงการโบราณคดีประเทศไทยในปี พ.ศ. 2525 (ค.ศ. 1982) ประเทศไทยก็กลายเป็นผู้นำทางวิชาการก่อนประวัติศาสตร์ในภูมิภาคนี้ ทั้งในด้านงานศึกษาวิจัย และคุณภาพของงานสนาม ยกเว้นงานวิเคราะห์ซึ่งเปลี่ยนแปลงน้อยมาก โครงการโบราณคดีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น งานของ พรชัย สุจิตต์ และ ดักลาส แอนเดอร์สัน (Douglas Anderson) ที่ถ้ำหลังโรงเรียน จังหวัดกระบี่ งานศึกษาที่ถ้ำหีบ ถ้ำเม่น และถ้ำหมอเขียว จังหวัดกาญจนบุรี โดย สุรินทร์ ภูขจร ในปีพ.ศ. 2526 และอีกหลายโครงการศึกษาของ รัชนี ทศรัตน์ และชาร์ลส์ ไฮแอม รวมทั้งงานศึกษาโลหวิทยาโบราณของ สุรพล นาถะพินธุ และวินซ์ พิกอดด์ ที่เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 (ค.ศ. 1985) จนกลายเป็นโครงการ The Thai Archaeometallurgical Project ในปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็มีงานวิทยานิพนธ์ศิษย์ของ เซสเตอร์ กอร์แมน คือ จิมและโจอาน เพนนี่ ในพื้นที่ภูกระดึงและภูเขี้ยว ในปี พ.ศ. 2521 (พ.ศ. 1978) ศิษย์ของโซลไฮล์ม เช่น เดวิด เวลซ์ และ จูดีธ แม็คเนील ที่ศึกษาที่พิมายและบ้านด้าย ในปี พ.ศ. 2522 (ค.ศ. 1979) ริชาร์ด วิลเลน (Richard Wilen) ที่เนินปากกล้วยในปี พ.ศ.2527 (ค.ศ. 1984) และนับตั้งแต่ พ.ศ. 2523 (ค.ศ. 1980) เป็นต้นมานักโบราณคดีอเมริกันกลุ่มฮาวาย-เพนซิลเวเนีย ก็เริ่มลดบทบาทลง ในขณะที่กลุ่มโอดาโกยังคงเข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง

วิภากรรมการโบราณคดีไทย

ผลจากการย้อนหลังกลับไปมอง ผู้เขียนมั่นใจว่าโบราณคดีไทยไม่มีทางจะพัฒนา
กลับไปสู่ยุคทองอีกครั้ง หากไม่คิดถึงสิ่งต่อไปนี้

การเรียนการสอน: โบราณคดีเป็นศาสตร์เพียงหนึ่งในไม่กี่สาขาที่มีการเรียนการ
สอนเต็มหลักสูตรอยู่เพียงสถาบันเดียว คือที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
การไม่มีคู่แข่งทางวิชาการย่อมไม่เกิดผลดี เพราะไม่มีบรรยากาศการถกเถียงโต้
แย้ง สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะ โบราณคดีเป็นวิชาที่นอกจากเป็นสหวิทยาการ
แล้ว ยังต้องการทักษะทั้งในภาคสนามและการวิเคราะห์ในห้องปฏิบัติการ การ
สอนเพียงการบรรยาย ไม่อาจถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ได้เพียงพอ สาขา
อื่นที่มีงานภาคสนามและการฝึกหัดในห้องปฏิบัติการ เช่น ธรณีวิทยา ปฐพีวิทยา
สามารถ “ต่อยอด” ไปยังสาขาอื่น ๆ ได้หลากหลาย เช่น เหมืองแร่ วิศวกรรม
เกษตรกรรม หรือแม้แต่ในด้านธุรกิจ ในขณะที่โบราณคดีทำได้ลำบาก ดังนั้นการ
ลงทุนตั้งคณะโบราณคดีอย่างสมบูรณ์แบบจึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยต้อง
คิดหนัก โบราณคดีจึงยังคงเป็นเพียงรายวิชา หรืออย่างมากก็หมวดวิชาที่เปิดสอน
ให้รู้อย่างผิวเผิน เพียงให้ครบตามสาขาย่อยของศาสตร์นั้น ๆ ผู้เขียนจำได้ว่าครั้ง
หนึ่งนักวิชาการกลุ่มหนึ่งเคยผลักดันให้ตั้งศูนย์/สถาบันโบราณคดีภาคเหนือขึ้นที่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่ก็ห่างหายไปเมื่อ “ตัวหลัก” เสียชีวิตลง มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์เป็นกรณีพิเศษ ที่มีการเรียนระดับหมวดวิชา แต่ไม่มีงานภาคสนาม
ซึ่งเป็นหัวใจของศาสตร์นี้ แม้จะมีพิพิธภัณฑ์ธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ แต่ก็
“ล้มลุกคลุกคลาน” เป็น “เครื่องเล่น” และบันไดไต่เต้าของผู้บริหารมหาวิทยาลัย
และกรรมการมหาวิทยาลัย

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นคณะที่มีหลักสูตรโบราณคดีเต็มรูปแบบ
มีการฝึกภาคสนามและมีห้องปฏิบัติการ แต่งานฝึกภาคสนามกลับเป็นยาขมสำหรับ
อาจารย์โบราณคดี การฝึกภาคสนามที่มีคุณภาพต้องใช้จำนวนอาจารย์ที่เพียงพอต่อ

จำนวนนักศึกษา อีกทั้งต้องคำนึงถึงข้อผิดพลาดและภาระความรับผิดชอบจากการ
ขุดค้นในฐานะนักโบราณคดีด้วย แล้วยังไม่นับเวลาและโอกาสที่อาจารย์จะต้องสูญเสียไป
แทนที่จะได้ทำงานวิจัยของตัวเองเพื่อขอตำแหน่งทางวิชาการ ไหนจะการ
เสียรายได้จากการสอนในภาคฤดูร้อนอีก

คณะโบราณคดี แม้จะมีห้องปฏิบัติการของตนเอง แต่นอกจากจะคับแคบและไม่เพียงพอที่จะทำการสอน
ชั้นเรียนขนาดใหญ่ (ซึ่งรับนักศึกษาเพิ่มมากขึ้นทุกปี) แล้วยังเป็นห้องปฏิบัติการที่เรียกได้ว่าเฉพาะทางมาก
ที่ดูจะเน้นเคมีอนุรักษ์ แทนที่จะเป็นแล็บที่ปฏิบัติงานได้หลากหลาย ที่สามารถทำงานจำแนกวัตถุ (classify) ได้อย่าง
กว้างขวาง และเหมาะกับการเรียนการสอน ทั้งนี้ ไม่นับความจำเป็นของห้องแล็บขนาดเล็ก
สำหรับโครงการวิจัยต่าง ๆ ซึ่งก็ไม่เคยมี อาจารย์ที่ทำวิจัยภาคสนามต้องแสวงหาที่ทำงาน
ของตนเอง งานวิจัยของคณะและของอาจารย์เองจึงมีโอกาสดำเนินการได้ยาก ในเมื่อขาด
แล็บการวิเคราะห์ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญของการวิจัย โบราณคดีก็สอนได้เพียงการบรรยาย
ฉายภาพ หรือปิ้งสไลด์เท่านั้นเอง หากนักศึกษาได้ออกไปฝึกภาคสนาม พวกเขาจะได้มีโอกา
สวิเคราะห์วัตถุที่ขุดพบด้วยตนเอง ได้เห็นและสัมผัสงานวิจัยตลอดทุกขั้นตอน
ต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ

น่าแปลกที่ คณะโบราณคดีไม่สามารถตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนการสอนและการวิจัย
ขึ้นได้ ปกติแล้วพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย จะเกิดจากงานสนามของคณาจารย์
ในคณะ (วัตถุที่ได้มาจากการบริจาค มักเป็นของสะสมที่สมบูรณ์ งดงาม หรือมีราคาแพง
ใช้ในการจัดแสดง แต่ไม่เหมาะกับการเรียนการสอน อีกทั้งของเหล่านั้น มักไม่มีประวัติที่
มาที่แน่นอน และอาจไม่ถูกต้องตามกฎหมาย) ซึ่งวัตถุที่พบจากงานภาคสนาม สามารถเป็น
ตัวอย่างประกอบบทเรียนได้ ดังนั้นพิพิธภัณฑ์ประจำมหาวิทยาลัย จึงมิได้มีความหมาย
เพียงเพื่อ “เปิดแสดง” ให้คนเข้าชม แต่งานหลักคือการเรียนการสอนให้กับนักศึกษา
และเป็นแล็บทำงานของคณาจารย์และนักวิจัย และเป็นที่เก็บรวบรวมตัวอย่างเพื่อ
การค้นคว้า รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาโดยทั่วไปอีกด้วย

ในภาพรวมของประเทศไทย คงหนีไม่พ้นนโยบายรัฐและกรมศิลปากร นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมาอุทยานประวัติศาสตร์ก็ผุดขึ้นราวดอกเห็ด จนผู้เขียนไม่แน่ใจว่ามีจำนวนทั้งหมดเท่าไรในปัจจุบัน อาคารคลัง “มรดกโลก” (ที่ดูเหมือนว่าจะไม่ใช่ มรดก “กู”) กำเริบหนักขึ้น การขายแหล่งประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวกระทบ ต่องานโบราณคดี นับตั้งแต่เริ่มสนับสนุนการท่องเที่ยว ความฝันของนักศึกษา โบราณคดีคือการเป็นไกด์ท่องเที่ยว มากกว่าเป็นนักโบราณคดี (เพราะไม่มีใครจ้าง นักโบราณคดี ทำงานราชการก็เงินเดือนน้อย) การอนุรักษ์โบราณสถานซึ่งเป็นขั้น ตอนสุดท้ายของการขุดแต่ง (มิให้ชำรุดเสียหาย อันเนื่องมาจากการขุดแต่ง) แต่ กลับกลายเป็นเป้าหมายหลักของกรมศิลปากร ในการผลิตแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสนอง นโยบายของรัฐ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็หวังได้ยากที่จะมีงานวิจัยที่ดี หลังจากโครงการ โบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วมาเป็นโครงการโบราณคดีในประเทศไทย ใน พ.ศ. 2525 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมางานโบราณคดีประเทศไทยก็เข้าสู่ยุคมืด การ โยกย้ายข้าราชการประจำปีเป็นอุปสรรคอย่างมาก ที่ขัดขวางมิให้นักวิชาการสร้าง ความรู้ท้องถิ่นนั้น ๆ ในระดับลึก “ขยันไปก็เท่านั้น ไม่นานก็ต้องย้าย ต้องไปเริ่มใหม่ อยู่ดี” โอกาสในการทำงานวิจัยนับว่าน้อยอย่างคาดไม่ถึง

งานโบราณคดีไทยในภาพรวมต้องการ “การยกเครื่อง” ครั้งใหญ่ เมื่อกว่าสอง ทศวรรษที่ผ่านมา เคยมีแนวคิดที่เรื่องการจัดตั้งสถาบันโบราณคดีแห่งชาติขึ้น บางที เวลานั้นอาจเพิ่งมาถึง

เอกสารอ้างอิง

- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2548ก). *รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย และประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2548ข). *รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องประชุมประกาศรัชกาลที่ 4*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2481). *เรื่องก่อนประวัติศาสตร์*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ประหยัด โกมลวัญนะ. (2481). *ความรู้ทางโบราณคดี ตอนที่ 1. ศิลปากร*, 2 (2), 32-41.
- มาอูริซีโอ เปเลจจี. (2548). *อี อี เยรีนี กับกำเนิดโบราณคดีสยาม*. (กนกวรรณ ฤทธิไพโรจน์, แปลและเรียบเรียง). *เมืองโบราณ*, 31 (3), 48-59.
- ลูซีอาโน เยรีนี. (2548). "พระยาสารสาสน์พลขันธ์ (อี อี เยรีนี): เส้นทางสายวัฒนธรรมอันน่าหลงใหล". (ศรัณย์ ทองปาน, แปลและเรียบเรียง). *เมืองโบราณ*, 31 (1), 37-47.
- "สมาคมสืบสวนของโบราณในประเทศไทย". (2511). *ศิลปากร*, 42-46.
- สาส์นสมเด็จพระ. (2515). *ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม 4*. องค์การค้าคุรุสภา.
- Bartstra, G.-J., & Casparie, Eds. (1975). *W. A. Moder Quaternary Research in Southeast Asia*. Rotterdam: A. A. Balkema.
- Baryard, D. T. (1972). *Early Thai Bronze: Analysis and New Dates. Science*, 176, 1141-1142.
- Childe. V. Gordon. (1950). "The Urban Revolution". *The Town Planning Review*, 21(1), 3-17.
- Duff, R. (1970). *Stone Adzes of Southeast Asia an Illustrated Typology*. Christchurch, New Zealand: Canterbury Museum.

- Gorman, C. F. (1970). "Excavations at Spirit Cave, North Thailand; Some Interim Interpretations". *Asian Perspectives* , 13, 79-107.
- Gorman, C., & Charoenwongsa, P. (1976). "Ban Chiang: A Mosaic of Impressions from the First Two Years". *Expedition* , (Summer), 14-26.
- Gorman, C. (1977). "Origins of Agriculture". In C. A. Reed (Ed.), *A Period Models and Thai Prehistory: A Reconsideration of the Beginnings of Agriculture in Southeast Asia* (pp. 321-356). The Hague, Paris: Mouton.
- Hayden, B. (1977). "Stick and Stone and Ground Edge Axes: the Upper Palaeolithic in Southeast Asia". In J. Allen, J. Golson, & R. Jones (Eds.), *Sunda and Sahul* (pp. 74-109). London: Academic Press.
- Heger, F. (1902). *Alte Metalltrommeln aus Südost-Asien*. Leipzig: Hiersemann.
- Higham, C. F. (2015). "Debating a Great Site: Ban Non Wat and the Wider". *Antiquity* , 89 (347), 1211 - 1220.
- Higham, C., Higham, T., Ciarla, R., Douka, K., Kijngam, A., & Rispoli, F. (2011). "The Origins of the Bronze Age of Southeast Asia". *Journal of World Prehistory* , 24 (4), 227-274.
- Hutterer, K. L. (2004). Donn Bayard (1940-2002): "Outstanding Southeast Asian Archaeologist and Much More". *Asian Perspectives* , 43 (1), 1-6.
- Hutterer, K. L. (1977). "Reinterpreting the Southeast Asian Palaeolithic". In J. Allen, J. Golson, & R. Jones (Eds.), *Sunda and Sahul* (pp. 31-71). London: Academic Press.
- Loofs-Wissowa, H. (1997). "Hill of Prosperity: State-of-the-Art of the Publication of Khok Charoen Site, Lopburi Province, Thailand." *Indo-Pacific Prehistory Association Bulletin* , 16 (3), 199-211.

- Lyons, E., & Rainey, F. (1982). "The Road to Bang Chiang: a Dialogue of Events Leading to the University Museum's Participation in the Expedition". *Expedition*, (Summer), 5-12.
- Manich Jumsai, M. L. (1977). *Prince Prisdang's Files on His Diplomatic Activities in Europe, 1880-1886*. Bangkok: Chalermnit.
- Morgan, L. H. (1877). *Ancient Society; on Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization*. Chicago : C. H. Kerr.
- Mouhot, H. (1868). *Voyage dans les Royaumes de Siam, de Cambodge, de Laos*. Paris: Librairie De L Hachette & Co.
- Movius, H. L. (1949). *The Lower Palaeolithic Cultures of Southern and Eastern Asia*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Pezzati, A. (2010). "The Pennsylvania Declaration". *Expedition*, 52(2), 4.
- Schiffer, M. B. (1972). "Archaeological Context and Systemic Context". *American Antiquity*, 37 (2), 69-78.
- Solheim, G. W., & Gorman, C. F. (1956). Archaeological Salvage Program, Northeastern Thailand-First Season. *Journal of Siam Society* , 54 (2), 111-210.
- Spencer, H. (1898). *Principles of Sociology* (Vols. 1-3). New York: D. Appleton and Company.
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. London: John Murray, Albemarle Street.
- Wheeler, M. (1954). *Archaeology from the Earth*. Oxford: Clarendon Press.
- White, J. C. (2008). "Dating Early Bronze at Ban Chiang, Thailand". In J.-P. Pautreau, A.-S. Coupey, V. Zeitoun, & E. Rambault (Eds.),

Archaeology in Southeast Asia: From Homo Erectus to the Living Traditions, Choice of Paper from the 11th EurASEAA Conference, Bougon 2006 (pp. 91-104). Chiang Mai: European Association of Southeast Asian Archaeologists.

White, J. C., & Gorman, C. F. (1979). "Patterns in 'Amorphous' Industries: the Hoabinhian Viewed through a Lithic Reduction Sequence". Paper presented at the 44th annual meeting of the Society for American Archaeology, Vancouver.

White, J. C., & Hamilton, E. G. (2009). "The Transmission of Early Bronze Technology to Thailand: New Perspectives". *Journal of World Prehistory*, 22 (4), 357-397.

White, J. (2015). Comment on 'Debating a Great Site: Ban Non Wat and the Wider Prehistory of Southeast Asia'. *Antiquity*, 89 (347), 1230-1232.

White, J. P. (1977). "Crude, Colourless and Unenterprising? Prehistorians and Their Views on the Stone Age of Sunda and Sahul". In J. Allen, J. Golson, & R. Jones (Eds.), *Sunda and Sahul* (pp. 13-30). Sydney: Academic Press.

Willey, G. R., & Sabloff, J. A. (1980). *A History of American Archaeology* (3rd ed.). New York: W. H. Freeman and Co.

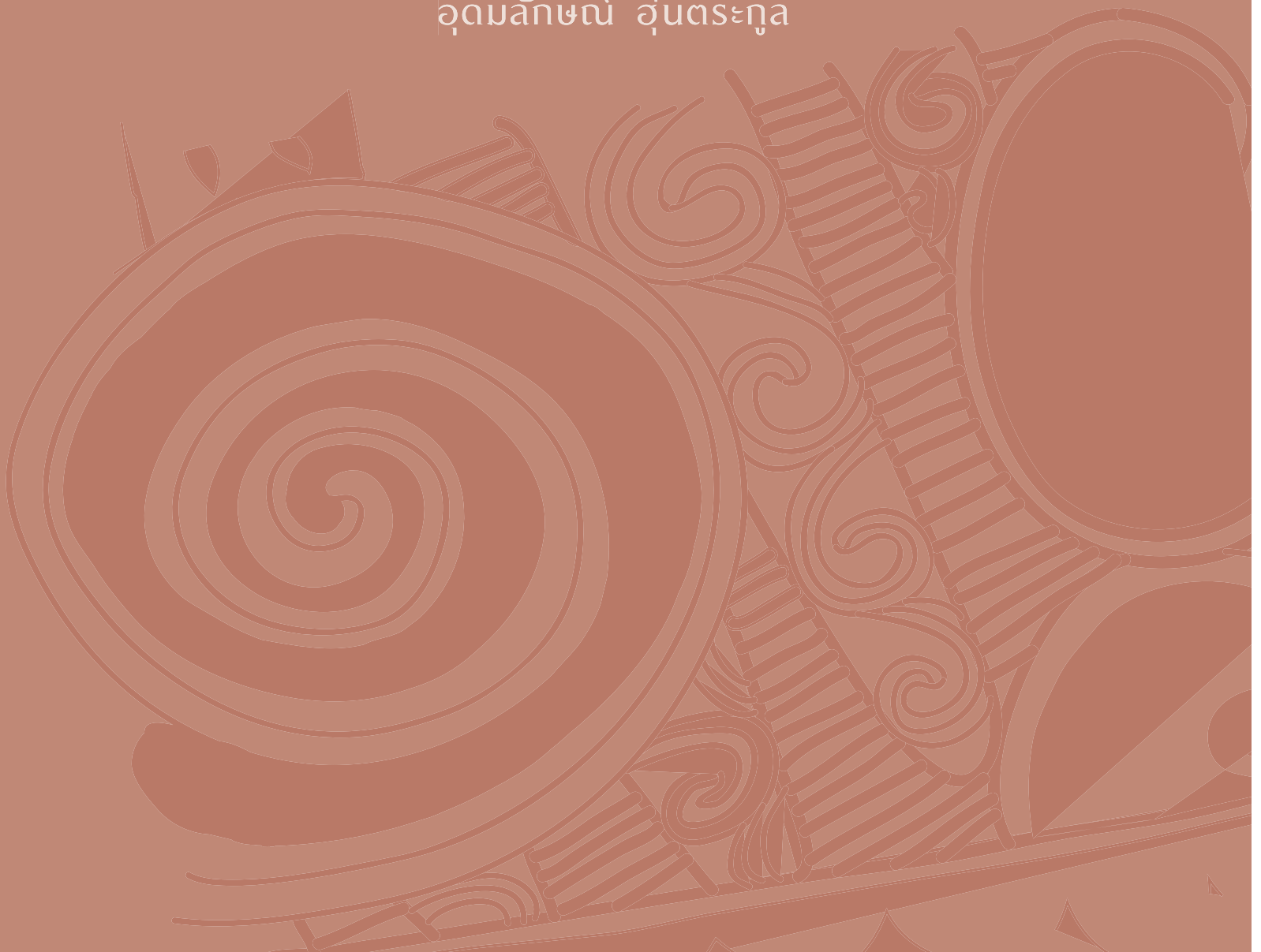
Winegrad, D. P. (1993). *Through Time Across the Continents: A Hundred Years of Archaeology and Anthropology at the University Museum*. Philadelphia: The University Museum, University of Pennsylvania.

การเมืองของการใช้อดีต: บทบาทของมรดกโลกบ้านเชียง ในประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย

อุดมลักษณ์ อุนตระกูล

บทนำ

บ้านเชียง เป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Heritage Site) โดยองค์การยูเนสโก (UNESCO) เมื่อปี พ.ศ. 2535 และบ้านเชียงก็ได้รับการเน้นย้ำอยู่บ่อยครั้ง ในฐานะที่เป็นมรดกสำคัญของชาติ ทั้งในหนังสือประวัติศาสตร์ หนังสือท่องเที่ยว และในนิตยสารของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ที่มีการนำเสนอวัฒนธรรมบ้านเชียงในเส้นลำดับเวลา (chronology) ของชาติไทย โดยเฉพาะในบริบทสังคมไทยช่วง พ.ศ. 2520 - 2530 อันเป็นช่วงเวลาที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง กำลังเป็นที่สนใจของสังคมในวงกว้าง และเป็นช่วงที่รัฐบาลไทยยื่นเสนอให้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก แต่ความย้อนแย้งประการหนึ่งก็คือ วัฒนธรรมบ้านเชียงไม่ได้ถูกอธิบาย ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเลย ซึ่งต่างจากแหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในระยะเวลาใกล้เคียงกัน คืออุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา ที่ถูกนับเป็นตัวแทนความรุ่งเรืองของชาติไทย ที่หากมองในภาพรวมก็ดูราวกับว่า การอธิบายประวัติศาสตร์ไทย มีเส้นแบ่งระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์กับสมัยประวัติศาสตร์ที่แยกออกจากกัน ประหนึ่งเป็นการตัดสลัดฉากในภาพยนตร์ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว การอพยพย้ายถิ่นของผู้คนในอดีตอันไกลโพ้น ไม่สามารถอธิบายให้เห็นภาพได้อย่างชัดเจน

บทความชิ้นนี้มีจุดประสงค์ ในการทำความเข้าใจบทบาทของแหล่งมรดกโลก บ้านเชียง กับการสร้างประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย ในบริบททางสังคม ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึง การขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก เนื้อหาของบทความแบ่งออกเป็น 2 ส่วน *ส่วนแรก* เป็นการสำรวจประวัติศาสตร์ชาตินิยม และ พัฒนาการของโบราณคดีไทย ก่อน พ.ศ. 2520 และ *ส่วนที่สอง* เป็นการอภิปราย บทบาทของงานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ผลการศึกษาถูกนำไปใช้ สนับสนุนประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย และถูกนำไปสร้างความต่อเนื่องของลำดับ เวลาของประวัติศาสตร์ชาติไทย ผ่านโครงเรื่องของ “ความไม่ต่อเนื่อง” จากการศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ในช่วง พ.ศ. 2520 – 2530

ประวัติศาสตร์ชาติไทยในยุคสมัยใหม่

งานเขียนเกี่ยวกับอดีตของชาติไทยเริ่มต้นมาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 อันเนื่องมาจากการขยายตัวของอาณานิคมตะวันตก เข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ งานเขียนในช่วงเวลาดังกล่าวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และแนวคิดเกี่ยวกับเวลา จากเดิมที่เป็นจักรวาลทัศน์แบบพุทธศาสนา (วัฏจักร) เปลี่ยนมาเป็นการลำดับเวลาแบบเส้นตรง (lineage) ตามวิธีคิดของตะวันตก (Tambiah, 1976; Kasetsiri, 1982) ความคิดที่มาพร้อมกับการรับรู้เกี่ยวกับเวลาแบบใหม่นี้คือแนวคิดเกี่ยวกับความก้าวหน้า (progress) หรือพัฒนาการ (development) ของสังคมและชาติ ดังนั้น โครงเรื่องของอดีตที่ชาติไทยเริ่มมองหา จึงเป็นโครงเรื่องที่แสวงหาอดีตที่เก่าแก่และรุ่งเรือง ก่อนที่สังคมมีพัฒนาการจนมาเป็นชาติไทย พร้อมกันนั้น ก็มีคำศัพท์ใหม่ ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายคือ “ศิวิไลซ์” (civilized) ที่ธงชัย วินิจจะกูล เสนอว่า คำนี้ถูกนำมาใช้โดยชนชั้นนำชาวสยาม เพื่อปฏิเสธการถูกนิยามว่าเป็นพวก้าหลัง ป่าเถื่อน ในแนวคิดศิวิไลซ์นี้ พลเมืองของชาติในทุกระดับ ถูกคาดหวังจากผู้ปกครอง ให้เปลี่ยนแปลงธรรมเนียมปฏิบัติ ศีลธรรม อัตลักษณ์ ไปสู่ระเบียบใหม่ ที่ถูกกำหนดโดยชนชั้นนำ ว่าเป็นสิ่งที่ชนชาวศิวิไลซ์ปฏิบัติกัน (Winichakul, 2000) การเขียนอดีตของชาติ ที่จะแสดงถึงความศิวิไลซ์และความ

ก้าวหน้า ก็ถูกจัดการใหม่ด้วยศาสตร์จากตะวันตก เช่น โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ และการอ่านจารึก ทำให้เกิดการรวบรวมหลักฐานที่ใช้ในการศึกษา ประเภทตำนาน พงศาวดาร ศิลาจารึก การสำรวจโบราณสถาน และ โบราณวัตถุจากแหล่งโบราณคดีทั่วประเทศ ความตื่นตัวเหล่านี้เห็นได้ชัดเจน จากการจัดตั้งองค์กรทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับมรดกวัฒนธรรมขึ้น ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งภายหลังกลายเป็น หอสมุดแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร และเกิดองค์กรเอกชน ที่มาจากการรวมตัวกันของเหล่าชนชั้น นำและปัญญาชนในการจัดตั้งสมาคม เพื่อศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์-โบราณคดี อย่างเช่น โบราณคดีสโมสร (Antiquarian Society) และสยามสมาคม (Siam Society) (Peleggi, 2002; Shoocongdej, 2007)

โครงเรื่องของชาติไทย ถูกพัฒนาอย่างเป็นระบบมาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ด้วยการขับเคลื่อนของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ไทยคนแรก ๆ ที่ผสานการเขียนประวัติศาสตร์แบบดั้งเดิม เข้ากับแนวความคิดการเขียนประวัติศาสตร์แบบตะวันตก แนวทางของประวัติศาสตร์ไทยที่เขียนขึ้นโดย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงฯ มุ่งไปที่การสร้างลำดับเวลาทางประวัติศาสตร์ไทย โดยมีแกนเรื่องเป็นพัฒนาการของอาณาจักรไทยอันรุ่งเรือง ตั้งแต่อาณาจักรสุโขทัย ที่นับเป็นอาณาจักรแห่งแรกของคนไทย กระทั่งมาสู่อณาจักรอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ในสกุลนี้ ถูกบอกเล่าภายใต้บริบทการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้เน้นความสำคัญไปที่ราชวงศ์ที่ปกครองในช่วงเวลาต่าง ๆ รวมถึงความต่อเนื่องของระบอบกษัตริย์ ในอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ของชาติไทย (Kasetsiri, 1982) โครงเรื่องชุดนี้ยังคงอยู่ในประวัติศาสตร์ชาติไทย สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แต่บริบททางการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ส่งเสริมให้เกิดโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชุดใหม่เพิ่มเข้ามา

มาในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเล็กน้อย ถึงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็เกิดโครงเรื่องประวัติศาสตร์ไทยแบบใหม่ ที่เน้นสร้างอุดมการณ์ความรักชาติ ความเสียสละ รวมไปถึงโครงเรื่องของการค้นหาความเป็นมา หรือต้นกำเนิดของชนชาติไทย ซึ่งเป็นโครงเรื่องที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำของชาติ หนังสือที่จุดประกายความคิด และมักถูกอ้างถึงอยู่บ่อยครั้งก็คือ *ชนชาติไท (The Tai Race: Elder Brother of the Chinese)* ของ ดร. วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์ (Dr. William Clifton Dodd) มิชชันนารีชาวอเมริกัน ที่เข้ามาในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ตีพิมพ์เผยแพร่งานเขียนดังกล่าวเป็นภาษาอังกฤษใน พ.ศ. 2466 หนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนกึ่งบันทึกการเดินทาง ที่ ดร. ดอดด์ได้ไปสำรวจชนชาติไทในประเทศจีน และมีการรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับชนชาติไทจากหลาย ๆ แหล่งมาไว้ด้วยกัน (วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์, 2520) แนวคิดของหนังสือเล่มนี้ ส่งอิทธิพลให้กับหนังสือประวัติศาสตร์ไทยอีกหลายเล่ม โดยเฉพาะเรื่อง งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย ของหลวงวิจิตรวาทการ ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2499 คือในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี งานชิ้นนี้เริ่มด้วยการเล่าเรื่องความยิ่งใหญ่ของชนชาติไทสมัยโบราณ เมื่อครั้งที่ยังครอบครองดินแดนส่วนหนึ่งที่เป็นประเทศจีนในปัจจุบัน มีชื่อว่า อาณาจักรน่านเจ้า จนกระทั่งถูกจีนรุกราน เป็นเหตุให้อาณาจักรล่มสลาย จนผู้คนต้องอพยพถอยร่นลงมาทางใต้ จนมาก่อตั้งเป็นอาณาจักรในดินแดนใหม่เรียกว่า อาณาจักรสุโขทัย ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 (วิจิตรวาทการ, 2549) นอกจากงานของหลวงวิจิตรวาทการแล้ว ยังมีงานเขียนประวัติศาสตร์ชิ้นอื่น ๆ ที่อาจมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่เค้าโครงเรื่องยังเน้นที่การกล่าวถึง ชนชาติไทในประเทศจีนและการอพยพของผู้คน (อนุমানราชธน, 2502; ถ่องแท้ รจนาสันต์ และอุดม ประมวลวิทยา, 2506) แต่ถึงกระนั้น โครงเรื่องชุดเดิมที่ว่าด้วยเรื่องอาณาจักรไทยอันยิ่งใหญ่ ก็ยังมิได้ถูกละทิ้งไป โดยเฉพาะเกี่ยวกับอาณาจักรสุโขทัย และความยิ่งใหญ่ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ดังที่ปรากฏอยู่ในบทละคร ละครเวที ละครโทรทัศน์ และเพลงปลุกใจหลายต่อหลายชิ้นที่นิพนธ์ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้น ของหลวงวิจิตรวาทการ (วิจิตรวาทการ 2508; ประภา

พรรณ วิจิตรวาทการ, 2510) ซึ่งเป็นการเขียนประวัติศาสตร์ ที่เน้นความยิ่งใหญ่
ของบุคคล (ในที่นี้คือพ่อขุนรามคำแหง) มากกว่าที่จะเน้นที่ความยิ่งใหญ่ของราชวงศ์

เนื้อหาในส่วนที่กล่าวมาข้างต้น ได้สำรวจถึงการเขียนอดีตของชาติไทย ที่เริ่มมา
ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มาจนกระทั่งยุคหลัง
การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย เคลื่อนจากแกน
ประวัติศาสตร์ชาติที่เน้นไปที่ราชวงศ์และอาณาจักรโบราณ มาสู่ประวัติศาสตร์
การอพยพเคลื่อนย้ายของชนชาติไทย ก่อนที่จะมาตั้งดินแดนและอาณาจักรอัน
รุ่งเรืองแห่งใหม่ บนดินแดนแหลมทอง และผลการศึกษาทางโบราณคดีก็เริ่มเข้า
มามีบทบาท ในการอธิบายประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่นั้น งานวิจัยและการสำรวจ
ขุดค้นตามแหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ที่เป็นเมืองในอาณาจักรโบราณของ
ไทย ทั้งสุโขทัยและอยุธยา ถูกนำมาใช้ในงานเขียนประวัติศาสตร์ชาตินิยม เพื่อมา
สนับสนุนการอธิบายความเป็นมาของอาณาจักรอันรุ่งเรือง โดยมีลำดับเวลา
ประกอบ (Shoocondej, 2007)

บทบาทของงานศึกษาโบราณคดีแบบชาตินิยมนี้ ไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ในระดับ
นานาชาติ ในงานของ บรูซ ทริกเกอร์ (Bruce Trigger) ได้กล่าวถึงบทบาทของ
โบราณคดีชาตินิยมในหลาย ๆ ประเทศในยุโรป เช่น ฝรั่งเศส สาธารณรัฐเช็ก และ
เดนมาร์ก ที่งานศึกษาโบราณคดีถูกนำไปใช้อธิบายความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์
ที่ยาวนานของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่ออ้างความเป็นต้นกำเนิดและความเป็นเจ้าของดิน
แดน หรือใช้เป็นหลักฐานในการต่อสู้ เพื่อยืนยันหยัดดำรงอัตลักษณ์ของตน ภายใต้
การปกครองของชนชาติอื่น (Trigger, 1984) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลง
การปกครองของไทยใน พ.ศ. 2475 ที่แนวคิดชาตินิยมและความพยายามที่จะลด
บทบาทของระบบกษัตริย์ลง ได้ส่งอิทธิพลต่อการเขียนประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย
โดยแทนที่ด้วยอุดมการณ์ความรักชาติ และความเสียสละต่อชาติ ในการทำสงคราม
เพื่อปลดปล่อยจากการปกครองที่กดขี่ข่มเหง หรือจากการรุกรานของข้าศึกศัตรู
แล้วโครงเรื่องชุดใหม่นี้ก็เป็นที่แพร่หลาย ต่อเนื่องมาหลายทศวรรษ ระหว่าง พ.ศ.

2500 - 2530 โดยได้รับการสนับสนุนของรัฐบาล ซึ่งมีผู้นำที่ลี้วนมาจากกองทัพ (Terwiel, 2002) แต่หากพิจารณาโดยผิวเผินแล้ว คล้ายกับว่างานโบราณคดีไม่ได้มีพื้นที่ในประวัติศาสตร์ชุดนี้เลย แต่ประเด็นที่จะกล่าวถึงในส่วนที่สองนี้ จะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการศึกษาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่เข้ามามีส่วนในการสนับสนุนโครงเรื่องเล่าชุดใหม่นี้ ที่มาสร้างความชอบธรรมให้กับการอพยพของชนชาติไท ผ่านแนวความคิดของ “ความไม่ต่อเนื่อง” และในขณะเดียวกัน โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ก็ถูกนำมาสร้างโครงเรื่องอีกชุดหนึ่ง ที่มาช่วยสร้างความชอบธรรมและหลอมรวมความเป็นชาติไทย

บทบาทของงานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

บริบททางสังคมและเศรษฐกิจไทย นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา มีส่วนทำให้เกิดการพัฒนาการศึกษาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ขึ้น ภายใต้ นโยบายเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่ได้รับการส่งเสริมไปทั่วประเทศ ได้เปิดโอกาสให้นายทุนชนชั้นกลางกลุ่มใหม่เกิดขึ้น มาแทนที่กลุ่มเจ้านายหรือข้าราชการเดิม ในกรณีของภาคเหนือ งานศึกษาของ ปลายอ้อ ชนะนนท์ ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มพ่อค้าชาวจีนเป็นชนชั้นที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภาคเหนือ จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดสำนึกทางชนชั้นของการเป็นอิสระชน ที่ปลดเปลื้องออกมาจากการถูกควบคุมโดยเจ้านายและข้าราชการ (ปลายอ้อ ชนะนนท์, 2530) ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ การพัฒนาระบบการศึกษา และสื่อสิ่งพิมพ์ ก็มีการขยายตัวไปสู่พื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทยอย่างรวดเร็ว ไม่ได้กระจุกตัวอยู่เพียงศูนย์กลาง และนั่นก็มีส่วนสำคัญในการผลิตซ้ำ และแผ่ขยายอุดมการณ์ชนชั้นกลางชุดใหม่ไปยังภูมิภาค (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2534) ความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจและสังคมแบบใหม่นี้ ก่อให้เกิดสำนึกและคำถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติในรูปแบบอื่นหรือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่ห่างไกลออกไป ดังนั้น ปรากฏการณ์ในช่วงนี้จึงเป็นสิ่ง

ที่ เอียน โกลฟเวอร์ (Ian Glover) มองว่า ทำให้โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เติบโตขึ้น จากปัจจัยทั้งภายในประเทศเอง (ความกระหายใคร่รู้ของพลเมืองชาติ รุ่งใหม่) และจากความสนใจของโลกตะวันตก¹ (Glover, 2003) อย่างไรก็ตามผู้เขียนมองว่า การเปลี่ยนแปลงเรื่องชนชั้นและสังคมนั้น เป็นเพียงปัจจัยหนึ่ง แต่สิ่งที่ทำให้ความเป็นศาสตร์แบบสหสาขาวิชา (interdisciplinary) ของโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สำนักอเมริกัน ที่ได้รับความสนใจในวงกว้างในหมูชนชั้นกลางก็คือ เมื่อการอธิบายตามกรอบเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ มาพร้อมกับการแสดงออกถึงความเป็นสมัยใหม่ (modernity) ของชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาในเมืองได้เติบโตมากขึ้นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังเช่นในงานศึกษาของ ฉลอง สุนทราวาณิชย์ (2550) ที่ได้ชี้ให้เห็นถึง การเปลี่ยนแปลงความหมายของพระเครื่อง จากของขลังที่ดูมงาย มาสู่การอธิบาย พลาภาพแบบวิทยาศาสตร์ ทำให้ตลาดพระเครื่อง และการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับพระเครื่องขยายตัวมากขึ้น ซึ่งสะท้อนผ่านงานเขียนจำนวนมากนับตั้งแต่ พ.ศ. 2494 เป็นต้นมา

1 แน่นนอนว่า เจื่อนไซที่ไม่ควรละเลยอีกประการหนึ่งก็คือ ภายใต้บริบททางการเมืองโลกยุคสงครามเย็น เงินทุนวิจัยจากอเมริกาถูกเสนอเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งงานวิชาการด้านสังคมศาสตร์ ที่เกิดเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา กับหน่วยงานภาครัฐของไทย รวมไปถึงการให้ทุนนักโบราณคดีไทยไปศึกษาต่อยังต่างประเทศด้วย

กระแสความสนใจแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงในหมู่ประชาชนทั่วไป เห็นได้จากหนังสือเชิงวิชาการ และหนังสือท่องเที่ยวหลายเล่ม ที่เขียนโดยนักโบราณคดี และผู้สนใจที่ไม่ใช่ นักโบราณคดี บทความนี้ขอยกตัวอย่างหนังสือ 2 เล่ม ในการวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์ ในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เล่มแรกเขียนโดยนักวิชาการท้องถิ่นในอีสานเอง คือ พนอ กำเนิดกาญจน์ ฉบับที่ผู้เขียนมีอยู่ในมือคือ ฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ 8 เมื่อ พ.ศ. 2524 เนื้อหาภายในเล่มมีความน่าสนใจ ประกอบด้วยส่วนแรกเป็นการนำเที่ยวแหล่งโบราณคดี เขียนโดยครูใหญ่โรงเรียนประชาเชียงเซ็ด (ไพศาล ปัญญาคำ) เนื้อหาได้กล่าวถึงประวัติของชุมชนปัจจุบันที่อยู่รอบแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ตำนานชื่อบ้านนามเมือง โบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดีในมุมมองของชาวบ้าน ความตื่นตัวของท้องถิ่นเมื่อมีการขุดค้นทางโบราณคดี และรายละเอียดของหน่วยงานราชการ เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการขุดค้นแหล่งโบราณคดี และในส่วนที่สอง มีเนื้อหาเป็นการเล่าเรื่องเกี่ยวกับหลักฐานที่ได้รับทราบจากคณะ

นักโบราณคดี รวมถึงการค้นคว้าตีความโดยผู้เขียน (พนอ กำเนิดกาญจน์) เอง ลักษณะการเขียนมีการอ้างอิงเปรียบเทียบโบราณวัตถุที่พบที่บ้านเชียง คือ หม้อลายเขียนสี และเครื่องมือเครื่องใช้สำริด กับแหล่งอารยธรรมโบราณอื่นๆ ของทั่วโลก เช่น อินเดีย เอเชียตะวันตก และอเมริกา เป็นต้น (พนอ กำเนิดกาญจน์, 2524) เล่มที่ 2 เรียกได้ว่าเป็นงานเขียนกึ่งท่องเที่ยวกึ่งวิชาการโดย อาภา ภมรบุตร เรื่อง *Ban Chiang: The unexpected prehistoric civilization in Thailand* ตีพิมพ์ พ.ศ. 2531 มีจุดประสงค์ชัดเจนในการเขียนเล่าเรื่องการค้นพบแหล่งโบราณคดี บ้านเชียง การเปรียบเทียบโบราณวัตถุกับแหล่งอารยธรรมอื่นๆ ในโลก โดยเฉพาะ หม้อเขียนสี และเครื่องมือสำริด และมีข้อเสนอใหม่ที่ทำให้ความสำคัญกับประเทศไทย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในฐานะเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก (Bhamorabutr, 1988)

ความคล้ายกันของหนังสือสองเล่มที่กล่าวไปข้างต้นนี้คือ แนวทางการเขียนที่มีลักษณะของการอธิบายหลักฐานทางโบราณคดีของบ้านเชียง ที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดี การวิเคราะห์กึ่งตีความเชิงเปรียบเทียบ ที่แม้จะแทรกด้วยความเห็นส่วนตัว แต่ก็มีมีการอ้างอิงแหล่งข้อมูลจากเอกสาร หรือหนังสือต่างประเทศ การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแหล่งในประเทศเพื่อนบ้านของไทย และกับแหล่งอารยธรรมในภูมิภาคอื่น ๆ ของโลก อันแสดงให้เห็นถึงความใคร่รู้เกี่ยวกับดินแดนนอกประเทศไทย ในขณะเดียวกัน ก็ทำการค้นคว้าอย่างมีแบบแผน (มีการอ้างอิง) อันเป็นลักษณะที่แสดงว่าผู้เขียนได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตก และรอบรู้เกี่ยวกับเรื่องราวรอบโลกอยู่พอสมควร และสะท้อนให้เห็นถึงทิศทางการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับอดีตของไทย ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงนักวิชาการ ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพียงกลุ่มเดียวอีกต่อไป หากได้เกิดกลุ่มปัญญาชนผู้ “สนใจ” ที่สามารถศึกษา/ตีความ จากข้อมูลเอกสารและการขุดค้น ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าความโด่งดังของวัฒนธรรมบ้านเชียงในช่วงเวลานั้น ก็ถูกผลิต และแพร่กระจายจากกลุ่มชนชั้นกลาง ที่กำลังขยายตัวในช่วงการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย

การศึกษาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยสำนักอเมริกันในยุคดังกล่าวโดดเด่นด้วยการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์เข้าด้วยกัน เช่น การกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ การศึกษาด้านมานุษยวิทยา ธรณีวิทยา และชาติพันธุ์วิทยา เป็นต้น (ดู รัศมี ชูทรงเดช, 2538) ดังนั้น งานเขียนเกี่ยวกับอดีตหรือประวัติศาสตร์ไทย ที่แต่เดิมมีพื้นฐานอยู่บนเอกสารทางประวัติศาสตร์ ในรูปตำนาน พงศาวดาร และจารึก ที่บางครั้งถูกมองว่ามีความคลาดเคลื่อนหรือไม่น่าเชื่อถือ แล้วงานโบราณคดีก็กลายเป็นเรื่องของศาสตร์สมัยใหม่ ที่มีความน่าเชื่อถือ และมีมาตรฐานตามแบบอย่างตะวันตก

การศึกษาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและเข้มข้นในช่วงพ.ศ. 2520 – 2530 โดยเฉพาะจากโครงการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยในตะวันตกกับกรมศิลปากร ทั้งการทำงานวิจัยและชุดค้นร่วมกันระหว่าง 2 องค์กร การให้ทุนศึกษาต่อในต่างประเทศกับนักเรียนโบราณคดีไทย ตลอดจนการตีพิมพ์เผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยในระดับนานาชาติ (Glover, 2003) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ การศึกษาวัฒนธรรมยุคสำริด² และโลหวิทยาโบราณของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับความสนใจในระดับนานาชาติ

ในขณะเดียวกัน งานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของเพื่อนบ้าน อย่างเช่น กรณีการศึกษาวัฒนธรรมดงเซิน หรือ ดองซอน³ (Don Son Culture) ในประเทศเวียดนาม ก็เป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งในเชิงการศึกษาที่มีความต่อเนื่อง และในเชิงการเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมเวียดนาม ในยุคอาณานิคม เมื่อมีการศึกษาวัฒนธรรมด้านโลหกรรมของวัฒนธรรมดงเซิน ก็ถูกอธิบายโดยนักวิชาการจากประเทศเจ้าอาณานิคมว่า เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่ล่าหลัง เทคโนโลยีโลหกรรมดังกล่าวนั้นมาจากวัฒนธรรมอื่นที่รุ่งเรืองกว่า (จีน) เพราะชนพื้นเมืองในเวียดนาม ไม่สามารถที่จะพัฒนาเทคโนโลยีนี้ต่อไปได้ จึงทำให้วัฒนธรรมหยุดชะงักอยู่เพียงเท่านั้น การอธิบายดังกล่าว ให้ภาพของความล่าหลังของชนพื้นเมือง เป็นการเน้นให้เห็นความสำคัญของเจ้าอาณานิคม ที่เข้ามาช่วยพัฒนาดินแดนแห่งนั้น

2 เป็นการแบ่งยุคสมัยทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (คือยุคที่ยังไม่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร) โดยแบ่งตามพัฒนาการทางเทคโนโลยี ได้แก่ ยุคหิน (บางภูมิภาคของโลกมียุคทองแดง แล้วตามด้วย) ยุคสำริด และยุคเหล็ก ซึ่งการเริ่มต้นและสิ้นสุดของยุคสมัยดังกล่าว อาจเกิดขึ้นไม่พร้อมกันในแต่ละภูมิภาค

3 คือ วัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีอายุราว 2,500 - 2,000 ปีมาแล้ว พบในลุ่มแม่น้ำแดง ทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม มีวัตถุวัฒนธรรมที่โดดเด่นคือ กลองสำริด หรือเรียกว่า กลองมโหระทึกดงเซิน

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่พ.ศ. 2520⁴ เป็นต้นมา คำอธิบายใหม่โดยนักประวัติศาสตร์ และโบราณคดีชาตินิยมเวียดนาม เสนอว่า ศูนย์กลางวัฒนธรรมดงเซินที่เวียดนามเหนือ นั้น ซ้อนทับกันพอดีกับอาณาจักรแรกในตำนาน ที่มีปฐมราชวงศ์ คือ Hùng Kings และเชื่อว่า ดินแดนต้นกำเนิดของชาวไตเวียด (ชาวเวียดนาม) นั้นอยู่ทางตอนเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ใจกลางของวัฒนธรรมดงเซิน และเป็นอารยธรรมที่รุ่งเรืองแห่งแรกของเวียดนาม ก่อนที่จะถูกรุกรานโดยกองทัพจีนในสมัยราชวงศ์ฮั่น (Han Dynasty, 206 ปีก่อนคริสตกาล – ค.ศ. 220) (Han, 2004) จะเห็นได้ว่า การใช้ข้อมูลจากการศึกษาโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ มาอธิบายความเป็นมาของชาติในช่วงทศวรรษดังกล่าว ไม่ใช่เรื่องใหม่ บทความนี้จึงมองว่า การเสนอแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงให้เป็นแหล่งมรดกโลกของรัฐบาลไทย และได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนในปี พ.ศ. 2535 จึงอาจไม่ใช่เรื่องบังเอิญ หรือเป็นเพราะความมีชื่อเสียงโด่งดังจากการขุดค้นพบหลักฐานสำคัญเพียงอย่างเดียว⁵

ความสำคัญของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ในแง่ที่เป็นที่มาของข้อเสนอในเชิงทฤษฎี ที่เป็นการเสนอโมเดลใหม่สำหรับโบราณคดีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเนื่องมาจากคำอายุทางวิทยาศาสตร์ของแหล่ง ซึ่งไปเกี่ยวข้องกับอายุสมัยของเทคโนโลยี โลหกรรมของภูมิภาคนี้ ที่เสนอโดยทีมงานจากโครงการวิจัยร่วมระหว่าง มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนียและกรมศิลปากร ที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2517 – 2518 การค้นพบหลักฐานที่บ้านเชียงได้รับความสนใจอย่างล้นหลาม และผลการศึกษานั้นก็นำไปสู่ข้อเสนอที่โต้แย้งกับแนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (diffusionism) ที่เชื่อว่าการเคลื่อนย้ายหรือแพร่กระจาย ก็เปรียบเสมือนการไหลจากพื้นที่ที่มีความเข้มข้นสูง (วัฒนธรรมที่สูงกว่า) ไปสู่พื้นที่ความเข้มข้นต่ำ (วัฒนธรรมที่ต่ำกว่า) แนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสาขาสังคมศาสตร์ รวมทั้งมานุษยวิทยา วัฒนธรรม มาตั้งแต่ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 และสืบเนื่องมาถึงต้นศตวรรษที่ 26 และในทางโบราณคดีเอง ก็รับเอาแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการตีความรูปแบบ เทคนิค หรือรูปทรงของวัตถุทางวัฒนธรรม ที่มีลักษณะทางกายภาพคล้ายคลึงกัน ที่

4 ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เอง ข้อถกเถียงระหว่างนักวิชาการชาตินิยมจีนและเวียดนาม ก็ทวีความร้อนแรงขึ้น เมื่อต่างฝ่ายต่างก็อ้างว่าเชื้อชาติของตนเป็นเจ้าของวัฒนธรรมดงเซิน (Han, 2004)

5 ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเมืองระดับนานาชาติ และการเข้าร่วมภาคีมรดกโลกของไทยใน พ.ศ. 2530 ก็อาจจะเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้บ้านเชียงได้รับการประกาศขึ้นทะเบียน

พบกระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ว่าจะมีความสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ นักคิดในสำนักนี้ยังเชื่อว่า “วัฒนธรรมต้นกำเนิด” (primordial culture) ของโลก มีเป็นจำนวนน้อย และวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่นั้น ก็ล้วนเกิดจากการที่ผู้คนอพยพออกไปจากวัฒนธรรมที่เป็นแกนหลัก (Ratzel, 1899; 1912 อ้างใน Hein, 2014)

ในกรณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงสังคมที่มีการพัฒนาแล้วนั้น เริ่มต้นที่ยุคสำริด วัฒนธรรมยุคสำริดที่รู้จักกันดีมาตั้งแต่ยุคอาณานิคมก็คือ วัฒนธรรมดงเซิน⁶ ที่พบทางตอนเหนือของเวียดนาม ในขณะนั้น นักวิชาการตะวันตกเชื่อว่า เทคโนโลยีการผลิตสำริดในวัฒนธรรมดงเซินนั้นได้รับมาจากจีน (Bayard, 1992; Cherry, 2009) แต่ผลการศึกษาก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยที่บ้านเชียง กลับพบว่า มีเทคโนโลยีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้สำริดที่แตกต่างกันจากวัฒนธรรมอื่นในภูมิภาคใกล้เคียง และอายุของยุคสำริดที่บ้านเชียงก็มีการเสนอว่า ย้อนหลังไปถึงเกือบ 3,600-2,900 ปีก่อนคริสตกาล (Gorman & Charoenwongsa, 1976; พิสิฐ เจริญวงศ์, 2521) ซึ่งอายุดังกล่าวนั้นเก่ากว่าสำริดที่พบที่จีนและอินเดีย ที่เคยเชื่อว่าเป็นแหล่งที่ถ่ายทอดเทคโนโลยีสำริดให้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

6 วัฒนธรรมดงเซิน เคยถูกเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมสำริด เพราะเป็นกลุ่มที่ชำนาญการผลิตวัตถุสำริดอย่างมาก ต่อมาเมื่อมีงานศึกษามากขึ้น จึงพบว่าวัฒนธรรมดงเซินน่าจะมีอายุอยู่ในยุคโลหะตอนปลาย (หรือเรียกว่า ยุคเหล็ก 2,500 - 2,000 ปีมาแล้ว คือยุคที่เทคโนโลยีการผลิตสำริดก้าวหน้าไปมาก และโลหะเหล็กก็เป็นที่รู้จักแล้ว)

เมื่อย้อนกลับมาดูลำดับเวลาของประวัติศาสตร์ไทย แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง มักปรากฏอยู่ในฐานะตัวแทนของยุคสำริดสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ได้รับค่านิยามว่าเป็น “มรดก/สมบัติของชาติ” การอธิบายสังคมและวัฒนธรรมของบ้านเชียง มักจะกล่าวถึงเจ้าของวัฒนธรรมในนามของ “คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์” (prehistoric man) ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ในทางโบราณคดีถือว่าเป็นค่ากลางๆ ที่ไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่า คนเหล่านี้มีเชื้อสายหรือเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตาม คำนี้เองที่ถูกตีความโดยนักประวัติศาสตร์ชาตินิยม ในความหมายของ “ความไม่ต่อเนื่อง” (discontinuity) ระหว่างผู้คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ กล่าวคืองานเขียนเกี่ยวกับบ้านเชียงมักจะอธิบายถึงเจ้าของวัฒนธรรม ในฐานะของคนที่ไม่ปรากฏว่าเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์

ใดในพื้นที่ประเทศไทยปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนมอญ เขมร หรือละว้า ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในดินแดนนี้ ก่อนกลุ่มชาติพันธุ์ไทจะอพยพเข้ามาตั้งรกรากอย่างมั่นคง จนกลายเป็นอาณาจักรสุโขทัยในพุทธศตวรรษที่ 18 (Gorman & Charoenwongsa, 1976; Bhamorabutr, 1988)

ในข้อเสนอที่กล่าวมาข้างต้นนี้ อาจสามารถนำมาวิเคราะห์เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ภายใต้ลำดับเวลาทางประวัติศาสตร์ชาติไทยเป็น 2 ชุดด้วยกัน *ชุดแรก* ว่าด้วยการอพยพเข้าสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ในขณะนั้น หลักฐานและการวิเคราะห์ทางโบราณคดียังมีประเด็นที่ว่า มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์วิวัฒนาการ (evolve) ขึ้นภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองหรือไม่ เพราะพบหลักฐานฟอสซิลบรรพบุรุษมนุษย์เพียงแห่งเดียว คือบนเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย ที่รู้จักกันในนาม มนุษย์ชวา⁷ (Java Man) ที่ค้นพบปี พ.ศ. 2434 และระหว่างปีพ.ศ. 2510 – 2530 และในตอนนี้ การกำหนดค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ก็ยังไม่สามารถยืนยันได้ว่า มนุษย์ชวามีต้นกำเนิดมาจากแอฟริกา หรือเป็นสายพันธุ์ที่วิวัฒนาการขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Puech, 1983) แต่ข้อเสนอของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง กับหลักฐานชั้นดินทางโบราณคดี แม้ว่าอายุสมัยจะห่างไกลกับมนุษย์ชวามาก แต่อย่างน้อยก็ระบุได้ว่า ในช่วงระหว่าง 5,000 – 6,000 ปีมาแล้วนั้น มีมนุษย์ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว และอยู่อาศัยต่อเนื่องมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ (Gorman & Charoenwongsa 1976)

อย่างไรก็ตาม ข้อถกเถียงเรื่องความต่อเนื่องจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์มาถึงสมัยประวัติศาสตร์ ก็ยังไม่มีคำตอบชัดเจน ดอนน์ แบเยร์ต (Bayard, 1992) ได้กล่าวถึงข้อถกเถียงเรื่องความต่อเนื่องนี้ว่า ตามหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอยู่ในขณะนั้น ยังไม่สามารถให้ภาพพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมได้อย่างสิ้นไหล จากยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง มาจนถึงสังคมที่มีพัฒนาการจนเกิดเป็นสังคมระดับรัฐจากการรับอิทธิพลของอินเดีย (Indianization) แต่การตีความของนักวิชาการประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย ในช่วง พ.ศ. 2530 – 2540 อธิบายเรื่องนี้ราวกับ

⁷ มนุษย์ชวา (*Pithecanthropus erectus*) เป็นชื่อเรียกฟอสซิล *Homo erectus* มีข้อถกเถียงมากมายเกี่ยวกับอายุของฟอสซิลมนุษย์ชวา อยู่ระหว่างหลายแสนปี ไปจนถึงเกือบสองล้านปี

8 ต่างจากกรณีของเวียดนามที่เสนอว่าวัฒนธรรมดงเขินคือ หลักฐานแสดงวัฒนธรรมดั้งเดิมของเวียดนาม (primordial culture) และอยู่ในดินแดนของเวียดนามในปัจจุบัน

9 อย่างไรก็ตาม ในช่วง พ.ศ. 2510 - 2520 ประวัติศาสตร์ไทยที่ก้าวพ้นไปจากชาตินิยมก็เริ่มปรากฏขึ้นแล้ว โดยกลุ่มนี้ให้ข้อเสนอว่าคนไทยในสมัยปัจจุบันนั้นไม่ได้เป็นเพียงกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่เพิ่งอพยพเข้ามา แต่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนไทที่อพยพเข้ามา กับกลุ่มคนที่ครอบครองดินแดนอยู่เดิม ดังนั้น นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคสำริดเป็นต้นมา ดินแดนนี้มีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง โดยการอพยพเข้ามาของคนไทนั้น เข้ามาผสมผสานกับกลุ่มคนดั้งเดิมจนกลายมาเป็นคนไทยในปัจจุบัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2517; สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2529) แต่ข้อเสนอดังกล่าวยังอยู่ในความสนใจเฉพาะกลุ่ม ในขณะที่ประวัติศาสตร์ชาตินิยม ที่เป็นกระแสหลักมาตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ยังคงมีการรับรู้ในวงกว้างมากกว่า

ว่า มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์นั้น อพยพเข้ามาแล้วออกไป โดยไม่มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เพิ่ง “อพยพ” เข้ามาในภายหลัง (เช่น ลาว เขมร ไทยวน) (Bhamorabutr, 1988) ในขณะที่การตีความในเชิงโบราณคดีเอง ก็ให้ข้อเสนอในลักษณะที่ว่า วัฒนธรรมบ้านเชียงค่อยๆ กระจายออกไปทั่วพื้นที่ในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย (สุบงกช อังประภาพรชัย และสมชาย ณ นครพนม, 2527) แล้วคำอธิบายก็สิ้นสุดเพียงเท่านั้น โดยไม่ได้กล่าวถึงความสืบเนื่องมาถึงสมัยประวัติศาสตร์แต่อย่างใด โครงเรื่องว่าด้วยการอพยพและความไม่ต่อเนื่อง ของกลุ่มคนบนพื้นที่ประเทศไทยปัจจุบันที่กล่าวในข้างต้นนี้ ดูเหมือนจะให้ภาพดินแดนแถบนี้ในลักษณะที่ มีการอพยพโยกย้ายของกลุ่มคน และเป็นพื้นที่ “ไร้เจ้าของ”⁸ ดังนั้น การอพยพเข้ามาระลอกใหญ่ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพุทธศตวรรษที่ 18 (หรืออาจจะก่อนหน้านั้น) จึงกลายเป็นเรื่อง “ปกติ” ของดินแดนแถบนี้ แทนที่จะเป็นภาพของผู้มาใหม่ที่ “รุกราน” ชนพื้นเมืองที่เป็นเจ้าของดินแดนนี้มาแต่เดิม⁹ โครงเรื่องนี้จึงดูจะสร้างความชอบธรรมให้กับการอพยพเข้ามาของชนชาติไท โดยเฉพาะให้น้ำหนักกับเรื่องเล่าที่สร้างความอึกทึก การถอยร่นและการต่อสู้กับผู้รุกราน (ดู วิจิตรวาทการ, 2549; ถ่องแท้ รัตนาสันต์ และอุดม ประมวลวิทยา, 2506; รอง ศยามานนท์, 2527)

คำอธิบาย *ชุดที่สอง* คือเรื่องการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูง (advanced technology) ที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแนวคิดที่มาสันนิษฐานการไม่ยอมรับคำอธิบายของนักวิชาการตะวันตกในยุคอาณานิคม ที่มองว่าชนพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่มีศักยภาพพอที่จะพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงหรือสร้างอารยธรรมขึ้นเองได้ และต้องรับถ่ายทอดเทคโนโลยีมาจากอารยธรรมจีนและรับเอาวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ตลอดจนระบบการปกครองมาจากอินเดีย (Indianization) (Coedès, 1968; Cherry, 2009) แต่ข้อค้นพบใหม่เกี่ยวกับอายุสมัยและเทคโนโลยีสำริดที่บ้านเชียง อันมีรายละเอียดของเทคนิควิธีต่างไปจากจีน ทำให้นักวิชาการท้องถิ่นและชาวตะวันตก เริ่มยอมรับแนวคิดใหม่ และเห็นต่างไปจากแนวคิดเรื่องการรับอิทธิพลจากภายนอกภูมิภาค และได้เสนอแนวคิด

ในการมองชุมชนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในฐานะผู้พัฒนา มากกว่าจะเป็นเพียงผู้รับเทคโนโลยี แล้วยังเป็นแหล่งเทคโนโลยีโลหกรรมที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลกอีกด้วย (Gorman & Charoenwongsa, 1976; Bhamorabutr, 1988; Bayard, 1992; สุกงค อังประภาพรชัย และสมชาย ณ นครพนม, 2527)

กล่าวโดยสรุป กระแสความสนใจต่อมรดกโลกบ้านเชียงในช่วงพ.ศ. 2520 – 2530 ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ชนชั้นกลางกลุ่มใหม่เติบโตขึ้น และเกิดการขยายตัวของการศึกษา ทำให้การเขียนอดีตของชาติขยับจากการอธิบายเรื่องเก่าแก่โบราณ มาสู่การอธิบายอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ มีความเป็นสากลและเชื่อมโยงกันในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ รวมถึงการผลิตซ้ำองค์ความรู้เกี่ยวกับบ้านเชียง จากหลากหลายกลุ่มคน ที่ไม่ได้จำกัดวงเพียงนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีเท่านั้น จึงทำให้กระแสความสนใจขยายตัวเป็นวงกว้าง

เมื่อย้อนไปพิจารณาโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มุ่งเน้นหาความเป็นมาของชนชาติไทย ทำให้เกิดคำถามตามมาเกี่ยวกับดินแดนประเทศไทย ในช่วงเวลาก่อนการอพยพเข้ามาของกลุ่มคนไท ก็ทำให้มองเห็นโครงเรื่อง 2 ชุด ที่ดูจะสามารถอธิบายความเป็นมาของผู้คนในดินแดนประเทศไทยและประวัติศาสตร์ (ชน) ชาติไทย ที่สามารถอธิบายเชื่อมโยงในเส้นเวลาเดียวกันได้ กล่าวคือ โครงเรื่อง *ชุดแรก* เป็นเรื่องราวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คน ที่พัฒนาวัฒนธรรมบ้านเชียง ในฐานะชุมชนที่รู้จักเทคโนโลยีโลหกรรมเป็นแห่งแรกๆ ในโลก และเป็นมรดกที่ทิ้งไว้ให้กับชนชาติไทย ที่เป็นผู้ครองดินแดนในสมัยต่อมา (แต่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องทางสายเลือดกับชนชาติใดๆ เลย ไม่ว่าจะเป็นคนไท หรือกลุ่มชาติพันธุ์เขมร มอญ และละว้า) ก่อนที่คนกลุ่มนี้จะอพยพออกไป ทำให้ดินแดนแหลมทองไร้ผู้ครอบครองและไร้อารยธรรม¹⁰ หรือในแง่การอธิบายทางโบราณคดีคือ วัฒนธรรมบ้านเชียงพัฒนาไปสู่ยุคโลหะ แล้วเคลื่อนย้ายกระจายไปสู่พื้นที่อื่นๆ หากแต่ไม่ได้อธิบายต่อว่า ได้พัฒนาไปเป็นกลุ่ม

10 การศึกษาในช่วงหลังจากนั้น อาจมีอาณาจักรทวารวดีแทรกเข้ามาด้วย แต่ก็มักถูกให้คำอธิบายว่าเป็นการรับอารยธรรมพุทธศาสนาจากอินเดีย แต่ทวารวดีก็เสื่อมสลายไปเนิ่นนานก่อนการเข้ามาของคนไทย

คน หรือกลุ่มวัฒนธรรมใดในสมัยประวัติศาสตร์ และหลังจากนั้นดินแดนไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ก็ถูกรุกรานโดยชนชาติข้างเคียง จนกระทั่งชนชาติไทเดินทางเข้ามา โครงเรื่อง *ชุดที่สอง* คือกำเนิดความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรไทยนานเจ้า ในประเทศจีน ที่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายลงมาทางใต้ เนื่องจากถูกจีนรุกราน จนได้มาตั้งรกรากและก่อตั้งอาณาจักรอันยิ่งใหญ่อีกครั้ง คือที่กรุงสุโขทัย ที่รุ่งเรืองขึ้นในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 จากการปลดแอกผู้คนออกจากอำนาจของอาณาจักรเพื่อนบ้าน (อาณาจักรกัมพูชา) แล้วสุดท้าย จากกระแสแนวความคิดแบบชาตินิยมอุดมการณ์รักชาติ การกอบกู้และปลดแอกผู้คน ก็ถูกนำมาอธิบายในช่วงรอยต่อระหว่างการอพยพ (ของชนชาติไท) กับช่วงเวลาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (วัฒนธรรมบ้านเชียง) กึ่งก่อนประวัติศาสตร์ (ทวารวดี) และสมัยประวัติศาสตร์ (สุโขทัย) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ไทยแบบชาตินิยมนี้ ได้สร้างความต่อเนื่องของชนชาติไท นับจากดินแดนต้นกำเนิดมาสู่ดินแดนใหม่ ในขณะที่ดินแดนใหม่ก็เต็มไปด้วยความเคลื่อนไหว และไม่ต่อเนื่องกันของวัฒนธรรมดั้งเดิม จนกระทั่งการเข้ามาของชนชาติไทย ที่หลอมรวมให้เกิดความต่อเนื่องภายในเขตแดนของรัฐ-ชาติไทยปัจจุบัน

บทส่งท้าย

บทความชิ้นนี้เขียนขึ้นด้วยข้อจำกัดทางด้านเวลาและเอกสารที่มีอยู่ จึงเรียกได้ว่าเป็นบทความสั้นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจุดประเด็นให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของมรดกทางวัฒนธรรม (ในที่นี้คือแหล่งโบราณคดี และองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์-โบราณคดี) ในบริบทของสังคม การเมือง และวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่งๆ และในกรณีของบ้านเชียงนั้น มิติที่ผู้เขียนให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ การเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างอดีตของชาติไทย และในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นผลมาจากการเร่งพัฒนา เพื่อฟื้นฟูภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำที่รัฐบาลในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ผูกพันนโยบายเศรษฐกิจแบบทุนนิยมขึ้น อย่างไรก็ตาม บทความนี้ไม่ได้ต้องการสื่อว่า บ้านเชียงในยุคปัจจุบันจะยังคงความหมายเดิม เพราะความหมายของมรดกวัฒนธรรมเอง อาจเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์

กับประเด็นอื่นๆ อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นท้องถิ่น โลกาภิวัตน์ การท่องเที่ยว และ
สินค้าทางวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า แหล่งมรดกวัฒนธรรมบ้านเชียง หรือ
ในที่อื่นๆ เอง สมควรมีการศึกษาและทำความเข้าใจ ภายใต้บริบทของสังคมไทย
ในปัจจุบัน นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างองค์ความรู้ ก็ควรตระหนักถึง
พลวัตของความหมายที่บ้านเชียงถูกสร้างขึ้น มากกว่าที่จะยึดติดกับความหมาย
เดิมที่อาจพ้นยุคไปแล้ว มิเช่นนั้น อาจจะเป็นการจำกัดกรอบการมองวัฒนธรรม
บ้านเชียง ที่เป็นการปิดกั้นการมองจากมุมอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

- ฉลอง สุนทรวาณิชย์. (2550). *เมื่อพระเครื่องก้าวขึ้นเป็น “สุดยอด” ของเครื่องรางไทย*. ใน นลินี ต้นธวนิตย์ (บ.ก.), ศึกษา รู้จัก วิพากษ์ คนชั้นกลาง: รวมบทความจากการสัมมนาทางวิชาการ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (หน้า 170-182). กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก๊อปปี.
- ถ่องแท้ รัตนสันต์ และ อุดม ประมวลวิทยา. (2506). *ประวัติการต่อสู้ของบรรพบุรุษไทย*. พระนคร: คลังวิทยา.
- ประภาพรพรณ วิจิตรวาทการ, คุณหญิง. (2510). *ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่องพ่อขุนรามคำแหงมหาราช*. พระนคร: โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์.
- ปลายอ้อ ชนะนนท์. (2530). *นายทุนพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ.2464-2423*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ดดิสัน เพรสโปรดักส์ จำกัด.
- พნอ กำเนิดกาญจน์. (2524). *บ้านเชียงที่โลกลืม*. อุดรธานี: โรงพิมพ์ไทยสามัคคี.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. (2521). *บ้านเชียงและประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอีสาน*, ใน พิสิฐ เจริญวงศ์ และคณะ. *โบราณคดีบ้านเชียง* (หน้า 1-15). กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- รอง ศยามานนท์. (2527). *ประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภกา การพิมพ์.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. (2508). *บทละครเรื่องอานุกาพพ่อขุนรามคำแหง*. พระนคร: บริษัทการพิมพ์ไชนวัฒน์.
- วิจิตรวาทการ, หลวง (2549). *งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค.
- วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์, (2520). *ชนชาติไทย*. เรียบเรียง โดย หลวงนิเพทย์นิติสรรค์ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- รัศมี ชูทรงเดช (2538). *โบราณคดียุคโลกาภิวัตน์: ตัวอย่างจากสำนักคิดอเมริกัน*. เมืองโบราณ, 21 (1-4), 73-84.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2517). “แคว้นทริภุญชัย”. ใน กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ (บ.ก.), *ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย* (หน้า 247-277). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2529). *คนไทยอยู่ที่นี่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม.
- สুবงกช อังประภาพรชัย และ สมชาย ณ นครพนม. (2527). *นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ บ้านเชียง*. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.

- อนุমানราชธน, พระยา. (2502). *เรื่องของชาติไทย*. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2534). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และพัฒนาการทางการเมืองในภาคเหนือของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2*. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (เอกสารอัดสำเนา).
- Bayard, Donn (1992). "Model, Scenarios, Variables and Suppositions: Approaches to the Rise of Social Complexity in Mainland Southeast Asia, 700 BC - AD 500." In I. Glover, Pornchai Suchitta & J. Villiers (Eds.), *Early Metallurgy, Trade and Urban Centres in Thailand and Southeast Asia* (pp. 13-38). Bangkok: White Lotus.
- Bhamorabutr, Abha. (1988). *Ban Chiang: The Unexpected Prehistoric Civilization*. Bangkok: Department of Corrections Press.
- Cherry, Haydon. (2009). "Digging Up the Past: Prehistory and the Weight of the Present in Vietnam". *Journal of Vietnamese Studies*, 4 (1), 84-144.
- Glover, Ian C. (2003). *National and Political Uses of Archaeology in South-East Asia*. Indonesia and the Malay World, 31 (89), 16-30.
- Coedès, George. (1968). *The Indianized States of Southeast Asia*. (W. F. Vella, Ed., S. B. Cowing, Trans). Hawaii: East-West Center Press.
- Gorman, Chester and Pisit Charoenwongsa. (1976). "Ban Chiang: A Mosaic of Impressions from the First Two Years". *Expedition*, 18 (4), 14-26.
- Han, Xiaorong. (2004). "Who Invented the Bronze Drum? Nationalism, Politics, and a Sino-Vietnamese Archaeological Debate of the 1970s and 1980s". *Asian Perspectives*, 43 (1), 7-33.
- Hein, Anke. (2014). "Introduction: Diffusionism, Migration, and the Archaeology of the Chinese Border Regions". In Anke Hein (Ed.), *The 'Crescent-Shaped Cultural-Communication Belt': Tong Enzheng's Model in Retrospect* (pp. 1-17). BAR International Series 2679. Cambridge: Archaeopress.

- Kasetsiri, Charnvit. (1982). "Thai Historiography from Ancient Time to the Modern Period". In A. Reid and D. Marr (Eds.), *Perceptions of the Past in Southeast Asia* (pp. 156-170). Singapore: Heinemann Educational Books (Asia).
- Peleggi, Maurizio. (2002). *The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia*, Bangkok: White Lotus.
- Puech, P.-F. (1983). "Tooth Wear, Diet, and the Artifacts of Java Man". *Current Anthropology*, 24 (3), 381-382.
- Shoocongdej, Rasmi. (2007). "The Impact of Colonialism and Nationalism in the Archaeology of Thailand". In P. L. Kohl, M. Kozelsky & N. Ben-Yehuda (Eds.), *Selective Remembrances: Archaeology in the Construction, Commemoration, and Consecration of National Pasts* (pp 379-399). Chicago: The University of Chicago Press.
- Tambiah, Stanley J. (1976). *World Conqueror and World Renouncer: A Study of Buddhism and Polity in Thailand against a Historical Background*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Terwiel, B.J. (2002). "Thai Nationalism and Identity: Popular Themes of the 1930s". In C. J. Reynolds (Ed.), *National Identity and Its Defenders: Thailand Today* (pp. 108-125). Chiang Mai: Silkworm Books.
- Trigger, Bruce G. (1984). "Alternative Archaeologies: Nationalist, Colonialist, Imperialist". *Man*, 19 (3), 355-370.
- Winichakul, Thongchai. (2000). " 'Siwilai': A Geographical Discourse of Civilizational Thinking in the Late Nineteenth and Early Twentieth-Century" *Siam. Journal of Asian Studies*, 59 (3), 528-549.

ความรู้และเทคนิคการทำงานที่เพิ่มใหม่
จากประสบการณ์ทำงานซึ่งเกี่ยวข้องกับ
การศึกษาทางโบราณคดีที่บ้านเชียง

สุรพา นาดะพินธุ

ความนำ

ผู้เขียนเริ่มต้นการทำงานโบราณคดีเพื่อยังชีพเมื่อ พ.ศ. 2520 โดยเป็นลูกจ้างของโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเปลี่ยนชื่อมาจากโครงการโบราณคดีบ้านเชียง สำนักงานของโครงการนี้อยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง งานที่ได้รับมอบหมายให้ทำช่วงแรกคือ เป็นผู้ช่วยสำรวจแหล่งโบราณคดีซึ่งสัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อมาจึงได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ควบคุมการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จึงกล่าวได้ว่า ผู้เขียนเริ่มประกอบอาชีพนักโบราณคดีโดยการทำงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาทางโบราณคดีที่บ้านเชียง

การเริ่มทำงานโบราณเต็มเวลาดังกล่าว นอกจากช่วยให้พัฒนาประสบการณ์สำหรับปฏิบัติงาน และเพิ่มความรู้เกี่ยวกับโบราณคดีของประเทศไทยแล้ว ยังนับเป็นรากฐานช่วยสร้างความรู้เพิ่มเติม และช่วยพัฒนาเทคนิคการทำงานโบราณคดีภาคสนาม ณ ปัจจุบันนี้ ของผู้เขียนอีกด้วย

อนึ่ง ตัวอย่างของความรู้และเทคนิคเพิ่มเติมซึ่งขอนำเสนอในบทความนี้ ปรับปรุงมาจากบทความวิชาการที่เคยพิมพ์เผยแพร่แล้วไม่นานมานี้ ประกอบด้วยความรู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องโลหกรรมสำริดสมัยโบราณและเทคนิคการขุดค้นทางโบราณคดีซึ่งผู้เขียนใช้มาตลอดตั้งแต่ พ.ศ. 2511

สาระโดยสังเขปเกี่ยวกับความรู้และเทคนิคการขุดค้นดังกล่าว มีดังนี้

ความรู้ใหม่ซึ่งเกี่ยวข้องกับ โลหกรรมสำริดสมัยโบราณ

การค้นคว้าทางโบราณคดีที่เน้นด้านโบราณโลหกรรมในประเทศไทยนั้น ได้รับความสนใจและพัฒนาขึ้นมามากหลังจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีโนนนกทา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีที่พบร่องรอยวัฒนธรรมสมัยที่ใช้สำริดรุ่นแรกของประเทศไทย ปัจจุบันยังได้พบแหล่งโบราณคดีอื่นๆ อีกนับร้อยๆ แห่งในภาคอีสานของประเทศไทยที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน หรือสัมพันธ์กับวัฒนธรรมที่โนนนกทา และบ้านเชียง

การค้นคว้าและวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโบราณโลหกรรม ในช่วงไม่น้อยกว่า 3 ทศวรรษที่ผ่านมา จึงช่วยให้มีข้อมูล สารสนเทศ และความรู้เพิ่มมากขึ้น เกี่ยวกับกระบวนการผลิตและใช้โลหะสมัยโบราณในประเทศไทย ตั้งแต่ขั้นตอนการหาวัตถุดิบ การเตรียมวัตถุดิบ การผลิตชิ้นงานใช้สอยจากวัตถุดิบ ซึ่งผู้เขียนได้เคยเขียนเป็นบทความเผยแพร่บ้างแล้ว จึงไม่ขอบรรยายถึงความรู้ดังกล่าวในบทความ แต่ขอบรรยายถึงสารสนเทศและความรู้ใหม่ที่ประมวลขึ้น จากงานวิจัยที่ดำเนินการเมื่อไม่นานมานี้

การวิจัยในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ซึ่งรวมถึงการวิจัยโดยโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ด้วย ได้แก่ โครงการค้นหาและพัฒนาสารสนเทศของราชมรรคาสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมสมัยอดีตถึงปัจจุบันในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมาเลย์ โครงการความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในแผ่นดินเอเชีย-ตะวันออกเฉียงใต้ และโครงการวิจัยการกระจายตัวของชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ในลุ่มแม่น้ำป่าสัก บริเวณภาคกลางตอนล่าง ประเทศไทย ส่งผลให้มีข้อมูลและสารสนเทศเกี่ยวข้องกับโลหกรรมสำริดสมัยโบราณ ซึ่งสามารถนำมาใช้เสนอความ

ภาพ 1 (ซ้าย)

แม่พิมพ์ทรงถ้วย
ขนาดเล็กและทรงถ้วย
มีฐานสูง สำหรับหล่อ
ก้อนโลหะทองแดง
วัตถุดิบ จากแหล่งถลุง
ทองแดงโนนป่าหวาย
และก้อนตะกั่วรูปไข่
ตัดครึ่ง ที่ทดลองหล่อ
จากแม่พิมพ์
เพื่อศึกษารูปร่าง
ก้อนเนื้อโลหะ
ทองแดงวัตถุดิบ

ภาพ 2

รูปทรงของ
โลหะทองแดงวัตถุดิบ
ที่ผลิตจากย่าน
เขาวงพระจันทร์
จังหวัดลพบุรี

เห็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมสมัยโบราณในพื้นที่ดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ชัดเจนมากขึ้น สารสนเทศดังกล่าวนี้ มีดังนี้

สารสนเทศจากการศึกษาโบราณวัตถุเกี่ยวข้องกับ โลหะกรรมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสมัยโบราณ

โลหะทองแดงวัตถุดิบ (copper ingot)

จากแหล่งถลุงทองแดงย่านเขาวงพระจันทร์

โลหะทองแดงวัตถุดิบซึ่งอาจมีอายุไม่น้อยกว่า 2,300 ปีมาแล้ว ที่ผลิตจากแหล่ง
ถลุงทองแดงสำคัญในย่านเขาวงพระจันทร์ ในเขตอำเภอเมือง และอำเภอโคกสำโรง
จังหวัดลพบุรี อันได้แก่ แหล่งโนนป่าหวาย และโนนหมากลา บ้านห้วยโป่ง อำเภอ
โคกสำโรง แหล่งโบราณคดีบ้านพรหมทิน อำเภอโคกสำโรง และแหล่งอ่างเก็บน้ำ
นิลกำแหง ในศูนย์การบึงนาราง อำเภอเมือง มีรูปแบบเฉพาะตัว ผลการศึกษา
แม่พิมพ์ดินเผาชี้ว่า โลหะทองแดงวัตถุดิบแบบหลักที่ผลิตโนนป่าหวาย หล่อเป็น
ก้อนคล้ายรูปไข่ตัดครึ่งตามแนวตั้ง ในขณะที่ โลหะทองแดงวัตถุดิบผลิตที่อ่างเก็บ
น้ำนิลกำแหง โนนหมากลา และบ้านพรหมทิน ทำเป็นรูปคล้ายหั่วธนูและหั่วขวาน
ขนาดเล็ก

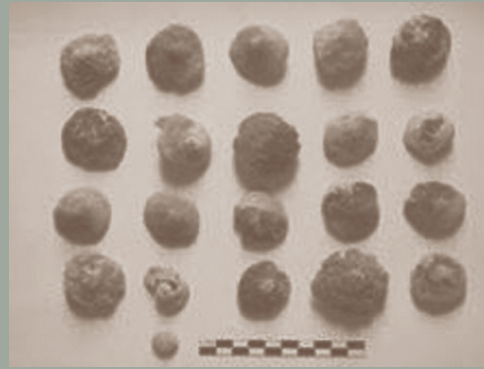

ภาพ 3 แผนที่แสดงตำแหน่งของแหล่งโบราณคดีที่พบโลหะทองแดงวัดฤดีบ จากแหล่งผลิตทองแดงสมัยโบราณ ในย่านเขาวงพระจันทร์

การค้นคว้าทางโบราณคดีที่ดำเนินการมาถึงขณะนี้ ได้พบโลหะทองแดงวัดฤดีบ ซึ่งเป็นผลผลิตจากแหล่งถลุงทองแดงย่านเขาวงพระจันทร์แล้ว ที่แหล่งโบราณคดี 5 แห่งที่อยู่ใกล้เคียงของที่ราบสูงโคราช และล้วนอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกของแหล่งถลุงทองแดง แหล่งโบราณคดีทั้ง 5 แห่ง มีดังนี้

1. แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี
2. แหล่งโบราณคดีซับเหว อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี
3. แหล่งโบราณคดีห้วยมวกเหล็ก หมายเลข 2 อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี
4. แหล่งโบราณคดีห้วยมวกเหล็ก หมายเลข 5 อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี
5. แหล่งโบราณคดีบ้านถ้ำเต่า อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ภาพ 4 (ซ้าย)

แม่พิมพ์ทำด้วย
หินทรายสำหรับหล่อ
วัตถุสำริด พบบริเวณ
แหล่งเหมืองทองแดงที่
เมืองเซโปน

ภาพ 5 (กลาง) 6 (ขวา)

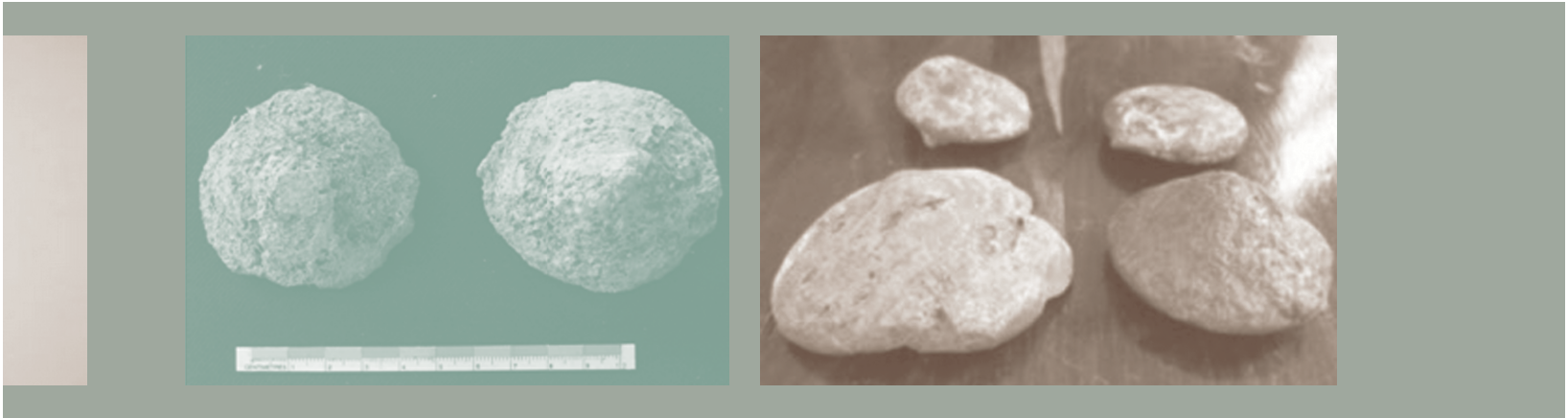
ก้อนโลหะ
ทองแดงวัตถุ
พบบริเวณแหล่ง
เหมืองทองแดง
ที่เมืองเซโปน

ภาพ 4-6 ได้รับความอนุเคราะห์จาก
ท่านทองลิต หลวงโคต
ผู้อำนวยการกอง
โบราณคดี สาธารณรัฐ
ประชาธิปไตย
ประชาชนลาว)

สารสนเทศประการนี้ บ่งชี้ว่า ส่วนหนึ่งของก้อนทองแดงวัตถุดิบที่ผลิตจากแหล่ง
ถลุงทองแดงย่านเขาวงพระจันทร์ เป็นสิ่งของมีมูลค่าที่แลกเปลี่ยนไปยังชุมชนที่อยู่
ห่างไปทางตะวันออก และเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของชุมชนดังกล่าว
ทั้งหมดกับชุมชนผู้ผลิตทองแดง นอกจากนี้ ก้อนทองแดงวัตถุดิบจากย่านเขาวง
พระจันทร์ ยังอาจเป็นสิ่งของมีมูลค่า ที่ถูกแลกเปลี่ยนไปยังชุมชนในภาคตะวันออกเฉียง
เหนือด้วย ก็เป็นไปได้

ทองแดงวัตถุดิบจากแหล่งผลิตทองแดง ตอนกลางของ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การศึกษาทางโบราณคดีที่บริเวณแหล่งเหมืองทองแดงที่เมืองวิละบุรี ใกล้เมือง
เซโปน แขวงสะหวันเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเมื่อไม่
กี่ปีที่ผ่านมานี้ ได้พบร่องรอยของเหมืองทองแดง และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับ
กิจกรรมด้านทองแดงหลายชนิด ที่สำคัญได้แก่ ก้อนโลหะทองแดงวัตถุดิบ แม่พิมพ์
ทำด้วยหินทรายสำหรับหล่อวัตถุสำริด และขวานสำริด อันเป็นหลักฐานที่แสดงว่า
บริเวณดังกล่าว น่าจะมีทั้งเหมืองแร่ทองแดง แหล่งถลุงทองแดง และแหล่งหล่อ
เครื่องสำริด นักวิชาการผู้ศึกษาแหล่งโบราณคดีนี้ พบว่า การทำเหมืองแร่ทองแดง
และการหล่อวัตถุโลหะสำริดที่บริเวณนี้ ปรากฏขึ้น เมื่อประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว

ก้อนโลหะทองแดงวัตถุดิบที่ผลิตที่เหมืองทองแดงสมัยโบราณที่เมืองเมืองวิไลบุรี มีลักษณะเฉพาะตัว โดยมีรูปทรงเสี้ยววงกลม หรือคล้ายขนมครกของไทย

ก้อนทองแดงวัตถุดิบแบบนี้ ได้พบที่แหล่งโบราณคดีในประเทศไทยด้วย โดยได้พบที่ แหล่งโบราณคดีโนนหนองหอย บ้านนาอุดม ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร และที่แหล่งบ้านโพนเมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี

นอกจากนี้ โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมสมัยโบราณ ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมลายู ยังได้ส่งตัวอย่างชิ้นส่วนวัตถุสำริด ตะกรันถลุงทองแดง และชิ้นส่วนเข้าหลอมโลหะที่มีสนิมสีเขียวของโลหะทองแดง ติดอยู่ภายใน ไปวิเคราะห์ที่ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ของมหาวิทยาลัย เบปปุ (Beppu University) กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ผลของการวิเคราะห์ ตะกั่วไอโซโทปในตัวอย่างจากแหล่งโบราณคดีโนนหนองหอย ชี้ว่า โลหะวัตถุดิบที่ใช้ที่ โนนหนองหอย ได้มาจากแหล่งที่ต่างจากบ้านโป่งมะนาว และสนับสนุนข้อสันนิษฐานว่า ทองแดงที่ใช้ที่แหล่งหล่อสำริดโนนหนองหอย น่าจะเป็นทองแดงที่มาจากแหล่งเหมืองและแหล่งถลุงทองแดงที่เมืองเซโปน

การสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีโนนหนองหอย ครั้งแรกๆ ซึ่งดำเนินการโดย คณะนักโบราณคดีของสำนักศิลปากรที่ 11 อุบลราชธานี ได้พบโบราณวัตถุจำนวน

ภาพ 7 (ซ้าย)

ก้อนโลหะทองแดง วัตถุดิบ พบที่ แหล่งโบราณคดี โนนหนองหอย อำเภอ นิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร

ภาพ 8 (ขวา)

ก้อนโลหะทองแดง วัตถุดิบ พบที่ แหล่งโบราณคดี บ้านโพนเมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี

มาก ที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่างๆ ในการหลอมและหล่อวัสดุสำริด ที่สำคัญได้แก่ ก้อนทองแดงและตะกั่วที่หลอมทองแดงรูปทรงคล้ายขนมครก ขึ้นส่วนแม่พิมพ์ทำด้วยดินเผาสำหรับหล่อกลองมโหระทึก เข้าทำด้วยดินเผาใช้สำหรับหลอมโลหะมีทองแดงเป็นองค์ประกอบหลัก ส่วนการขุดค้นเพิ่มเติมแหล่งโบราณคดีโนนหนองหอย โดยคณะนักวิจัยของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมสมัยโบราณในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมลายู ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมและได้ส่งตัวอย่างถ่านที่พบในการขุดค้นไปหาอายุ ที่ห้องปฏิบัติการวัดอายุradiocarbon ของมหาวิทยาลัยไวกาโต ประเทศนิวซีแลนด์ ได้ผลว่าชั้นวัฒนธรรมสมัยโบราณที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสิ่งของสำริดนั้นอายุประมาณ 2,100 ปีมาแล้ว

กระดิ่งสำริดพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว และที่แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง

กระดิ่งสำริดชิ้นหนึ่งที่พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี เป็นกระดิ่งทรงสูง รูปทรงและสัดส่วนใกล้เคียงกับกระดิ่งสำริดที่พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นกระดิ่งรูปทรงพิเศษ ซึ่งยังไม่เคยพบที่แหล่งโบราณคดีอื่นๆ ทั้งในพื้นที่ประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน เป็นไปได้อย่างยิ่งว่ากระดิ่งแบบนี้ ผลิตขึ้นที่แหล่งหล่อสำริดในพื้นที่ประเทศไทย ซึ่งอาจอยู่ในภาคกลางหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้ และเป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงถึง ความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนสมัยโบราณในภาคกลางของประเทศไทย กับชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มที่อยู่ใกล้แม่น้ำมูล ซึ่งมีแหล่งหล่อเครื่องสำริดที่สำคัญอย่างน้อย 2 แหล่ง คือแหล่งโบราณคดีโนนหนองหอย อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร และแหล่งโบราณคดีบ้านโพนเมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี อันเป็นแหล่งผลิตวัสดุสำริดที่สัมพันธ์กับแหล่งเหมืองแร่และแหล่งถลุงทองแดงสมัยโบราณที่เมืองเซโปน แขวงสะหวันเขต ในตอนกลางของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภาพ 8

กระดิ่งสำริดพบที่
บ้านโป่งมะนาว (ซ้าย)
และที่พบที่บ้านก้าน
เหล็ก (ขวา)

สารสนเทศจากการวิเคราะห์ตะกั่วไอโซโทป ของตัวอย่างวัตถุที่เกี่ยวข้องกับโลหะกรรมสมัยโบราณ

การวิเคราะห์ตะกั่วไอโซโทป เป็นวิธีการวิเคราะห์ตะกั่ว ด้วยอุปกรณ์ แมส สเปกโตรเมตรี (mass spectrometry) เพื่อหาสัดส่วนระหว่างตะกั่วไอโซโทปเสถียรต่างๆ ได้แก่ ตะกั่ว 204 ตะกั่ว 206 ตะกั่ว 207 และตะกั่ว 208 สำหรับนำไปเปรียบเทียบเพื่อระบุแหล่งแร่ที่มาของตัวอย่างตะกั่วที่วิเคราะห์ เป็นวิธีที่นิยมใช้วิเคราะห์ตะกั่วที่ผสมอยู่ในวัตถุสำริดสมัยโบราณ

ผลของการวิเคราะห์ตะกั่วไอโซโทป ของตัวอย่างวัตถุที่เกี่ยวข้องกับโลหะกรรมสมัยโบราณจากแหล่งโบราณคดีบางแหล่งในประเทศไทย และประเทศกัมพูชา เท่าที่ทำมาแล้ว สามารถช่วยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของชุมชน และวัฒนธรรมในพื้นที่บางส่วนของผืนแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เป็นอย่างดี สาระโดยสรุปของการวิเคราะห์ตัวอย่างจากแหล่งโบราณคดีต่างๆ มีดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์ตัวอย่างเครื่องสำริด จากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว

ศาสตราจารย์ฮิราโอะ โยชิมิตสึ (Hirao Yoshimitsu) ผู้เชี่ยวชาญการวิเคราะห์โลหะ ของมหาวิทยาลัยเบปโป กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ได้ให้ความอนุเคราะห์ดำเนินการวิเคราะห์ตะกั่วไอโซโทป ของตัวอย่างโบราณวัตถุสำริด อายุประมาณ 1,800-2,300 ปีมาแล้ว ที่ขุดค้นพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ควบคู่ไปกับการศึกษาตะกั่วไอโซโทป ของตัวอย่างแร่ตะกั่วจากเหมืองแร่ตะกั่วชื่อเหมืองสองท้อ เขตอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ใกล้ชายแดนระหว่างประเทศไทยกับเมียนมาร์ ซึ่งเป็นแหล่งที่พบร่องรอยเหมืองสมัยโบราณด้วย

ผลการวิเคราะห์ ทำให้ศาสตราจารย์โยชิมิตสึ ลงความเห็นว่าตะกั่วที่ผสมอยู่ในตัวอย่างวัตถุสำริดจากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว เป็นตะกั่วมาจากเหมืองสองท้อ สารสนเทศจากการวิเคราะห์ตะกั่วไอโซโทปของโบราณวัตถุสำริด พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาวครั้งนี้ นับเป็นหลักฐานที่แสดงถึงการติดต่อสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนผลผลิต ที่เป็นสิ่งของมีมูลค่า ระหว่างชุมชนในภูมิภาคตะวันตกและภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่ประมาณ 1,800-2,300 ปีมาแล้ว ได้อย่างดี

อนึ่ง ศาสตราจารย์โยชิมิตสึยังได้ดำเนินการวิเคราะห์ตะกั่วไอโซโทปของตัวอย่างโบราณวัตถุทำด้วยตะกั่วที่พบจากแหล่งโบราณคดีสมัยวัฒนธรรมทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 หรือประมาณ 1,000-1,500 ปีมาแล้ว ซึ่งพบที่แหล่งโบราณคดีในภาคกลางของประเทศไทย 2 แหล่ง คือแหล่งโบราณคดีโรงเรียนหอเอก อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม และแหล่งโบราณคดีบ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ผลการวิเคราะห์ทำให้ศาสตราจารย์โยชิमितสึ ลงความเห็นว่าตะกั่วที่ใช้ทำโบราณวัตถุ พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยวัฒนธรรมทวารวดีทั้ง 2 แหล่ง เป็นตะกั่วมาจากเหมือง สองท่อ สารสนเทศจากการวิเคราะห์ตะกั่วไอโซโทปของโบราณวัตถุทำด้วยตะกั่ว ซึ่งพบที่แหล่งโบราณคดีโรงเรียนหอเอก จังหวัดนครปฐม และแหล่งโบราณคดีบ้านคูเมือง จังหวัดสิงห์บุรี นอกจากเป็นหลักฐานที่แสดงถึงการติดต่อสัมพันธ์ ความเชื่อมโยง และการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่เป็นสิ่งของมีมูลค่า ระหว่างชุมชนในภูมิภาค ตะวันตกกับภาคกลางของประเทศไทยแล้ว ยังชี้ให้เห็นว่า ภูมิภาคตะวันตกของ ประเทศไทย เป็นแหล่งตะกั่วที่สำคัญต่อเนื่องกันเป็นเวลานานมาก และชุมชนใน ภาคกลางก็เป็นตลาดหนึ่งที่ต้องการตะกั่วจากย่านที่อกเขาแถบชายแดนตะวันตก ของประเทศไทยปัจจุบัน อยู่เป็นเวลานาน

การวิเคราะห์ตัวอย่างเครื่องสำริด จากแหล่งโบราณคดีภูมิสนาย (Phum Snay)

แหล่งโบราณคดีภูมิสนาย อยู่ในเขตอำเภอเปรียะเนียทไปรย์ (Preah Neat Prey District) จังหวัดบันเตียเมียนเจย (Banteay Meanchey Province) ประเทศ กัมพูชา เป็นแหล่งโบราณคดีที่นักโบราณคดีหลายคน ดำเนินการขุดค้นมาแล้ว หลายครั้ง

ศาสตราจารย์โยชิमितสึได้ดำเนินการวิเคราะห์ตะกั่วไอโซโทปของโบราณวัตถุสำริด ที่ขุดค้นพบโดยโครงการวิจัยแหล่งโบราณคดีภูมิสนาย ของคณะนักวิจัยชาวญี่ปุ่น ซึ่งมีศาสตราจารย์โยชิโตะ มิตยะสึกะ (Yoshito Mityasuka) เป็นผู้อำนวยการ โครงการ

ผลการวิเคราะห์ ทำให้ศาสตราจารย์อิราโอะ โยชิमितสึ ลงความเห็นว่าวัตถุบิใน ตัวอย่างวัตถุสำริดจากแหล่งโบราณคดีภูมิสนายบางส่วน เป็นตะกั่วมาจากเหมือง สองท่อ และวัตถุสำริดบางส่วนที่แหล่งโบราณคดีภูมิสนายอาจได้มาจากชุมชนสมัย โบราณในประเทศไทยปัจจุบัน

ผลการวิเคราะห์ตะกั่วไอโซโทปของโบราณวัตถุสำริด พบที่แหล่งโบราณคดี ภูมิสมายดังกล่าวข้างต้น นับเป็นหลักฐาน ซึ่งแสดงถึงความเป็นไปได้ของการมีเครือข่ายการติดต่อสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนผลผลิตที่เป็นสิ่งของมีมูลค่า ระหว่างชุมชนในพื้นที่ประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาในสมัยโบราณ เมื่อประมาณ 1,800-2,300 ปีมาแล้ว เป็นอย่างน้อย

เทคนิคใหม่ในการขุดค้นทางโบราณคดี

การขุดค้นทางโบราณคดี จัดเป็นขั้นตอนรวบรวมข้อมูลในกระบวนการวิจัยทางโบราณคดี ทั้งนี้ กฎเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งของการปฏิบัติงานขุดค้น คือ ต้องบันทึกตำแหน่งของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบอย่างละเอียด และทำเป็นแผนผัง/แผนที่ แสดงการกระจายตัวของหลักฐานทางโบราณคดีไว้ ก่อนเก็บรวบรวมหลักฐานเหล่านั้น ทั้งที่เป็นหลักฐานประเภทวัตถุประดิษฐ์ (artifact) นิเวศวัตถุ (ecofact) และร่องรอยจากกิจกรรมของคน (feature) เพื่อนำมาศึกษา วิเคราะห์ และแปลความหมาย ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเรื่องของคน วัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อมสมัยโบราณ รวมทั้ง ให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ที่เคยเกิดเมื่อสมัยอดีต

ในช่วงเวลาที่ผ่านมานักโบราณคดีทำแผนผัง/แผนที่ แสดงตำแหน่งและการกระจายตัวของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบด้วยวิธีเขียนภาพลายเส้นหรือสัญลักษณ์แทนหลักฐานทางโบราณคดีขึ้นเฉพาะชั้นที่สำคัญ ลงบนกระดาษกราฟ ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้บุคลากรมีความสามารถด้านเขียนภาพ และอาจมีความคลาดเคลื่อนได้ง่ายตามระดับความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน นอกจากนี้ แผนผัง/แผนที่ แสดงการกระจายตัวของหลักฐานทางโบราณคดี ที่ทำขึ้นในสนาม ยังต้องถูกนำไปเขียนใหม่ และปรับปรุง หรือตัดแปลงอีกครั้ง เพื่อให้มีลักษณะเรียบร้อยและเหมาะสม สำหรับใช้เป็นภาพประกอบสำหรับข้อความบรรยายในรายงานการวิจัย จึงนับเป็นการทำงานที่ต้องใช้เวลามากด้วย

ปัจจุบันนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์พัฒนาขึ้นมา มีเครื่องมือและโปรแกรมคอมพิวเตอร์ประยุกต์ที่ใช้งานไม่ยากกับเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล และเนื่องจากเทคโนโลยีนี้ เกี่ยวข้องกับการศึกษาและวิเคราะห์จากข้อมูลเรื่องตำแหน่งของตัวอย่างที่ศึกษา จึงเป็นเทคโนโลยีที่สามารถประยุกต์มาใช้ในการบันทึก จัดระเบียบ และวิเคราะห์ข้อมูลที่พบในการขุดค้นทางโบราณคดีได้เป็นอย่างดีตั้งแต่ พ.ศ. 2510 ผู้เขียนได้นำโปรแกรมสารสนเทศภูมิศาสตร์ คือ โปรแกรม ArcView GIS มาใช้ในการขุดค้นทางโบราณคดี โดยใช้เป็นเครื่องมือปฏิบัติงานสำหรับจัดทำฐานข้อมูลและวิเคราะห์ชั้นทับถมทางโบราณคดีทันที (Realtime Database Development and Archaeological Deposit Analysis) ซึ่งพบว่าได้ผลดี สามารถช่วยลดเวลาการจัดการข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลได้มาก รวมทั้ง เป็นเครื่องมือมีประสิทธิภาพสำหรับทำแผนผังแสดงการกระจายตัวของหลักฐานทางโบราณคดีที่ระดับความลึกต่างๆ ของพื้นที่ขุดค้น ทำแผนผังแสดงลักษณะด้านตัดของชั้นทับถมทางโบราณคดีทั้งหมดที่พบในหลุมขุดค้น ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจชั้นหลักฐานทางโบราณคดีได้ทันที และตลอดเวลาที่ปฏิบัติงานขุดค้นวิธีการหลักของขุดค้น โดยใช้โปรแกรมสารสนเทศภูมิศาสตร์เป็นเครื่องมือปฏิบัติงาน มีขั้นตอนและวิธีการโดยสรุป ดังนี้

1. กำหนดเส้นแกนสำหรับบันทึกตำแหน่ง 2 แกน คือแกนเหนือ-ใต้ และแกนตะวันออก-ตะวันตก และกำหนดให้เส้นแกนทั้ง 2 เป็นขอบด้านตะวันตกและด้านใต้ของพื้นที่ขุดค้น
2. กำหนดระนาบอ้างอิงสมมุติ ซึ่งมีค่าระดับ หรือ ค่า $Z = 0$
3. กำหนดให้มุมตะวันตกเฉียงใต้ของพื้นที่ขุดค้น มีตำแหน่งพิกัด $X=0$ และ $Y=0$
4. แบ่งพื้นที่หลุมขุดค้นออกเป็นหน่วยย่อย ขนาดกว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร
5. เรียกพื้นที่ขุดค้นหน่วยย่อยแต่ละหน่วยของพื้นที่ขุดค้น ด้วยหมายเลข 1

ถึง N โดยเรียกจากซ้ายไปขวา และเริ่มจากมุมซ้ายล่าง หรือมุมตะวันตกเฉียงใต้ของพื้นที่ขุดค้น ตัวอย่างดังภาพต่อไปนี้

ตาราง หมายเลข 7	ตาราง หมายเลข 8	ตาราง หมายเลข 9
ตาราง หมายเลข 4	ตาราง หมายเลข 5	ตาราง หมายเลข 6
ตาราง หมายเลข 1	ตาราง หมายเลข 2	ตาราง หมายเลข 3

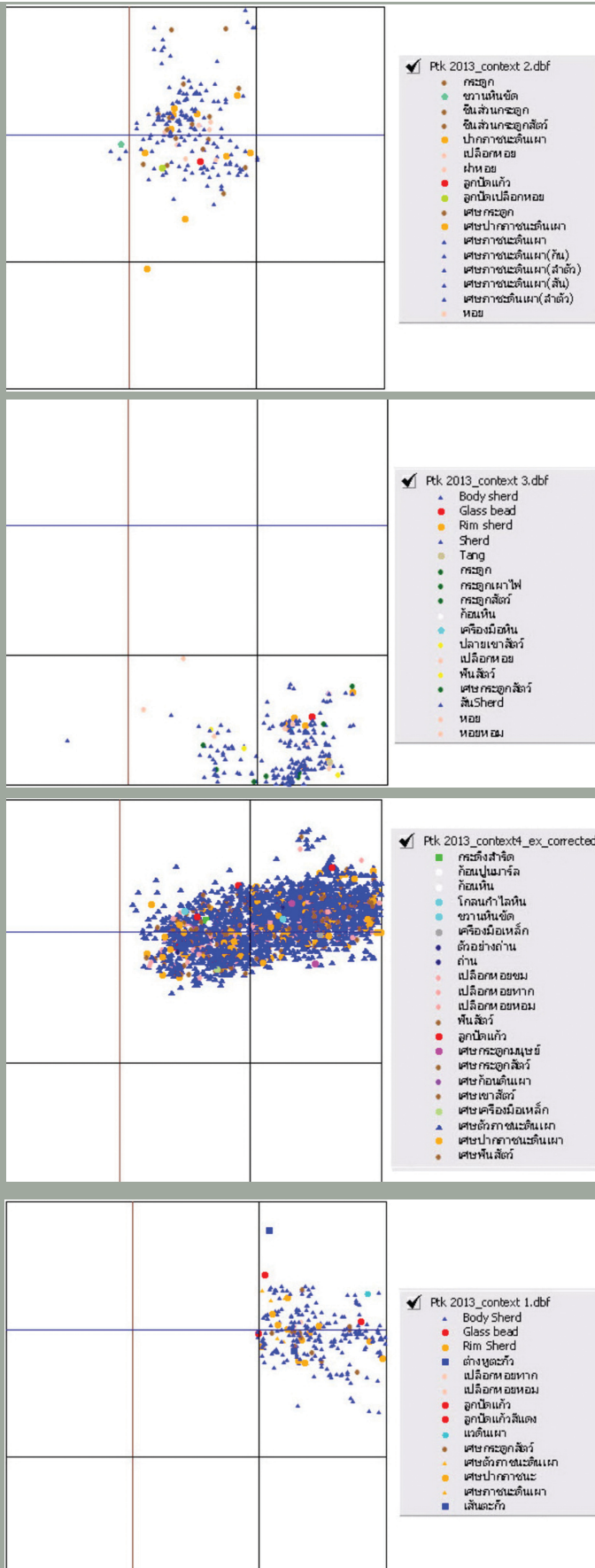
- ใช้วิธีการขุดค้นแบบผสมระหว่างการขุดตามชั้นสมมุติ ชั้นละไม่เกิน 5 เซนติเมตร ผสมกับการขุดตามชั้นวัฒนธรรมและชั้นดินธรรมชาติ ซึ่งในการปฏิบัติจริงได้ขุดค้นชั้นหลักฐานทางโบราณคดีลงลึกครั้งละประมาณ 1 – 2 เซนติเมตร
- ขุดค้นชั้นสมมุติแต่ละชั้น ใช้วิธี “ขุด” หรือ “ขุด” ตามแนวระนาบที่ละน้อย ประมาณครั้งละ 1 – 2 เซนติเมตร โดยพยายามขุดหรือขุดดินออก และพยายามคงให้โบราณวัตถุทุกชิ้นอยู่ในตำแหน่งเดิมก่อน เพื่อค้นหาและเพื่อให้สามารถแยกชั้นทับถมของหลักฐานทางโบราณคดี (archaeological context) และร่องรอยกิจกรรมมนุษย์สมัยโบราณ (archaeological

- feature) ออกเป็นชั้นทับถมทางโบราณคดีชั้นต่างๆ ซึ่งให้ชื่อด้วยหมายเลขตามลำดับ เช่น context # 1 context # 2 ไปถึง context # N ส่วนในกรณีที่ไม่สามารถแยกเป็น context ได้ชัดเจน ได้กำหนดเป็นระดับชั้นสมมุติที่พบ ทั้งนี้ ได้บันทึกตำแหน่งของโบราณวัตถุแต่ละชั้นในแต่ละชั้นสมมุติไว้ด้วย
8. บันทึกตำแหน่งพิกัดของหลักฐานทางโบราณคดีในชั้นทับถมทุกชั้น โดยอ้างอิงระยะห่างจากระนาบอ้างอิงสมมุติ (ได้ค่าพิกัด Z) จากผนังหลุมขุดค้นด้านทิศตะวันตก (ได้ค่าพิกัด X) และจากผนังหลุมด้านทิศใต้ทิศใต้ (ได้ค่าพิกัด Y) เท่านั้น เพื่อใช้โปรแกรมสารสนเทศภูมิศาสตร์ช่วยวิเคราะห์แบบแผนการกระจายตัวของหลักฐานทางโบราณคดีได้สะดวก
  9. ให้หมายเลขทะเบียนโบราณวัตถุที่เก็บทุกชั้นในแบบทะเบียนรวมโบราณวัตถุ และเก็บโบราณวัตถุทุกชั้นของแต่ละ context โดยเก็บแต่ละชั้นแยกจากกัน บรรจุลงในถุงพลาสติกขนาดเล็กหรือใหญ่ตามแต่กรณี ถุง 1 ใบ บรรจุโบราณวัตถุ 1 ชั้น ใช้แผ่นสติ๊กเกอร์เล็กๆ เขียนเลขทะเบียนและรายละเอียดอื่นๆ เช่น ชื่อโครงการ ชื่อหลุมขุดค้น แล้วติดไว้ที่ถุงและที่ตัวโบราณวัตถุด้วย แล้วใช้ลวดเย็บกระดาษเย็บปิดถุง
  10. บันทึกภาพหลักฐานทางโบราณคดีชั้นสำคัญที่พบในขณะยังอยู่ในตำแหน่งเดิมก่อนเก็บขึ้น พยายามถ่ายภาพแนวตั้งของแต่ละ context ให้เห็นรายละเอียดชัดเจน โดยใช้ตะปูขนาด 3 - 4 นิ้ว ปักแสดงตำแหน่งมุมของตารางจัตุรัสขนาด 1 ตารางเมตรด้วย
  11. พยายามดำเนินการจำแนกประเภท วิเคราะห์เบื้องต้น และจัดทำฐานข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดีทุกประเภทจากแต่ละชั้นสมมุติ หรือชั้นวัฒนธรรมให้เสร็จก่อนจะขุดค้นชั้นสมมุติถัดไป ทั้งนี้ การจัดทำฐานข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดีเบื้องต้นนั้น ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ประยุกต์ Microsoft Excel โดยมีเขตข้อมูลชนิดข้อมูลอธิบายและข้อมูลตำแหน่งโบราณวัตถุแต่ละรายการ ดังตารางในหน้าถัดไป

ID	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุหมายเลขทะเบียนโบราณวัตถุ
Context_No	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุหมายเลขชั้นทับถมทางโบราณคดีที่สัมพันธ์กับโบราณวัตถุ
Ar_Layer	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุหมายเลขชั้นสมมุติที่พบโบราณวัตถุ
Grid_No	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุชื่อพื้นที่ตารางย่อย (หมายเลข 1 - 9) ของหลุมขุดค้น
X_Location	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุตัวเลขบอกระยะห่างระหว่างผนังหลุมด้านทิศตะวันตกกับโบราณวัตถุ
Y_Location	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุตัวเลขบอกระยะห่างระหว่างผนังหลุมด้านทิศใต้กับโบราณวัตถุ
From Datum	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุตัวเลขบอกระยะห่างระหว่างระนาบอ้างอิงสมมุติกับโบราณวัตถุ ทั้งนี้ ต้องมีเครื่องหมายลบ (-) อยู่หน้าตัวเลขด้วย
Obj_Type	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุชื่อชนิดโบราณวัตถุ
Material	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุวัสดุที่ใช้ทำโบราณวัตถุ
Photo	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุชื่อภาพและเส้นทาง (path) สู่แฟ้มเก็บภาพโบราณวัตถุ
Remarks	เป็นเขตข้อมูลสำหรับระบุคำบรรยายหรือคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับโบราณวัตถุ

12. พยายามทำความสะอาดโบราณวัตถุทุกชิ้นที่เก็บมาจาก context ต่างๆ ทันทีที่ทำได้ โดยทำความสะอาดทีละชิ้น และเรียงตามลำดับ ทั้งนี้ ต้องระวังไม่ให้สลับหมายเลข หรือหมายเลขสูญหาย
13. เขียนหมายเลขทะเบียนลงบนโบราณวัตถุที่ทำความสะอาดแล้ว ใช้ยาทาเล็บแบบใสเคลือบทับเลขทะเบียนที่เขียน ในกรณีที่เขียนเลขทะเบียนไม่ได้ ใช้วิธีเขียนลงบนแผ่นสติ๊กเกอร์สีขาวขนาดเล็ก แล้วปิดลงบนโบราณวัตถุ

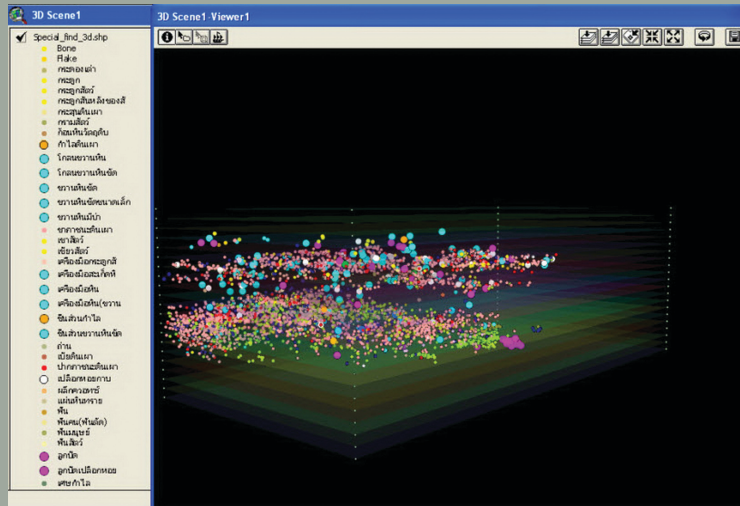

ภาพ 9-12

ตัวอย่างแผนที่แสดง
การกระจายตัวของหลักฐาน
ทางโบราณคดีกลุ่มต่างๆ
ที่พบในหลุมขุดค้นหมายเลข 3
แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ
ตำบลวังม่วง อำเภोजังม่วง
จังหวัดสระบุรี
วิเคราะห์และจัดทำด้วย
โปรแกรมสารสนเทศภูมิศาสตร์
ArcView GIS

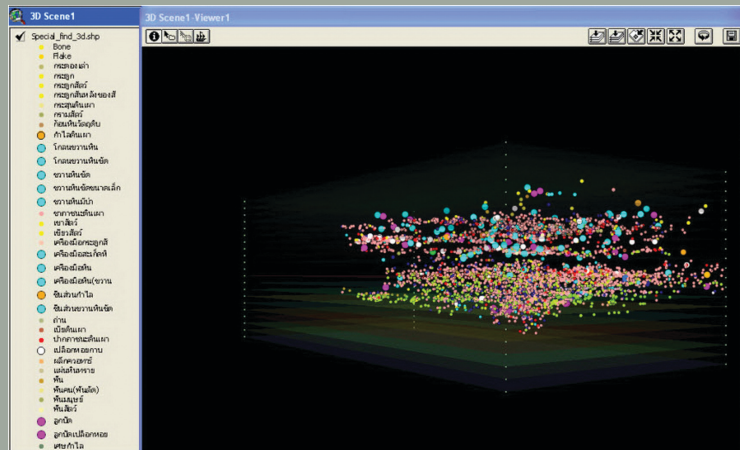
14. ถ่ายรูปโบราณวัตถุทุกชั้นของแต่ละชั้นทับถมทางโบราณคดี โดยในรูปแบบมีบรรทัดมาตราส่วน และป้ายระบุหมายเลขทะเบียนของแต่ละชั้นอยู่ด้วย ทั้งนี้ ดำเนินการทั้งด้วยวิธีถ่ายภาพทีละชั้น และถ่ายภาพโดยรวมหลายชั้น แล้วจัดการแยกเป็นภาพของแต่ละชั้นภายหลัง ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ดังภาพข้างล่างนี้ หลังจากนั้นปรับปรุงชื่อไฟล์ภาพให้ตรงกับทะเบียนโบราณวัตถุ
15. พยายามทำงานจัดการข้อมูลทางโบราณคดี (Data Processing Works) เช่น การจำแนกประเภท การวัดขนาด หรือการบันทึกลักษณะย่อย (attribute) ต่าง ๆ ของโบราณวัตถุ โดยทำเป็นฐานข้อมูล ด้วยโปรแกรม Microsoft Excel ให้เสร็จโดยเร็วที่สุดเท่าที่สามารถทำได้
16. โบราณวัตถุจากแต่ละชั้นทับถมทางโบราณคดี หรือชั้นสมมุติ เก็บไว้ในกล่องพลาสติกที่เตรียมไว้เฉพาะสำหรับแต่ละชั้น

ตัวอย่างผลดีประการหนึ่งของการใช้โปรแกรมสารสนเทศภูมิศาสตร์เป็นเครื่องมือหนึ่งในการขุดค้นทางโบราณคดี และการปรับปรุงวิธีการบันทึกตำแหน่งหลักฐานทางโบราณคดีให้ละเอียดขึ้น โดยบันทึกพิกัด 3 มิติทุกชั้น ช่วยให้สามารถสร้างภาพของการกระจายตัวของหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งในแนวระนาบและแนวตั้งได้ชัดเจนและรวดเร็ว รวมทั้งยังเอื้ออำนวยการวิเคราะห์แบบแผนการกระจายตัวของหลักฐานทางโบราณคดี เพื่อแปลความหมายเกี่ยวกับพฤติกรรมและแง่มุมต่างๆ ในวัฒนธรรมมนุษย์สมัยโบราณที่แหล่งโบราณคดีที่ศึกษาได้ต่อไป

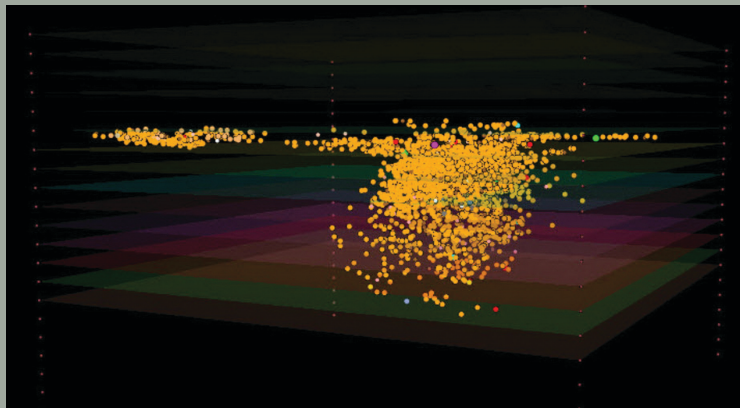
ภาพ 13-14

ตัวอย่างลักษณะด้านตัด
ของชั้นทับถมทางโบราณคดีที่พบ
ในหลุมขุดค้นหมายเลข 2 แห่ง
โบราณคดีบ้านโป่งตะขบ ตำบลวังม่วง
อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี
วิเคราะห์และจัดทำด้วยโปรแกรม
สารสนเทศภูมิศาสตร์ ArcView GIS
แสดงให้เห็นว่าชั้นวัฒนธรรมสมัย
โบราณในหลุมขุดค้นนี้ แยกออกได้
เป็น 2 สมัยย่อย

ภาพ 15

ตัวอย่างลักษณะด้านตัด
ของชั้นทับถมทางโบราณคดี แสดง
พื้นที่ส่วนที่เป็นหลุมฝังศพ
ซึ่งขุดลงมาจากระดับชั้นวัฒนธรรม
ตอนบน พบในหลุมขุดค้นหมายเลข 3
แห่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ
ตำบลวังม่วง อำเภอวังม่วง
จังหวัดสระบุรี
วิเคราะห์และจัดทำด้วยโปรแกรม
สารสนเทศภูมิศาสตร์ ArcView GIS
แสดงให้เห็นว่า ชั้นวัฒนธรรม
สมัยโบราณในหลุมขุดค้นนี้
มีเพียงสมัยเดียว

ภาพ 16

ส่วนล่างสุดของ
หลุมฝังศพ ซึ่งพบใน
หลุมขุดค้นหมายเลข 3
แหล่งโบราณคดี
บ้านโป่งตะขบ ตำบล
วังม่วง อำเภอวังม่วง
จังหวัดสระบุรี
มีโครงกระดูกคน
3 โครงถูกฝังอยู่ซ้อนกัน

วัฒนธรรมบ้านเชียง

ใน

พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเฉลิมพระเกียรติ

วัตถุวัฒนธรรมที่น่าเสนอในหนังสือเล่มนี้ อยู่ในคอลเลกชันของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโบราณวัตถุมาจากบ้านธาตุ และบ้านอ้อมแก้ว ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีข้างเคียงกับบ้านเชียง ที่พบหลักฐานร่วมสมัยและร่วมวัฒนธรรมกับบ้านเชียง วัตถุที่น่าเสนอนี้ส่วนใหญ่ได้มาจากชาวบ้านในพื้นที่ เมื่อครั้งที่มีโครงการร่วมขุดค้นระหว่างแผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นำโดยอาจารย์สุมิตร ปิติพัฒน์ และ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยอาจารย์ปรีชา กาญจนาคม ที่บ้านธาตุ และบ้านอ้อมแก้ว อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ระหว่าง พ.ศ. 2515-2516 และอาจารย์สุมิตรได้นำมามอบให้แผนกวิชาสังคมวิทยา เพื่อใช้สำหรับการเรียนการสอน ต่อมาเมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ เมื่อ พ.ศ. 2530 และคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (ได้รับการปรับสถานะเป็นคณะเมื่อ พ.ศ. 2527) ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่บริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานฯ จึงได้มีการส่งมอบคอลเลกชันชุดดังกล่าวนี้ให้กับพิพิธภัณฑสถานฯ

เพื่อให้การนำเสนอในที่นี้สามารถทำความเข้าใจได้โดยง่าย จึงแบ่งเป็น 5 กลุ่มด้วยกัน วัตถุส่วนใหญ่เป็นภาชนะดินเผา *สามกลุ่มแรก* เป็นการแบ่งตามยุคสมัย ที่มาจากการศึกษาเปรียบเทียบในเบื้องต้นกับวัฒนธรรมบ้านเชียง ได้แก่ ยุคต้น (ยุคหินใหม่) ราว 5,600–3,000 ปีมาแล้ว ยุคกลาง (ยุคสำริด – ยุคเหล็กตอนต้น) อายุประมาณ 3,000 – 2,300 ปีมาแล้ว ยุคปลาย (ยุคเหล็ก) อายุประมาณ 2,300–1,800 ปีมาแล้ว *กลุ่มที่ 4* คือภาชนะดินเผาที่มีรูปแบบทั่วไป ที่ไม่สามารถระบุอายุสมัยได้อย่างชัดเจน และ *กลุ่มที่ 5* คือวัตถุอื่นๆ นอกเหนือจากภาชนะดินเผา

ภาชนะดินเผา
สีดำขัดมัน
ทรงกระบอก มีเชิง
ตกแต่งด้วยเส้นขีด

สูง 25.2 ซม.
ปากกว้าง 19.5 ซม.

ภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียงยุคต้น (ยุคหินใหม่)

ประมาณ 5,600 - 3,000 ปีมาแล้ว

ภาชนะดินเผา
ทรงกลมรี
คอคอด ปากผาย
ตกแต่งด้วย
ลายเชือกทาบ
สูง 23.5 ซม.
ปากกว้าง 14 ซม.

ภาชนะดินเผา
สีดำทรงกลม
มีฐาน ปากผาย
ตกแต่งด้วย
ลายเส้นขีดคดโค้ง
และลายกดประทับ
สูง 18.4 ซม.
ปากกว้าง 13.8 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลมรี มีฐาน
ปากผาย
ตกแต่งด้วย
ลายเชือกทาบ
สูง 20.5 ซม.
ปากกว้าง 16.5 ซม.

ภาชนะดินเผาทรงกลม
ปากผาย ตกแต่ง
ด้วยลายเชือกทาบ
และลายเส้นขีดคดโค้ง
และเขียนสี หรือ
ทาน้ำดินสีแดง

สูง 10.8 ซม.
ปากกว้าง 11.5 ซม.

ภาชนะดินเผาทรงกลม
ปากผาย ตกแต่งด้วย
ลายเชือกทาบ
และเขียนลายสีแดง

สูง 10 ซม.
ปากกว้าง 11.5 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม
ประดับด้วยเส้นนูน
ตกแต่งด้วย
ลายเชือกทาบ
สูง 9.3 ซม.
ปากกว้าง 14 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม
ประดับด้วยเส้นนูน
ตกแต่งด้วย
ลายเชือกทาบ
สูง 8 ซม.
ปากกว้าง 8.5 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม คอตั้ง
ปากผายเล็กน้อย
ตกแต่งด้วย
ลายเชือกทาบ
สูง 16.5 ซม.
ปากกว้าง 16.3 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงสูงมีฐาน
ปากผาย
ตกแต่งด้วยลายเขียน
สีแดงบนพื้นขาว

สูง 33.5 ซม.
ปากกว้าง 28 ซม.

ภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียงยุคกลาง
(ยุคสำริด-ยุคเหล็กตอนต้น)

ประมาณ 3,000 – 2,300 ปีมาแล้ว

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม ปากผาย
ตกแต่งด้วย
ลายเขียนสีแดง
บนพื้นขาว

สูง 18.6 ซม.
ปากกว้าง 13.4 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม มีฐาน
ปากผาย ตกแต่งด้วย
ลายเขียนสีแดง
บนพื้นขาว

สูง 33 ซม.
ปากกว้าง 21.9 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกระบอก
ปากผาย ตกแต่ง
ด้วยลายเขียนสีแดง
บนพื้นขาว

สูง 20 ซม.
ปากกว้าง 19.3 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม มีฐาน
ปากผาย ตกแต่งด้วย
ลายเขียนสีแดง
บนพื้นขาว

สูง 23 ซม.
ปากกว้าง 19.8 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม ส่วนไหล่หักโค้ง
เป็นสัน มีฐาน
ปากผาย
ตกแต่งด้วยลาย
เขียนสีแดงบนพื้นขาว

สูง 13.4 ซม.
ปากกว้าง 12 ซม.

ภาชนะดินเผา
ส่วนไหล่หักโค้ง
เป็นสัน ปากผาย
บริเวณขอบปาก
เขียนสีแดง

สูง 10.5 ซม.
ปากกว้าง 14.1 ซม.

ภาชนะดินเผา
ส่วนไหล่หักโค้งเป็นสัน
ปากผาย ตกแต่ง
ด้วยลายเชือกทาบ

สูง 16.8 ซม.
ปากกว้าง 16 ซม.

ภาชนะดินเผา
ส่วนไหล่หักโค้งเป็นสัน
ปากผายเล็กน้อย
ผิวเรียบ

สูง 9 ซม.
ปากกว้าง 8.7 ซม

ภาชนะดินเผาทรงกลม
มีฐานปากพวย
ตกแต่งด้วยลายเขียน
สีแดงบนพื้นแดง

สูง 19.8 ซม.
ปากกว้าง 14.5 ซม.

ภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียงยุคปลาย (ยุคเหล็ก)

ประมาณ 2,300 – 1,800 ปีมาแล้ว

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม
ปากผายเล็กน้อย
ตกแต่งด้วย
ลายเขียนสีแดง
บนพื้นแดง

สูง 9.7 ซม.
ปากกว้าง 8.5 ซม.

ภาชนะดินเผา
ลำตัวทรงกลมรี
ปากผาย ตกแต่งด้วย
ลายเขียนสีแดง
บนพื้นแดง

สูง 23.5 ซม.
ปากกว้าง 17 ซม.

ภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียง

(ไม่ทราบอายุสมัย)

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม ปากผาย
ตกแต่งด้วย
ลายเชือกทาบ

สูง 10.3 ซม.
ปากกว้าง 9 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม ขอบปากสูง
มีเส้นนูนตกแต่ง
อยู่รอบคอ

สูง 7.5 ซม.
ปากกว้าง 4.5 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม ขอบปากสูง
ผายออกเล็กน้อย
ตกแต่งด้วย
ลายเชือกทาบ

สูง 10 ซม.
ปากกว้าง 7.8 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม

สูง 8.3 ซม.
ปากกว้าง 10 ซม.

ภาชนะดินเผา
ทรงกลม ผิวเรียบ
ปากผายเล็กน้อย

สูง 8.7 ซม.
ปากกว้าง 10.2 ซม.

โบราณวัตถุวัฒนธรรมบ้านเชียง

(ไม่ทราบอายุสมัย)

ถ้วยดินเผา
มีคราบคล้ายกับ
เคยถูกใช้งาน
ในการหลอมโลหะ

สูง 6.6 ซม.
ปากกว้าง 6.5 ซม.

ขวานสำริดมีบ้อง

กว้าง 8 ซม.

ยาว 10 ซม.

หินดุนดินเผา
(อุปกรณ์ใช้ในการ
ขึ้นรูปภาชนะดินเผา
เป็นทั้งร่องด้านใน
เวลาตี
เพื่อแต่งรูปทรง)

ยาว 8.7 ซม.

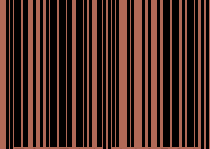
กำไลสำริด
เส้นผ่านศูนย์กลาง
6.5 ซม.

กำไลสำริด
เส้นผ่านศูนย์กลาง
6.5 ซม.

ลูกปัดแก้ว
สีน้ำเงิน
และสีเขียว
เส้นผ่านศูนย์กลาง
0.9-1.3 ซม.

ISBN 978-974-466-850-9

9 789744 668509

พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเฉลิมพระเกียรติ
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
<http://museum.socanth.tu.ac.th>